

ГРИЖЛИВО СОБИРАМЕ

Користење на диви видови растенија и габи во Република Северна Македонија

Скопје, дополнет извештај Јануари 2020

Building a Greener Economic Environment

Име на проектот	„Зачувување на биолошката разновидност преку воспоставување и ефикасно управување со заштитените подрачја и вклучување на биолошката разновидност во планирање на користење со земјиштето“ (STAR 5)
Компонента 3	Вклучување на биолошката разновидност во главните текови при планирање на користење на земјиштето
Име на проектна активност	Користење на диви видови растенија и габи во Република Северна Македонија
Финансирано од	Глобалниот еколошки фонд (ГЕФ)
Имплементиран од	Програма на Обединетите нации за животна средина (УНЕП)
Корисник	Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП)
Извештајот го подготви	ЦНВП - Организација за поврзување на природните вредности и луѓе, подружница во Република Северна Македонија, Скопје
Тим експерти кои учествуваа во изработка на Извештајот	м-р Анела Ставревска-Панајотова, координатор на експертскиот тим проф д-р Македонка Стојановска м-р Владимир Стојановски м-р Бојан Ранташа м-р Васка Недановска проф д-р Давиде Петанела
Времетраење на проектна активност	јануари 2019 - април 2019, дополнет Извештај јануари 2020

Голема благодарност до вработените од Секторот за природа при МЖСПП за поддршката и обезбедувањето податоци при изработка на анализата.

Фотографија на насловна страна: Анела Ставревска-Панајотова (салеп - *Orchis mascula*)

Фотографии во анализата: Анела Ставревска-Панајотова (2019 година)

Содржина

Листа на кратенки:	6
Вовед	8
1. Важност на засегнатите и заштитени диви видови растенија и габи за биолошката рановидност и нивното влијание врз луѓето, општествата и економијата	9
1.1. Важност на засегнатите и заштитени диви видови растенија и габи за одржливост на биолошка разновидност.....	10
1.2. Засегнати и заштитени диви видови растенија и габи како дел од екосистемските услуги кои ги нуди шумата.....	13
1.3. Важноста на НДШП за луѓето и економијата.....	15
2. Методологија	17
3. Институционални аспекти	20
3.1. Правни рамки и управување со ресурсите.....	25
МЖСПП.....	26
Основни прописи за заштита на природата во надлежност на МЖСПП.....	26
МЗШВ	28
Основни инструменти на МЗШВ се:	29
3.2. Управување со ресурсите.....	30
3.3. Мониторинг на користење на НДШП.....	33
3.4. Собирање на растителни ресурси.....	35
3.5. Трговија и извоз на засегнати и заштитени диви видови растенија и габи..	39
3.6. Засегнати страни.....	39
Сопственици на приватни шуми.....	39
Собирачи	40
Компании и бизниси.....	43
4. Ланец на вредности на диви видови растенија и габи (НДШП)	46
4.1. Собирачи	48
4.2. Преработувачи	49
4.3. Агенти	51
4.4. Откупувачи.....	51
4.5. Маркетинг и продажба.....	51

4.6.	Продажба на домашен пазар.....	54
5.	Трговија со засегнати и заштитени диви видови растенија и габи, собрани количини и извоз.....	55
5.1.	Собрани количини.....	55
5.2.	Извоз на НДШП.....	62
6.	Ставови и мислења на јавноста, медиумите и засегнатите чинители....	66
6.1.	Засегнати чинители.....	66
6.2.	Јавно мислење.....	67
6.3.	Медиуми.....	68
7.	Потенцијал за култивирање	69
8.	Закани по дивите видови и препораки за нивна заштита	71
9.	Резиме.....	75
10.	Користени извори на информации	82
11.	Листа на анекси.....	93
	Анекс 1 - Правилник за издавање дозвола за собирање на засегнати заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивните делови	94
	Анекс 2 - Листи за утврдување на строго заштитени и заштитени диви видови (извадок на габи и растителен свет).....	101
	Анекс 3 - Правилник за видовите на други шумски производи и начинот на користење и собирање на други шумски производи	109
	Анекс 4 - Внатрешни документи на ЈП Национални Шуми.....	111
	Анекс 4.1 - Упатство за регистрација на правни лица кои планираат откуп на други шумски производи во 2014 година	111
	Анекс 4.2 - Ценовник за утврдување надомест за преостапување на користењето, односно собирањето и откупот на други шумски производи за правни лица – откупувачи.....	112
	Анекс 4.3 - Календар за собирање на други шумски производи	113
	Анекс 4.4 - Календар за собирање печурки	116
	Анекс 4.5 - Прирачник и монографии за собирачи на печурки и лишаи.....	116
	Анекс 4.6 - Прирачник за собирачи и откупувачи на самоникнати растенија, габи и лишаи по принципите на органско производство.....	116
	Анекс 4.7 - Правилник за определување на видот, количината, местото, времето и начинот на собирање на другите шумски производи од растително потекло.....	117

Анекс 4.8 - Правилник за издавање на дозволи за собирање, договори за преостапување на собирањето и откупот и за водење евиденција за други шумски производи.....	122
Анекс 4.9 - Прирачник за собирање на билки, лишаи, печурки и шумски плодови.....	128
Анекс 4.10 - Лековити и ароматични растенија: Упатство и монографии за собирачи според принципите за органско производство	128
Анекс 5 - Споредбен календар на собирање	128
Анекс 5.1 - Споредба на растенијата наведени во Д4 листата на МЖСПП и календарот за собирање на ЈПНШ)	128
Анекс 5.2 - Споредба на лишаите наведени во Д4 листата на МЖСПП и календарот за собирање на ЈПНШ	130
Анекс 5.3 - Споредба на печурките наведени во Д4 листата на МЖСПП и календарот за собирање на ЈПНШ	131
Анекс 6 - Собрани количини на самоникнати растенија и шумски плодови за период 2016-2018 година (извор: МЖСПП)	132

Листа на кратенки:

МЖСПП	Министерство за животна средина и просторно планирање
ЦНВП	Организација за поврзување на природните вредности и луѓе, канцеларија во Република Северна Македонија
УНЕП	Програма за животна средина на Обединети нации
ЈПНШ	Јавно претпријатие „Национални шуми“
ЈП	Јавно претпријатие
РСМ	Република Северна Македонија
МЗШВ	Министерство за земјоделство шумарство и водостопанство
ГЕФ	Глобален еколошки фонд
ГИС	Гео информатички систем
ГПС	Глобален позиционен систем
ЕУНИС	Европски систем за информирање на природа
МАР	Медицински и ароматични ратенија
ЛАР	Лековити и ароматични растенија
МСП	Мали и средни претпријатија
ЕК	Европска Комисија
ЕУ	Европска Унија
ФАО	Организацијата за храна и земјоделство на Обединетите Нации
РОНТ	Prespa Ohrid Nature Trust
МРР на РМ	Мрежа за рурален развој на Република Македонија
ИПА	Инструмент за претпристапна помош
ИПАРД	Инструмент за претпристапна помош за рурален развој
ЦИТЕС	Конвенција за меѓународна трговија за загрозени диви животински и растителни видови
НЗСПШ	Националното здружение на Сопственици на Приватни Шуми
СПШ	Сопственици на приватни шуми
ЈУНП	Јавна Установа Национален Парк
НП	Национален Парк
ЈПУЗПП „Јасен“	Јавно претпријатие за управување и заштита на повеќенаменското подрачје "Јасен"

ЈПП	Јавно Претпријатие Пасишта
ПУШ	План за управување со шумите
НДШП	Недрвни шумски производи
НСШП	Нестеблени шумски производи
ИМП	Интегрираните планови за управување
ЦИФОР	Центар за меѓународно истражување во шумарството
АгБиз	Проект за агробизнис во Македонија (УСАИД)
ФОПЕР	Мрежа за шумска политика, економија, образование и истражување
ДЗС	Државен завод за статистика
БДП	Бруто домашен производ
НАССР	Анализа на опасности и критични контролни точки
УСД	Американски долари
ЕУР	Евра
ПР	Односи со јавност
ДДВ	Данок на додадена вредност
ДШП	Други шумски производи

Вовед

Се претпоставува дека до 2050 година светската популација ќе достигне 10 милијарди луѓе (Глен Ј.Ц., Флореску Е., 2015) што ќе доведе до соодветно зголемување на побарувачката за храна и лекови. Оттука се наложува и сè поголемата потреба за пронаоѓање алтернативни извори на храна и можности за генерирање приходи во руралните области. Поради богатата биолошка разновидност, шумите и сродните екосистеми во РСМ претставуваат важен извор на диви видови па така собирањето медицински и ароматични растенија, печурки, лишаи и бројни шумски плодови од природата имаат традиција која се применува и практикува стотици години. Воедно дивите видови растенија и габи имаат важна улога во егзистенцијата за многу семејства, особено во планинските региони.

Покрај важноста на засегнатите диви видови растенија и габи како ресурс за државата, во РСМ, за жал, се соочуваме со недостаток на податоци поврзани за количините со кои располага земјата, како и за количините на собрани, преработени и продадени/извезени видови и производи. Недостатокот на податоци ја комплицира и ограничува анализата на секторот за да знаеме дали одржливо и грижливо ги користиме ресурсите на засегнати и заштитени диви видови растенија и габи. Динамичниот начин на живот, како и многу меѓународни трендови наложуваат институциите кои се одговорни за управување со овие ресурси да се соочат со големи предизвици, бидејќи одржливото управување и зачувувањето на екосистемите е од заеднички интерес за сите, за субјектите кои управуваат со ресурсите, но и за локалното население и сите граѓани на РСМ.

Најголеми пречки при анализирањето и пишувањето на овој извештај беа достапноста и точноста на податоците, како и фактот што често пати овие податоци се мешаат со други извори, на пр. количини на култивирани и увезени видови растенија и габи. Како дел од шумските екосистеми кои се управувани преку плановите за управување со шуми, засегнатите и заштитени диви видови растенија и габи или недрвни шумски производи никогаш не се сметани како примарен ресурс важен за приход од шума и затоа никогаш не биле точно мерени. Во моментот единствените расположливи податоци за бобинки, јаткасти плодови или видови чаеви доаѓаат од Царинската управа или од Заводот за статистика. Податоци за печурки е многу тешко да се најдат, ако се земе предвид дека тие можат да бидат замрзнати, сушени или конзервирани. Нема специфични податоци за собрани печурки и за да се дојде до овие количини, потребно е да се соберат количините на сушени, замрзнати, конзервирани или извезени печурки. Во ова истражување не се земено предвид печурките кои се произведени плантажно. Како

резултат на овие недостатоци во информациите, немаме добар увид во економската важност и трендовите поврзани со користењето на растенијата и габите од природата. Покрај нивното традиционалното користење, како и сè поголемата побарувачка за овие ресурси, досега не се направени анализи на секторот од гледна точка на зачувување на природата.

Целта на оваа анализа е да даде преглед на секторот кој се занимава со користењето на засегнати и заштитени диви видови растенија и габи или недрвни шумски производи во РСМ, како тој е организиран, како функционира, на кој начин е регулиран и која е неговата важност за државата и за локалното население; кои се трендовите на користење и колку овие ресурси се достапни. Дополнителен предизвик во изнаоѓање на решение е фактот што овие ресурси се контролираат и управуваат од повеќе институции со низа правни акти. Исто така, анализата ќе ја оценува моменталната институционална поставеност и институционалните капацитети со цел да можат да се носат успешно со предизвикот кој е пред нас. Како резултат на овој сеопфатен преглед на секторот кој се однесува на засегнати и заштитени диви видови растенија и габи, овој документ воедно нуди и низа препораки за надлежните институции, во насока на зачувување на биолошката разновидност, но и заштита на локалните економски интереси.

Анализата е подготвена во рамките на проектот финансиран од ГЕФ, а имплементиран од УНЕП во партнерство со Министерството за животна средина и просторно планирање „Зачувување на биолошката разновидност преку воспоставување и ефикасно управување со заштитените подрачја и вклучување на биолошката разновидност во планирање на користење на земјиштето“. Се надеваме дека препораките кои произлегуваат од оваа анализа ќе бидат употребени од институциите за подобро вклучување на биолошката разновидност во планирањето и користењето на ресурсите. Пронаоѓање на балансот помеѓу зачувување на биолошката разновидност и поттикнување на локалната економија за рурално население и бизнис сектор е од исклучителна важност за виталноста на екосистемите во државата.

1. Важност на засегнатите и заштитени диви видови растенија и габи за биолошката разновидност и нивното влијание врз луѓето, општествата и економијата

Засегнатите и заштитени диви видови го добија формалното признание на меѓународно ниво за својата важност во 2000 година кога Организацијата за храна и земјоделство на Обединетите нации (ФАО) ги вклучи во Програмата за процена на

шумските ресурси (Forest Resource Assessment) и од тогаш нивното економското вреднување стана поважно. Во 80-тите години, според Центарот за меѓународно истражување во шумарството (ЦИФОР), дефиницијата „Недрвни шумски производи“ (НДШП) започна да се користи со следното значење: „НДШП се кој било производ или услуга, освен дрва што се произведува во шуми, вклучително овошје и јаткасти плодови, зеленчуци, лековити растенија, смоли, есенцијални масла, кора, растителни влакна и треви“ (CIFOR, без дата). Во следната деценија, ФАО ги дефинираше НДШП (недрвните шумски производи) како „производи од биолошко потекло, освен дрво, добиени од шуми, од други шумски земјишта и дрвја надвор од шумите“ (FAO, 1999). Ова може да се смета како почеток за користење на дефиницијата за НДШП. Постои уште една дефиниција, позната како нестеблени шумски производи (НСШП). Општата разлика помеѓу НСШП и НДШП е во тоа што огревното дрво и дрвна биомаса е исто така вклучено во НСШП, додека НДШП ги исклучува овие. Терминот НДШП најчесто го користат научниците во РСМ, а исто така друга терминологија која често се среќава во литературата и најчесто се користи за опишување на овие ресурси е лековити и ароматични растенија (ЛАР). Во политиките често се користат збунувачки дефиниции, како што се „секундарни шумски производи“, „споредни/помошни“, или „други (лекови) шумски производи“, „диви видови“, „засегнати и заштитени диви видови растенија и габи“ или „диви собрани производи“. Со оглед на фактот дека за овој сектор недостасува унифицирана и соодветна дефиниција, со цел да се опфатат сите видови ресурси кои се користат од природата и за да се избегне дополнителна конфузија, овој Извештај понатаму ќе го користи терминот „НДШП“ како една од најшироките дефиниции.

1.1. Важност на засегнатите и заштитени диви видови растенија и габи за одржливост на биолошка разновидност

Балканскиот Полуостров се смета за еден од најбогатите Европски региони со биолошка разновидност (Kruštufek & Reed 2004). РСМ се наоѓа во југоисточниот дел на Европа, зафаќајќи централен и важен дел од Балканскиот Полуостров со територија од 25 713 km² (ДЗС, 2019). Согласно Петтиот Национален Извештај кон Конвенцијата за биолошка разновидност (2014) шумските екосистеми покриваат околу 38,5% (988.835 ha) од територијата на државата, а 44% отпаѓа на земјоделско земјиште. Во државна сопственост се околу 90% од шумите. Доминантни се листопадните шуми (22,3%), потоа мешаните шуми (11.6%), додека иглолисните шуми (2,8%) се најмалку застапени.

Поради специфичната географска локација, климатските услови и бројните рефугијални центри од глацијалниот период придонесуваат нашата земја да има исклучителна флористичка разновидност. Согласно Националната стратегија за заштита

на природата со Акционен План (2017-2027) флората е преставена со над 3700 видови. Најбројни групи претставуваат цветните скриеносемени растенија со околу 3200 видови и мововите со околу 500 видови, додека останатите групи (ликоподиумови, членестостеблени, папрати и голосемените растенија) се застапени со помал број видови. Вишите растенија поседуваат бројни балкански и јужнобалкански ендемити, како и голем број локални ендемити и субендемители. Најголем број субендемители се регистрирани кај скриеносемените растенија, над 110 видови. Како најзначајни центри на ендемизмот се сметаат високите планини – Галичица, Јакупица-Караџица, Кораб, Пелистер, Шар Планина, клисурите на реките Вардар, Треска, Црна Река, Пчиња, Бабуна како и некои делови од низинскиот појас – Мариово, околина на Прилеп-Трескавец, Козјак, Плетвар, Сивец, околината на Кавадарци – Алшар и степоликото подрачје, помеѓу Велес, Штип и Неготино.]

Голем број на диви растенија и нивни делови се користат во нашата традиционална медицина. Врз основа на податоците од Министерство за животна средина и просторно планирање најчесто собрани диви растенија и нивни делови од природа се следните видови: плод од модра смрека (*Juniperus communis*), мечкино грозје (*Arctostaphylos uva-ursi* L.), шарпланински чај (*Sideritis scardica*), жолт кантарион (*Hypericum perforatum*), диво оригано (*Origanum vulgare*), корен и цвет од јаглика (*Primula officinalis*), корен од валеријана (*Valeriana officinalis*), шипка (*Rosa canina*), боровинка (*Vaccinium myrtillus* L.), малина (*Rubus idaeus*), капина (*Rubus occidentalis*), бозел (*Sambucus nigra*), црн слез (*Malva sylvestris*), корен на бел слез (*Althaea officinalis*), семе и корени од коприва (*Urtica dioica*), глуварче (*Taraxacum officinale*) итн.

За комерцијални цели и извоз најчесто се собираат следните видови габи: обичен вргањ (*Boletus edulis*), црн вргањ (*Boletus aereus*), боров вргањ (*Boletus pinophilus*), летен вргањ (*Boletus aestivalis*), јајчарка (*Amanita caesarea*), лисичарка (*Cantharellus cibarius*), жолто еже (*Hydnum repandum*), рујница (*Lactarius deliciosus*), црна труба (*Cratarellus cornucopioides*), смрчки (*Morchella* sp.), ѓурѓевка (*Calocybe gambosa*), ливадарка (*Marasmius oreades*).

Најчесто собрани видови по планински масиви се следните лековити и ароматични растенија:

Arctostaphylos uva-ursi (мечкино грозје): На национално ниво според истражувања и податоци на ЦНВП (2019) мечкиното грозје се собира на планинскиот масив Јакупица, од само три локалитети: Нежилови Стени, Патишка Река и Бегово Поле.

Подетално треба да се истражат наоѓалишта на мечкиното грозје на национално ниво, за да се потврди негово присуство на следните планини (Нице, Шара, Кожуф, мали локалитети на Осоговски Планини, Голак и Влаина Планина).

- *Hypericum perforatum* (жолт кантарион): цела земја
- *Juniperus communis* (модра смрека): цела земја
- *Tilia* spp. (липа): претежно Велес, Китка и планина Галичица
- *Thymus* spp. (мајчина душица): цела земја
- *Salvia* spp. (жалфија): Иворот наведува дека видот го има на цела територија на РСМ но природно се наоѓа само во дебарскиот регион
- *Sideritis scardica* (шарпланински чај): Шар Планина
- *Sideritis raeseri* (планински чај): Галичица и Кожуф

Бобинки

- Капини: цела земја
- Боровинки: цел планински регион
- Малина: цела земја
- Брусница: Планина Беласица

Габи

- *Amanita caesarea*: во дабови шуми во целиот јужен дел на земјата
- *Boletus* spp. (вргањ): цела земја
- *Cantharellus cibarius* (лисичарка): цела земја
- *Lactarius deliciosus* (рујница): цела земја во борови шуми и насади
- *Morchella* spp. (црна труба): цела земја
- *Evernia prunastri* (лишаи): цела земја

75-80% од лековитите растенија и бобинки во РСМ, како и во повеќето балкански земји, се собираат од дивината. Во земја како нашата, која изобилува со природни богатства, каде многу луѓе се борат да “врзат крај со крај” НДШП се важен ресурс за приход и токму затоа ова природно богатство е од голема важност за локалната економија. Тргувајќи од фактот дека 42% од населението во РСМ живее во рурална средина (МТСП, 2008 и МРР, 2019) може слободно да се заклучи дека голем дел од нив имаат дополнителен приход од собирање за сопствени потреби или за продажба. Зголемената побарувачка пак на европскиот фармацевтски пазар става континуиран притисок врз трендовите на собирање. Но овие ресурси не растат во неограничени количини и нивна најголема закана е прекумерното и неконтролирано собирање. Одржливата употреба на НДШП е од клучно значење за зачувување на биолошката разновидност во РСМ.

1.2. Засегнати и заштитени диви видови растенија и габи како дел од екосистемските услуги кои ги нуди шумата

Вкупното шумско земјиште во РСМ изнесува 11 596 km² (1 159 600 ha) од кои 947 653 ha (Стратегија за оджлив развој на шумарството во Република Северна Македонија, 2006) шума се карактеризираат со многу богата биолошка разновидност обезбедуваат бројни добра. Поради тоа, шумите и сродните екосистеми претставуваат важен извор на многу засегнати и заштитени диви видови растенија и габи (НДШП). Во нашата земја собирањето лековити растенија, печурки, лишаи и бројни шумски плодови од природата традиционално се практикува стотици години. Покрај тоа што собирањето е традиционална активност на населението кое живее во близина на шумите, истата значително се намали во периодот на индустријализација на РСМ, за повторно да се зголеми во периодот на 90-тите кога практиката на собирање повторно се обновува, бидејќи пазарот бара големи количини со добар откуп на производите. Собирањето и употребата на НДШП продолжува до денес (ЕПИ Центар, 2008 година), но секторот шумарство во нашата земја е ориентиран кон дрвото како ресурс и поради тоа релативно полесно е да се пронајдат податоци за огревно или техничко дрво, а многу потешко се наоѓаат податоци за НДШП.

Според последниот попис од 2002 година (ДЗС, 2005 година), во РСМ живеат 2 045 177 жители. 58% од населението живее во градовите, додека 42% живеат во рурална средина (ДЗС, 2009). Шумските екосистеми претставуваат значаен извор на приходи во руралните средини и имаат важна улога во егзистенцијата. Покрај огревното дрво, локалното население користи лековити и ароматични растенија, печурки и шумски плодови за свои потреби, но и за трговија.

Вреднувањето на шумите во нашата земја, но и во светот, традиционално се заснова на финансиска процена на нивните дрвни залихи, занемарувајќи ги во континуитет вредностите на НДШП. Историски, тие се сметаат за помалку важни шумски производи кои генерираат сезонски и незначителен приход во однос на дрвото.

Во РСМ, статистиката за шумарство ги опфаќа податоците за површината на шумата, искористувањето на шумите, подигнувањето и одгледувањето на шумите, штетите во шумите, механизацијата, енергентите, како и податоците за ловството. Според табелата Т11 добиена од Државниот завод за статистика од 2014 (Табела бр. 1) како единствени производи од шумите се наведуваат различни видови дрвни сортименти. Врз база на производството на дрво, придонесот на шумарството во БДП изнесува 0,3 - 0,5. Ова

е затоа што во моментот за државата и за шумарството од економска важност е само дрвото. Така во пресметката на БДП се вклучени само огревното и индустриското дрво, а не се вклучени приходите од дрвната индустрија, приходите од НДШП и другите услуги кои ги нуди шумата како вода за пиење, стабилизација на почва, чист воздух, рекреација итн.

T-11: Производи во шумарството и сеча во државните шуми, 2014										
T-11: Forest products by tree species in state forests, 2014										
м ³	Република Македонија Republic of Macedonia	Вардарски регион Vardar Region	Источен регион East Region	Југозападен регион Southwest Region	Југоисточен регион Southeast Region	Пелагониски регион Pelagonia Region	Полошки регион Polog Region	Североисточен регион Northeast Region	Скопски регион Skopje Region	м ³
Грубо обработено дрво	503 862	56 290	71 168	99 467	84 700	103 060	43 289	18 261	27 627	Wood in the rough
Трупци од иглолисни	30 781	10 306	2 641	253	2 432	10 651	4 435	-	63	Logs, coniferous
Рудничко дрво од иглолисни	4 587	653	620	160	-	3 154	-	-	-	Mining wood, coniferous
Друго долго дрво од иглолисни	4 732	13	1 669	1 393	96	857	32	585	87	Other long coniferous wood
Просторно дрво од иглолисни	2 258	-	2 202	-	37	-	19	-	-	Stack coniferous wood
Огревно дрво од иглолисни	8 112	122	2 859	-	1 980	-	-	810	2 341	Fuel wood, coniferous
Трупци од листопадни	61 145	7 680	16 569	9 667	22 382	801	3 204	842	-	Logs, broad-leaved
Рудничко дрво од листопадни	167	-	167	-	-	-	-	-	-	Mining wood, broad-leaved
Друго долго дрво од листопадни	212	-	135	1	75	1	-	-	-	Other long broad-leaved wood
Просторно дрво од листопадни	37	-	-	-	37	-	-	-	-	Stack broad-leaved wood
Огревно дрво од листопадни	391 284	37 516	44 306	87 993	57 661	87 596	35 599	15 477	25 136	Fuel wood, broad-leaved
Друго грубо обработено дрво, цепеници, дрвени мотки и колци	547	-	-	-	-	-	-	547	-	Other wood in the rough, including chopped wooden poles and stakes

Табела бр. 1: Производи во шумарството и сеча во државните шуми, 2014

Според Милениумската процена на екосистемот, НДШП се сметаат за важна дополнителна услуга која ја обезбедува шумскиот екосистем (WRI, 2005), а токму ваквите податоци укажуваат на новите трендови за вреднувањето на шумите. Се проценува дека околу 80% од популацијата во земјите во развој, во светот, користат НДШП за здравствени и прехранбени потреби (Swati and Amit, 2014). Со оваа процена се потврдува фактот дека НДШП значително придонесуваат за егзистенција на локалните заедници кои зависат од шумите во РСМ како земја во развој. За поголемиот дел од руралните домаќинства во нашата земја, НДШП служат како бафер во периоди на финансиски кризи и на луѓето им обезбедуваат храна и задоволуваат други потреби. Сепак, НДШП не растат во неограничени количини и нивната одржлива употреба е клучна за зачувување на природата.

Одржливоста при користењето на НДШП зависи од два параметри: биолошката разновидност и нивната достапност. Секторот НДШП е многу зависен од функционалноста на екосистемите. Здравите и зачувани екосистеми имаат поголем потенцијал да продуцираат шумски плодови, печурки, лековити и ароматични растенија и пчелни производи. Оттука од исклучително значење е субјектите кои управуваат со

ресурсите на одреден простор направат напор да ја зачуваат биолошката разновидност. Вториот параметар, достапноста, е многу зависна од локалното население. Изворите на НДШП имаат клучна улога во егзистенцијата на локалното население, кое пак за возврат има пресудна улога во одржливоста на ресурсите. Одржливото управување и зачувувањето на екосистемите е од заеднички интерес за субјектот кој управува со ресурсите и локалното население.

Покрај достапноста на податоците, евидентно е дека НДШП играат клучна улога во егзистенцијата на локалното население, како за сопствени потреби, така и за трговија.

НДШП се важна екосистемска услуга која ја нуди шумата и токму затоа е потребно да и се придаде поголема важност во РСМ. Може да се заклучи дека овој сектор е важен за руралното население, во насока на запирање на миграцијата (село - град), како и за подобрување на локалната и националната економија преку компаниите кои работат во овој сектор. За жал, релевантноста на НДШП за национална економија, а посебно придонесот во извозот до сега никогаш не е сериозно разгледан.

1.3. Важноста на НДШП за луѓето и економијата

За важноста на НДШП за луѓето може да зборуваме од три видувања: засегнато, јавно и медиумско.

Засегнатото видување за важноста на НДШП е најчесто она на локалното население и на засегнатите странки кои се директно вклучени во процесот на собирање на НДШП. Така за локалното население НДШП претставува пред сè дополнителен приход, но во интервјуата кои ги направивме дознавме дека има и собирачи кои успеваат да заработат и по 6000 евра годишно од НДШП.

Интересно е дека засегнатите страни свесно гледаат кон НДШП како потенцијал кој е сè уште неискористен. На пример, околурна пресметка на еден приватен сопственик на шума е дека од просечната површина на приватна шума од 0,4 ха, во најдобар случај може да се извадат 20 m³ дрвна маса на секои 10 години. Таа дрвна маса се проценува на вкупно 40 000 денари (2000 денари по m³). Ако од истата површина се соберат печурки, на пример вргањ, во само еден ден може да се соберат 10 kg вргањ и при тоа да се заработат 1000 денари (пресметано на просечна цена од 100 денари за килограм, а цената на вргањот се движи од 50 до 300 денари за килограм). Оттука, еден сопственик на приватна шума би можел многу повеќе да заработува од собирање на НДШП отколку што тој заработува од дрвото во шумата. Но за тоа да се оствари, потребна е едукација и подигнување на свеста на локалното население и сопствениците, односно управувачите на шумата.

Јавното видување е она општо видување на населението. Но во ова истражување имавме доминантен опфат на урбано население, затоа видувањата прикажани во овој

Извештај се однесуваат главно на градското население. Од анкетата која беше спроведена, можевме да видиме дека иако 41,5% од испитаниците не собираат НДШП, 98% од испитаниците повремено или редовно прават посети во природа. Тие што собираат НДШП собираат за сопствени потреби, односно во мали колични. Како најголема важност на НДШП за јавноста се издвојува НДШП како храна. Имено 95,7% од испитаниците одговорија дека користат НДШП во исхраната, а додека 85% од испитаниците сметаат дека НДШП собрани од природа се значајно важни во нивната исхрана.

Во однос на важноста на НДШП за економијата, јавното видување е потврдно, односно 90% од испитаниците смета дека НДШП се важни за економијата. При што јавноста смета дека НДШП се важни за населението од руралните средини (51% од испитаниците), додека 35% од испитаниците смета дека НДШП се важни како потенцијал за економијата на земјата.

Медиумското видување е она кое медиумите го претставуваат кон јавноста преку вестите и написите кои се прават во средствата за информирање. Во истражувањето на медиумски написи можевме да издвоиме дека бројноста на препораки за користење во исхрана на НДШП е доминантна. Тоа пак се совпаѓа и со заклучокот дека јавноста ги смета НДШП за многу важен дел од исхраната. Во медиумите се споделуваат информации од рецепти, преку препораки за одредени видови во однос на нивните лековити својства, се до информации дека во одредени предели локалното население ги собира за сопствени потреби. Она што е второстепено е за економската важност на НДШП, односно за НДШП како приход за локалното население. Написи за собирачи кои заработуваат по 5-7000 евра годишно, но и за бизниси кои се воспоставени на НДШП, дури и огромни суми на вредност на извоз на одредени НДШП кои се постигнуваат во регионот. Економскиот потенцијал на НДШП го потврдуваат медиумите и не ретко даваат препораки за трендот или популарноста на одгледување на одредени видови НДШП во регионот. Како последно позитивно видување на медиумите за НДШП е тоа што тие претставуваат и регионални промотери. Така има написи, но во помал број, дека одредени НДШП се синоними за одредени географски, пред сè планински региони и со тоа тие придонесуваат за туризмот.

Медиумите исто така ги претставуваат НДШП во негативно светло. НДШП се причина за труење на луѓе кои од невнимавање изеле отровни печурки и оттука се создава и негативно видување за печурките од дивина дека се отровни. Иако труењата од отровни печурки се ретки, сепак нивното присуство укажува на потреба за едукација на јавноста околу конзумирањето и препознавањето на НДШП. Понатаму, во медиумите има видување дека НДШП се причина за кавги меѓу собирачите, односно се причина за палење на шумата со цел да има повеќе печурки, што дава негативно светло кон самите собирачи на НДШП.

2. Методологија

Извештајот за недрвни шумски производи во РСМ има за цел да ја претстави состојбата со НДШП од аспект на досега познати информации, институционалните аспекти, правната рамка, мислењата и ставовите на јавноста, засегнатите чинители и медиумите.

НДШП за потребите на овој Извештај се сметаат: лековити растенија, печурки, лишаи и шумски плодови, вклучувајќи бобинки и шумско овошје.

Методолошкиот пристап за добивање на информациите потребни за овој Извештај е канцеларско истражување - за потребите на дознавање на досега познатите информации, институционалните аспекти и за правната рамка; додека за потребите на добивање на јавното мислење спроведени се: длабински интервјуа со засегнати чинители; фокус групи со засегнати чинители; анкета на интернет за добивање на мислењето од општата јавност; а направена е и анализа на медиумски написи.

Процесот на подготовка на овој Извештај се одвиваше во период од 8 месеци, од јануари до август 2019 година. Извештајот го подготви тим од национални и меѓународни експерти од областа на рурален развој, социологија на руралната средина, управувањето со природни ресурси и економика во шумарството.

За потребите на анализа на институционалните аспекти и правната рамка, како и за добивање на досега познатите информации, користен е методот на канцеларско истражување. Како извори на досега познати информации беше користено пребарување по интернет и документи од соодветни институции на РСМ:

- Државен завод за статистика;
- Државната царинска управа;
- Министерство за животна средина и просторно планирање;
- Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Земајќи го предвид недостатокот на податоци (пред сè квантитативни податоци) поврзани за НДШП, главниот фокус беше ставен на квалитативните податоци. Експертскиот тим сметаше дека како најсоодветен метод за анализа на квалитативните податоци е да се користи „анализа на содржина“ (Content analysis) која е една од најкористените методи. Анализа на содржина е истражувачка алатка која се користи за да се утврди присуство на одреден збор, термин, тема или концепт како дел од одредени квалитативни податоци како на пример некој текст, извештај, закон, правилник итн. Користејќи анализа на содржина, истражувачите имаат можност да го измерат и анализираат присуството, значењето и релациите/односите на таквите конкретни зборови, термини, теми или концепти.

Поради оскудноста на досега познатите информации и поради нивната застареност, каде последната анализа е од 2008 година (ЕПИ Центар, 2008), заради оформување на прегледна слика која ќе го прикаже и сегашниот тренд на користењето на НДШП беше комбинирана и сопствена анализа преку добавување на податоци за извозот на НДШП директно од соодветните институции: ДЗС и МЖСПП.

Анализата на институционалните аспекти е базирана на институционалната теорија. Институционалната теорија е теоретска рамка за истражувања и студии во кои центарот е ставен на актерите, а кои се занимаваат со организации, држава и општество. Институционалната теорија се фокусира од формални и материјални институции (како регулативи, статuti и закони) до неформални и нематеријални институции (како што се норми, верувања и рутини). Од голема важност е да се прави разлика помеѓу значењето за организациите и институциите.

Засегнатите чинители се анализирани користејќи го методот за анализа на актерите, каде е претставено која е нивната улога.

Правната рамка е анализирана преку анализа на постојните регулативи. Овој Извештај за правната рамка ја дели во две администрации: една за животна средина и друга за шумарство. Во таа насока е направена и споредба помеѓу сите релевантни регулативи од двете администрации (животна средина и шумарство) кои се однесуваат на НДШП. Вкрстената анализа на регулативите која е направена се однесува на управувањето (менаџирањето) на НДШП, собирањето на НДШП, тргувањето и извозот на НДШП, како и мониторингот на НДШП. Анализата е направена за да се разбере подобро влијанието за законската регулатива врз засегнатите чинители.

За разбирање на ставовите и мислењата на засегнатите чинители, направени се 10 (десет) полуструктурирани, длабински интервјуа при што беа покриени: компании кои вршат откуп, култивирање, преработка, продажба и извоз на НДШП, сопственици на приватни шуми, граѓански организации, образовни институции и јавни институции. За секоја група засегнати чинители беа подготвени различни прашања, со цел соодветно да се навлезе во темата на НДШП и нивните ставови поврзани со НДШП, но интервјуата беа длабински и при интервјуирањето се поставуваа бројни прашања кои произлегуваа од самите разговори. Со интервјуата беа опфатени следните засегнати чинители:

- Компании:
 - Трговско друштво за производство, трговија и услуги Екстра Фунги ДОО, Кочани, како фирма која работи на откуп, преработка, извоз и продажба на печурки собрани од шума.
 - Друштво за производство и промет Елмиго ДООЕЛ, Скопје, како фирма која пред сè работи извоз.

- Друштво за производство, трговија и услуги Херба-Стојанови ДООЕЛ, Куманово, фирма која откупува лековити растенија, има сопствено плантажно производство и директна продажба, а не работи извоз.
- Јавно претпријатие за стопанисување со државните шуми „Национални шуми“ ПО, Скопје.
- Јавни институции:
 - Општина Кочани.
 - Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство на РСМ.
 - Министерство за животна средина и просторно планирање на РСМ.
- Граѓански организации:
 - Македонско еколошко друштво, Скопје.
- Сопственици на приватни шуми:
 - Национално здружение на сопственици на приватни шуми, Берово
- Образовни институции:
 - Шумарски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје.

Со групата на засегнати чинители: локални луѓе кои собираат НДШП заради приход, направени се 2 (две) интервјуа во фокус групи, секоја со по 6 учесници. Една фокус група во Општина Кочани, а друга фокус група во Општина Струмица. При тоа опфаќајќи претежно лица кои најмногу собираат габи, како најисплатлив НДШП за собирање, а со тоа и опфаќајќи ја мнозинската категорија на собирачи на НДШП.

За добивање на ставовите и мислењата од јавноста, спроведена беше јавна анкета поставена на интернет страницата на МЖСПП. Прашалникот беше составен од вкупно 11 прашања, од кои на 10 (десет) прашања испитаниците избираа еден од дадените одговори, додека 11-тото беше отворено прашање каде испитаниците сами внесуваа одговор. Прашалникот го пополнија 94 испитаници од кои 83% од урбана средина, без одредена географска покриеност на Република Северна Македонија.

За добивање на погледите на медиумите во однос на НДШП беше направена медиумска анализа на написите објавени од 01.01.2016 година во дигитални медиуми и кои се однесуваат за РСМ, иако се земаа предвид и написи од околината кои индиректно влијаат локално или се поврзани локално. Барањето на новинарските написи се вршеше со еден агрегатор на вести: тајм.мк (<https://time.mk/>). Додека при пребарувањето на написите беа користени зборови и фрази кои имаат однос кон НДШП и кон проектот: „недрвни шумски производи“, „други шумски производи“, „споредни шумски производи“, „ароматични растенија“, „лековити растенија“, „печурки“, „габи“, „шумско овошје“,

„бобинки“ и „домашни производи“. Како и термини релевантни за проектот: *Juniperus communis* (Модра смрека), *Arctostaphylos uva ursi* (Мечкино грозје), etc. Планински Масив Јакупица, Бегово Поле (Солунска Глава), Горна и Долна Бабина Рупа, Нежиловски Стени (изворишен дел на р. Бабуна), Планина Караџица (изворишен ден на Патишка Река, Рада-Сува Планина) повеќенаменско подрачје Јасен, планина Даутица (Арилец) Македонски Брод, планински масив Ниџе, Змејца (Мариовско), Бело Гротло (Мариовско), Топлик (Мариовско), планински масив Осогово, село Пресека, село Јастребник, село Безиково, село Градче. Медиумските написи се анализираа со цел добивање на слика какво видување имаат медиумите кон НДШП, односно: позитивни, негативни или неутрални и какви ставови се пренесуваат во написите кон значењето на НДШП за луѓето и заштитата на НДШП.

Извештајот за НДШП на РСМ е структуриран во 8 поглавја и Вовед кон извештајот и состојбата на НДШП во светски и локални рамки. Поголавје 1: Каде ја објаснуваме важноста на НДШП од економски аспект, но и во однос на видувањата на луѓето кои беа предмет на истражување на овој проект. Поголавје 2: Дава појаснување за методологијата употребена во изготбување на извештајот. Поголавје 3: Институционални аспекти, каде ја разложуваме законската рамка, импликациите кои таа ги има и засегнатите чинители поврзани со НДШП. Поголавје 4: Ланец на вредности на НДШП, каде го анализираме ланецот особено во контекст на позицијата и улогата на засегнатите чинители. Поголавје 5: Трговија со НДШП, собрани количини и извоз, каде се обидуваме да претставиме податоци за количините, со оглед ограничените извори. Поголавје 6: Закани по НДШП и потенцијал на НДШП, каде го претставуваме видувањето на јавноста, медиумите и засегнатите чинители во однос на загроеноста и економскиот потенцијал на НДШП. Поголавје 7: Потенцијал за култивирање на НДШП, каде дискутираме за можностите за нивно култивирање во поглед на искуствата на засегнатите чинители како една од можните мерки за заштита. Поголавје 8: Заклучоци кои произлегуваат од овој извештај. На крајот од овој извештај се наоѓа референтната литература и неколку анекси поврзани со НДШП.

3. Институционални аспекти

НДШП може да се сретнат на целата територија на РСМ, зафаќајќи различни површини, делови од различни екосистеми. Управувањето со истите е поделено помеѓу повеќе организации во зависност на надлежноста на управувањето на дадената површина, односно статусот на заштитеноста на видот на НДШП. На национално ниво надлежноста за НДШП е поделена на две администрации: Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) и Министерството за земјоделство, шумарство и

водостопанство (МЗШВ). Во секое од министерствата одговорен за управување со НДШП е посебен сектор. Во МЖСПП надлежноста за прашања поврзани со заштита и одржливо користење на засегнати и заштитени диви видови растенија и габи (терминологија согласно Законот за заштита на природата) е Управата за животна средина, поточно Сектор за природа, Одделение за биодиверзитет и ГМО. Во МЗШВ работи Секторот за шумарство и ловство.

Согласно член 65 од Законот за заштита на природата, системот на заштитени подрачја се воспоставува заради заштита на биолошката разновидност во рамките на природните живеалишта, процесите кои се случуваат во природата, како и абиотичките карактеристики и пределската разновидност. Со прогласувањето на подрачјето за заштитено тоа се стекнува со статус на природно наследство.

Со членот 66 од Законот за заштита на природата прифатени се шест (6) категории на заштитени подрачја, усогласени со категоризацијата на Меѓународната унија за заштита на природата- (IUCN):

- 1) Категорија I – (Ia) Строг природен резерват (СПР),
(Iб) Подрачје на дивина (ПД),
- 2) Категорија II – Национален парк (НП),
- 3) Категорија III – Споменик на природата (СП),
- 4) Категорија IV – Парк на природата (ПП),
- 5) Категорија V – Заштитен предел (ЗПр) и
- 6) Категорија VI – Повеќенаменско подрачје (ПНП).

Во системот на заштитени подрачја вклучени се 86 подрачја, кои зафаќаат површина од 230083 ha или околу 8,9% од територија на државата. Националните паркови зафаќаат околу 4,5%, потоа следуваат спомениците на природата со 3,0%, додека сите други категории на заштитени подрачја зафаќаат околу 1,4% од територијата на државата.

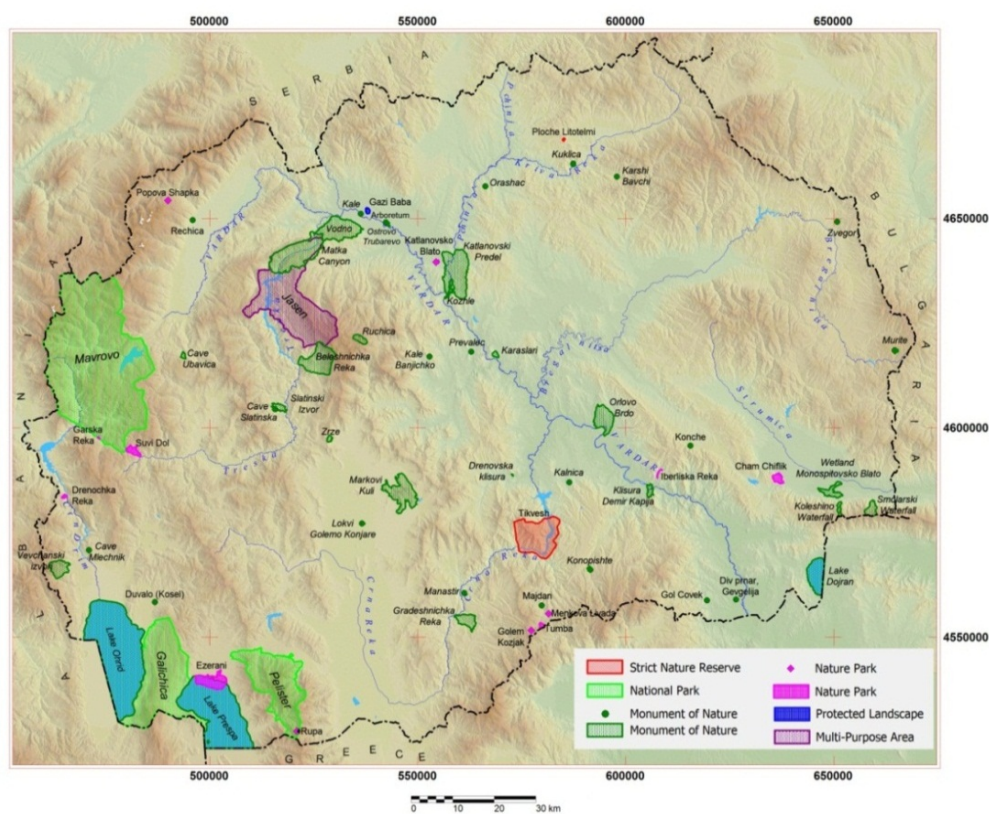
Согласно Секторската студија за заштита на природното наследство за период до 2020 година, предвидено е зголемување на процентот на заштитени подрачја од сегашните околу 9% до 11,5% од територијата на државата.

Управувањето и одржливото користење на засегнати и заштитени диви растенија, габи и лишаи во трите националните паркови е во надлежност на Јавните установи национални паркови Пелистер, Маврово и Галичица. Во другите категории на заштитени подрачја управувањето и одржливото користење на засегнати и заштитени диви растенија, габи и лишаи е во надлежност на субјектот за управување со заштитеното подрачје.

Број и површина на заштитени подрачја по категории на заштита

Категории на заштита според IUCN	Број на подрачја	Површина (ha)	% од територија на државата
Ia. Строг природен резерват (СПР)	2	7787	0,3
Ib. Подрачје на дивина (ПД)	-	-	-
II. Национален парк (НП)	3	114 870	4,48
III. Споменик на природа (СП)	67	78 967.5	3,0
IV. Парк на природа (ПП)	12	3045	0,12
V. Заштитен предел	1	108	0,004
VI. Повеќенаменско подрачје	1	25 305	0,98
Вкупно	86	230 083	8,9

Извор: Национална стратегија за заштита на природата (МЖСПП, 2018)

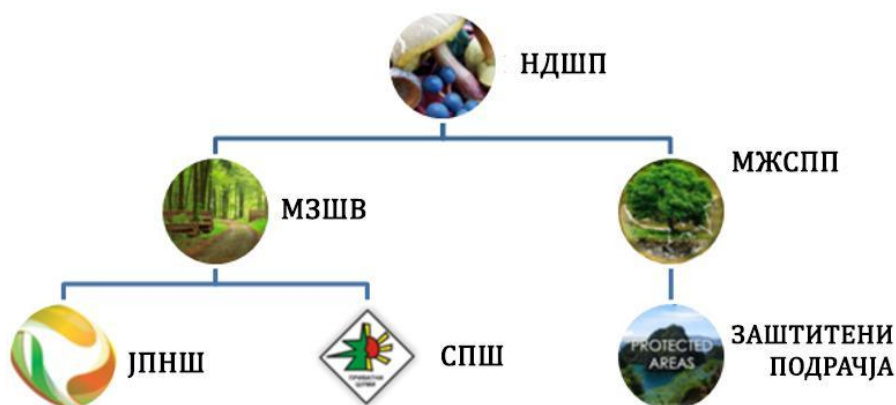

Дистрибуција на заштитени подрачја (без поединечни стебла) на национално ниво

Извор: Национална стратегија за заштита на природата (МЖСПП, 2018)

Шумите на сета останата територија на државата се под надлежност на МЗШВ, вклучувајќи ги и НДШП. Управувањето на сите ресурси е доверено на Јавно Претпријатие Национални Шуми (ЈПНШ) одговорно за државните шуми, додека сопствениците на приватни шуми (СПШ) се одговорни за управување со сопствени (приватни) шуми. Накратко, двете министерства пропишуваат закони кои ги регулираат НДШП, додека

субјектите кои управуваат со заштитените подрачја и ЈПНШ се одговорни за управување со НДШП (Графикон бр. 1) .

Графикон бр. 1: Приказ на субјектите кои се одговорни за управување со НДШП и засегнати и заштитени диви видови

Вреди да се напомене дека повеќето лековити и ароматични растенија растат над горната шумската граница, на пасиштата со кои управува Јавно Претпријатие Пасишта (ЈПП). Оваа институција издава дозволи за испаша на пасиштата (концесии), но не и дозволи за собирање на НДШП. Во интервјуата направени со претставниците на ЈПП, беше нагласено дека се очекува новиот Закон за пасишта, кој е во завршна фаза, да им даде поголема можност на ЈПП да издаваат дозволи за собирање НДШП на пасиштата. Важно е да се каже дека надлежностите за пасиштата се во ЈПП па така, во рамките на заштитените подрачја дозволите за испаша (концесии) ги издава ЈПП наместо субјектот кој управува со заштитеното подрачје. Ова укажува на фактот дека со ист простор управуваат двајца управители кои се на самофинансирање и голема е веројатноста да конфликтот во ингеренциите и интересите ќе се одрази на штета на природата.

При анализирање на документите беше констатирана разлика во дефинирањето на НДШП меѓу двете администрации. МЖСПП ги дефинира НДШП како диви - „див вид подразбира вид или подвид растение, габа или животно кој не настанал под влијание на човекот како последица на одгледување“ - член 6, точка 26 од Закон за заштита на природата (2004).

Собирањето и прометот со засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивни делови е пропишано во Законот за заштита на природата. МЖСПП издава дозволи за собирање, извоз и увоз на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и лишаи и нивни делови.

Во однос на извоз-увоз, ре-извоз согласно Законот за заштита на природата МЖСПП издава Д4 дозволи и ЦИТЕС дозвола / сертификат за промет.

Причината за оваа поширока дефиниција е тоа што во пракса НДШП во РСМ се собираат и од не-шумски територии, како што се високо планинските пасишта итн. МЗШВ пак ги дефинира НДШП малку поинаку. До почетокот на 2000-тите, како резултат на вкупната вредност на НДШП во однос на вкупната вредност на дрвата, тие беа дефинирани како „споредни шумски производи“. Во член 12 точка 41 од Законот за шумите (2009) е дадена дефиниција за шумските производи каде на одреден начин ги интегрира и дефинира НДШП како дел од шумски производи „Шумски производи се сите производи во шума и на шумско земјиште, вклучувајќи и шумски дрвја и грмушки и сите нивни делови, биомаса на целата шумска вегетација, цветови, семе, кора, корења, мов, папрат, тревни, трска, цвеќе, лековити - ароматични и јадливи растенија, други растенија и нивни делови, печурки, мед, смола, листинец, трева и сено, дивеч и други животни кои живеат во шума, тресет и хумус“. Дополнително, во членот 72 од Законот за шумите се користи терминот „други шумски производи“. Правилникот за користење на шумски производи (2011), Службен весник на РМ 155/11 (Правилник за НДШП) во член 2 ги дефинира „Другите шумски производи ги вклучуваат производите од биолошко и минерално потекло во шума и на шумско земјиште и тоа: мов и лишаи, папрат, тревни, цвеќе, лековити и ароматични јадливи и индустриски растенија, други растенија и нивни делови (корења, кора, листови, плодови, патолошки израсстоци, полупаразитски и паразитски растенија), габи, смола, шишарки, сокови од растенија, листинец, трева за сено од шумски ливади и голини, дивеч и други диви животни кои живеат во шума, тресет и хумус, песок и камен изземајќи го дрвото од шумата од областите дефинирани како шума како и услугите кои ги овозможува шумата."

Од погоре изнесеното може да се заклучи дека политиките и документите кои го регулираат користењето на НДШП користат неконзистентна терминологија за нивно дефинирање и за опсегот на производите. Дополнително, именувањето на овие производи како „секундарни“ или „други“ ја поткопува нивната важност и не оди во прилог да нивното управување и употреба добие приоритетна важност. Во исто време, акронимот НДШП не е многу добро познат и разбран во јавноста и од крајните корисници. Во ЕУ регулативата овие производи се означуваат како „производи од дивина“, „диви растечки видови“, „производи собрани од дивина“ (Censkowsky, 2007), а терминот НДШП како таков не се употребува.

Дополнително компаниите кои откупуваат и тргуваат со НДШП врз база на нивната трајност прават поделба на печурки, лишаи, бобинки и МАР. Ова е дополнителна

класификација која внесува забуна во сите претходно споменати терминологији кои се користат во секторот.

При собирање на податоците за потребите на оваа анализа беа употребени повеќе синоними и термини со цел да се соберат потребните информации. Немањето на унифицирана дефиниција придонесува овие прозиви да се нарекуваат со различни имиња од различни институции (животна средина, шумарство, царина, статистика). Можеби на прв поглед не се согледува значањето на унифицирана дефиниција за овие производи, но таа може да биде клучна во понатамошното градењето на ефикасен систем.

3.1. Правни рамки и управување со ресурсите

Активностите поврзани со НДШП во РСМ се дефинирани под збир на различни закони и подзаконски акти пропишани од МЖСПП и МЗШВ. Пред да ги анализираме актите кои ги пропишува државата, треба да се напомене дека РСМ е земја потписничка на неколку меѓународни конвенции кои се однесуваат на природата, биолошката разновидност, како и на НДШП.

Меѓународни договори (конвенции) кои имаат понатамошен ефект врз НДШП:

- Картагена Протокол за биосигурност кон Конвекцијата за биолошка разновидност (Картагена, 2000, ратификувана од националното Собрание во 2005 година (Службен весник на РМ, 40/05),
- Конвенција за заштита на дивиот растителен и животински свет и природните живеалишта во Европа (Берн, 1979), Советот на Европа, Берн, 19 септември 1979 година, стапи во сила во РСМ во 1997 година (Службен весник на РМ, 49/1997),
- Конвенција за биолошка разновидност (Рио, 1992), Рио, 5 јуни 1992 година, ратификувано од РСМ во 1997 година (Службен весник на РМ, 54/1997),
- Конвенција за меѓународна трговија со загроени видови на дивата фауна и флора ЦИТЕС (Вашингтон 1972), ратификувана од РСМ во 1999 година (Службен весник на РМ, 82/1999 година),
- Меѓународна конвенција за заштита на новите видови на растенија (Женева 1961), ратификувано од РСМ во 2003 година (Службен весник на РМ, 98/09),
- Рамковна Конвенција на Обединетите Нации за климатски промени (Њујорк, 1992), ратификувано од РСМ во 2003 година (Службен весник на РМ, 49/04),
- Конвенција за пристап до информации, учество на јавноста во одлучувањето и пристап до правдата за прашањата поврзани со животната

средина (Архус, 1998), ратификувано од РСМ во 1999 година (Службен весник на РМ, бр. 40/99),

Овие меѓународни договори поставуваат рамка на политиките во државата и се поврзани со националното законодавство со кое се уредува употребата на НДШП во РСМ. Со оглед на фактот што државата е потписник на овие меѓународни договори, сите институции се обврзани да ги следат правилата кои тие ги пропишуваат, вклучувајќи ги и администрациите (МЖСПП и МЗШВ) кои што се надлежни за креирање на политиките кои се однесуваат на НДШП. Во продолжение е даден краток осврт на уредувањето на секторот НДШП за секоја администрација посебно, а потоа се објаснети и деловите каде постојат одредени преклопувања.

МЖСПП

Заштитата и одржливото користење на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и лишаи се пропишани со Законот за заштита на природата. Мерките и акциите се содржани во Национална стратегија за заштита на природата со Акционен План (2017-2027) и Националната стратегија за биолошка разновидност со Акциски план за период (2018-2023). Главната цел на Законот за заштита на природата е регулирање на заштитата на биолошката разновидност преку воспоставување систем на мерки и активности за заштита на дивите видови, нивните живеалишта, екосистемите и обезбедување на нивно одржливо искористување. Националната стратегија за биолошка разновидност вклучува активности за :

- Одредување на квоти за собирање на диви видови растенија, габи и лишаи и нивни делови, за видови од комерцијален интерес,
- Одредување подрачја на кои треба да се избегнува собирање на засегнати диви видови,
- Усогласување и доуредување на системот за лиценцирање на собирачи на диви видови,
- проценка на статусот и утврдување на мерки за зачувување на видовите (комерцијални) од прилог V на ЕУ Директивата за живеалишта
- поттикнување на истражување и документирања на најдобри практики за традиционално користење на биолошката разновидност

Основни прописи за заштита на природата во надлежност на МЖСПП

- Законот за заштита на природата ("Службен весник на РМ" бр.67/04, 14/06, 84/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14, 146/15, 39/16 и 63/16)

- Закон за животната средина
- Правилник за издавање дозвола за собирање на загрозени и заштитени диви видови растенија, габи, животни и нивни делови (2009) - Службен весник на РМ 102/09 (Анекс 1);
- Правилник за издавање дозвола за спроведување на научно истражување во природата (Службен весник на РМ бр. 101/09);
- Правилник за формата и содржината на образецот за барањето, дозволата и сертификатот за промет со засегнати и заштитени диви видови растенија, габи, животни и нивни делови, како и потребната документација која се приложува кон барањето (Службен весник на РМ бр. 134/10);
- Листи на засегнати и заштитени диви видови на растенија, габи, животни и нивни делови (Службен весник на РМ бр. 15/12);
- Петти национален извештај на Конвенцијата за биолошка разновидност на РСМ (МЖСПП, 2014);
- Уредба за начинот на постапување при промет со засегнати и заштитени диви видови растенија, габи, животни и нивни делови од страна на царинските органи, другите надлежни органи и служби на граничните премини и научните и стручните установи, како и на овластени депозитари на конфискуваните примероци при недозволен промет (Службен весник на РМ бр.177/11);
- Уредба за начинот и постапката за издавање на дозволата односно сертификатот како и видот на дозволата односно сертификатот и определување на граничните премини преку кои може да се врши прометот со засегнати и заштитени диви видови на растенија, габи, животни и нивни делови (Службен весник на РМ 135/10);
- Листи за утврдување на строго заштитени и заштитени диви видови (Службен весник на РМ бр. 139/11);
- Правилник за евиденција за заштита на природата (Службен весник на РМ бр. 102/12);
- Правилник за содржината на студијата за валоризација или ревалоризација на заштитено подрачје (Службен весник на РМ бр. 26/12);
- Правилник за содржината на плановите за управување со заштитените подрачја и годишните програми за национална заштита (Службен весник на РМ бр. 26/12);
- Национална стратегија за зачувување на биолошката разновидност со акционен план (2018 - 2023 година, донесена 2018 година);

- Национална стратегија за заштита на природата со Акционен план (2017 - 2027, донесена 2018 година);

Во прилог на регулирачките инструменти ќе бидат наведени и активностите за зачувување на биолошката разновидност кои произлегуваат од Петтиот национален Извештај за биолошка разновидност во РСМ, а кој во значителна мера се фокусира на засегнатите и заштитени диви видови растенија и габи. Од позначајните активности од Извештајот ќе наведеме дека „заштитата на биолошката разновидност на национално ниво се спроведува преку заштита на видовите и нивните популации, зачувување на нивните живеалишта и прогласување заштитени подрачја.“

Законот за заштита на природата за дивите видови во член 35 пропишува дека дивите видови можат да бидат прогласени како строго заштитени или заштитени диви видови, со што се стекнуваат со статус на природно наследство.

Во 2010 година беше изготвена Листа со статус на конзервација на видовите од нашата држава како компаративен преглед на видови, кои се наоѓаат на листите на меѓународните конвенции, ЕУ директивите за живеалишта и птици и на ИУЦН Црвена Листа на глобално загрозени видови. Врз основа на листата изработен е подзаконскиот акт-Листи за утврдување на строго заштитени и заштитени диви видови.

Во наредниот период потребно е да се изврши ревидирање на Листите за утврдување на строго заштитени и заштитени диви видови врз основа на научни истражувања и анализи за состојбата, трендот и степенот на засегнатост на видовите.

МЗШВ

Националната стратегија за одржлив развој на шумарството во РСМ има сличен пристап. Една од нејзините цели е: „Охрабрување за користењето на НДШП преку интегрирано управување со шумите засновано врз одржливо одгледување, еколошки и социо-економски пристап, обезбедување услови за одржливо искористување и дополнителни приходи за локалното население“ (МЗШВ, 2006). Покрај тоа, Стратегијата (МЗШВ, 2006) предлага развој на:

- студија за достапноста и капацитетите на НДШП;
- елаборирање на правилна регулација на употребата на НДШП;
- валоризација на шумите, вклучително и НДШП;
- промовирање на одржлива употреба на НДШП и
- промовирање на мали и средни претпријатија (МСП) засновани на НДШП.

Националната стратегија за земјоделство и рурален развој се однесува само на култивирани НДШП. Истата ја препознава недоволната искористеност на потенцијалот на билки што се продуцираат во насади (стр. 30) и предвидува мерки за идно финансирање од ИПАРД (стр. 222) и предлага употреба на сончева енергија за сушење и преработка на билки (стр. 228) (МЗШВ, 2014).

Од друга страна, Законот за шуми е главниот документ за политиките во шумарската администрација. Покрај дрвото како главен шумски производ, НДШП се интегрирани и во Законот за шуми. Постои поглавје „Користење на други шумски производи“, член 72, кој пропишува кои производи се дозволени за собирање и во согласност со посебниот план за управување со шумите, а субјектот надлежен за управување со шумите исто така е одговорен за управување со НДШП. Покрај тоа, шумските раководители се должни да водат евиденција за издадени согласности, како и видот и количини на собрани НДШП (член 72, точка 4), да ја следат состојбата и да не дозволуваат истребување на некои видови НДШП (член 72, точка 5 и точка 6).

Слично на Законот за шуми (2009), овие правила и регулативи важат на целата територија на РСМ без оглед на сопственикот или субјектот кој управува со ресурсите. Дополнително, во однос на насоките на политиките и законските одредби, различни Министерства имаат утврдено специфични правила и регулативи во врска со управувањето со ресурсите кои се под специфично управување.

Основни инструменти на МЗШВ се:

- Стратегија за одржлив развој на шумарството во РСМ (2006-2026);
- Законот за шуми (2009) - Службен весник на РМ 64/09, изменет и дополнет (25.02.2011, 14.04.2011, 19.02.2013, 31.05.2013, 28.10.2013, 04.03.2014, 31.10.2014, 05.03.2015, 19.03.2015, 27.08.2015, 18.01.2016 и 29.02.2016);
- Правилник за содржината на посебните планови за стопанисување со шуми, посебните планови за одгледување и заштита на шуми и годишните изведбени планови (Службен весник на РСМ бр. 248/19);
- Правилник за видовите на други шумски производи и начинот на користење и собирање на други шумски производи (2011) Службен весник на РМ 155/11 (Анекс 3).

Анализата на споменатите законодавни инструменти е дополнително поделена на следните поглавја кои ги се однесуваат на управувањето со ресурсите, собирањето трговијата и извозот како и монитроингот на ресурсите.

3.2. Управување со ресурсите

Во согласност со Националната стратегија за одржлив развој на шумарство во Република Северна Македонија (МЗШВ, 2006) и Законот за шуми (Службен весник на РМ 64/09, Правилникот за видовите на други шумски производи и начинот на користење и собирање на други шумски производи (Службен весник на РМ 155/11) го уредува одржливото управување со НДШП. Според член 4 од Правилникот за видовите на други шумски производи и начинот на користење и собирање на други шумски производи (Службен весник на РМ 155/11): „Користењето, односно собирањето на шумски производи е собирање на други шумски производи наведени во член 2 на овој Правилник, така што да не се нарушува природната популација на видовите во обем и степен со кои се одржува нивната биолошка разновидност, продуктивност, способност за регенерација, виталност и нивниот потенцијал за исполнување сега и во иднина на релеватните еколошки, економски и социјални функции, а во согласност со плановите за стопанисување со шумите“. Покрај тоа, Правилникот (Службен весник на РМ 155/11) го поврзува управувањето со НДШП во согласност со Планот за управување со шумите (ПУШ). Според член 7 од Правилникот за видовите на други шумски производи и начинот на користење и собирање на други шумски производи (Службен весник на РМ 155/11): „Субјектите одговорни за управување со шумите треба да го утврдат видот, количината, местото (локацијата), начинот и времето за собирање на одржлив начин“. Како што е наведено погоре со цитирањето на членот 4, искористување т.е. собирање на НДШП треба да е „...во согласност со ПУШ“ (Службен весник на РМ 155/11). Во пракса, „субјекти одговорни за управување со шумите“ (Службен весник на РМ 155/11) се Јавното претпријатие „Национални шуми“ (ЈПНШ) и трите Национални Паркови: ЈУНП „Маврово“, ЈУНП „Галичица“ и ЈУНП „Пелистер“. Сите имаат ПУШ и се одговорни за управување, користење и заштита на НДШП во согласност со Законот за шумите. Исклучок од ова е Јавното претпријатие за управување и заштита на повеќенаменското подрачје "Јасен" - Скопје (ЈПУЗПП Јасен) кое има посебен ПУШ и е под јурисдикција на МЖСПП, но како јавно претпријатие не е одговорно за издавање дозволи за собирање и купување на НДШП, иако на негова територија активно и со традиција се собираат НДШП.

Правилникот за содржината на посебните планови за стопанисување (управување) со шумите (Службен весник бр. 248/19) ја дефинира содржината на ПУШ, каде во член 37 е дефинирана содржината и сите 10 обрасци кои треба да ги содржи ПУШ. Составен дел од секој ПУШ, е и Образец IV, насловен како „План за користење други шумски производи“ (Графикон бр. 2), во кој секој планер е должен да ги внесе потребните податоци.

Ознака на местото			План за користење				Извршено во година											
Оддел	Пододдел	Површина	На површина ха	Вид на производ	Един. мера	Количина												Вкупно
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	

Графикон 2: План за користење на други шумски производи

Законска обврска е стопанисувачите со шумите да управуваат со шумата според ПУШ, со што следствено обврската се однесува и на задолжителното пополнување на Образецот IV. Од графикон бр. 2 може да се види дека за пополнување на Образецот IV, треба да бидат дадени следните податоци: локацијата и областа т.е. во кој оддел и пододдел се собрани, колкава е површината, видовите на НДШП, количината, а сето тоа се води на годишно ниво, имајќи го предвид фактот дека ПУШ се однесува за период од 10 години. За шумите во НП се управува во согласност со Интегрираните планови за управување (ИМП). Може слободно да се каже дека ИМП е речиси идентичен со ПУШ. ИМП се состои исто така од повеќе формулари и идентично како и ПУШ еден од нив е и Образец IV (План за одржливо управување со други шумски производи). Покрај тоа што сегашната регулатива бара извршување, реализација и пополнување на Образец IV, сепак тоа не е пракса со двата плана, ПУШ и ИМП. Во повеќето ПУШ, Образецот IV останува без никакви информации. Ова е случај во ЈПНШ и неговите подружници, но истото се однесува и за НП и ИМП. Доколку правилно и потполно се внесуваат потребните информации во Образецот IV, ПУШ би биле најрелевантните извори на податоци за местата, статусот, количината и годишното производство на НДШП и може да помогнат при планирањето на одржливото користење на ресурсите и нивната заштита.

Според Законот за шуми, сите шуми во приватна сопственост со површина поголема од 100 ха треба да имаат ПУШ (член 29, став 3). Сопствениците на приватни шуми најчесто поседуваат мали и расфрлани парцели во просек од 0,4 ха, по парцела, трошоците за подготовка на ПУШ се премногу високи за толку мали шумски единици. Од таа причина немаат економски интерес да направат сопствени (индивидуални) ПУШ. Во праксата приватните шуми кои немаат сопствен ПУШ, се вметнати и се стопанисуваат според државниот ПУШ на единицата на која припаѓаат и нивното управување се синхронизира со државниот ПУШ. Во досегашната пракса при подготовка на ПУШ многу ретко се земаат предвид потребите на сопственикот/ниците. Најчесто ЈПНШ го дефинира управувањето со НДШП без претходна консултација со сопственикот.

За подобро управување со НДШП, институциите кои ги менаџираат ресурсите (ЈПНШ и НП) имаат развиено и усвоено интерни регулаторни документи за НДШП кои се јавно достапни на нивните веб страни. При споредување на интерните документи и нивната содржина забележавме дека ЈПНШ имаа повеќе внатрешни документи кои се поврзани и се однесуваат за НДШП и се јавно достапни. Тоа не е случај со НП, каде има помал број на внатрешни документи кои се јавно достапни.

Во продолжение се наведени правилниците и други интерни документи кои ги има развиено ЈПНШ:

- Правилник за определување на видот, количината, местото, времето и начинот на собирање на другите други шумски производи од растително потекло (Интерен документ на ЈП “Национални шуми” со бр.02-346/2-1 од 26.03.2013 година), (Анекс 4.7);
- Правилник за издавање на дозволи за собирање, Договори за преостапување на собирањето и откупот и за водење на евиденција на други шумски производи (Интерен документ на ЈП “Национални шуми” со бр.02-446/2-2 од 26.03.2012 година), (Анекс 4.8);
- Упатство за регистрација на правни лица кои планираат откуп на други шумски производи (Интерен документ на ЈП “Национални шуми” од 2014 година), (Анекс 4.1);
- Ценовник за утврдување надомест за преостапување на користењето, односно собирањето и откупот на други шумски производи за правни лица – откупувачи (Интерен документ на ЈП “Национални шуми” со бр.02-610/6-1 од 13.06.2013 година), (Анекс 4.2);
- Календар за собирање на други шумски производи (Интерен документ на ЈП “Национални шуми” донесен од секторот Сектор за користење на други шумски производи и заштита на животна средина-екологија), (Анекс 4.3);
- Календар за собирање печурки (Интерен документ на ЈП “Национални шуми” донесен од секторот Сектор за користење на други шумски производи и заштита на животна средина-екологија), (Анекс 4.4);
- Прирачник и монографија за собирање печурки и лишаи (2007), (Анекс 4.5);
- Прирачник за собирачи и откупувачи на самоникнати растенија, габи и лишаи по принципите на органското производство (2007), (Анекс 4.6);
- Прирачник за собирање на билки, лишаи, печурки и шумски плодови (2013 година), (Анекс 4.9);
- Лековити и ароматични растенија: Упатство и монографии за собирачи според принципите за органско производство (2004), (Анекс 4.10).

Документите се достапни само на македонски јазик и можат да се најдат на веб страната на ЈПНШ: http://www.mkdsumi.com.mk/proizvodi_i_uslugi.php?page=5&s=5, (ЈПНШ, 2019), но исто така и во Анексите.

Интерните документите на ЈПНШ имаат информации за постапката за добивање лиценца за собирање, откупни пунктови, ценовник на производите итн. Исто така, постои календар за собирање во кој е одредено соодветното време за собирање на одреден вид НДШП.

Од друга страна, на веб-страниците на Националите Паркови (Маврово, Галичица и Пелистер) може да се најдат помалку внатрешни документи и тоа: информации за дефинирање на времето за собирање на одредени видови НДШП (бобинки во НП Пелистер) или постапката за склучување на договор за собирање и откупен пункт (НП Маврово), додека на веб-страницата на НП Галичица може да се најде нивниот план за управување.

Обврските пропишани во член 7 од Правилникот за НДШП од МЗШВ, го условиле развојот на споменатите регулативи направени од ЈПНШ. Од друга страна, НП немаат такви внатрешни документи. Во Извештајот се утврдува дека внатрешните документи на НП се поврзани главно со процесот на собирање и купување на НДШП, а недостасуваат податоци за ценовникот, календарот за одредени НДШП, како и правилникот (прирачникот) за нивно собирање. Врз основа на споредбата на постојните внатрешни документи, може да се заклучи дека документите се многу слични до одреден степен и слично ги дефинираат проблемите и темите. Содржината на внатрешните документи изработени од ЈПНШ покажува дека овие внатрешни документи се осврнуваат на неколку фази на синџирот на додадена вредност на НДШП: заштита (прирачник за собирање), собирање (календар и начин на собирање) и тргување (купување, откупни пунктови и договори).

Од претходно изнесеното може да се заклучи дека ЈПНШ посеопфатно и транспарентно пристапува кон регулирање на ресурсите од НДШП во споредба со НП. Ова најверојатно се должи на поранешната традиција кога откупните пунктови биле во сопственост на ЈПНШ и системот на менаџирање бил поорганизиран. Оваа пракса на детално уредување е пренесена и денес, иако ЈПНШ во моментот не врши ниту откуп, ниту продажба на НДШП.

3.3. Мониторинг на користење на НДШП

Регулативите за извоз на диви видови медицински и ароматични растенија и габи, особено за видови од голем комерцијален интерес, наметнуваат неопходност да се направат студии за процена на количините. Иако постои регулатива која пропишува

инструменти за прибирање податоци во однос на количината на собрани НДШП, ова во пракса не функционира. Основата за управување и контрола на терен е во рамките на Образецот IV кој е составен дел на ПУШ, во која се наведени податоците за: видовите на НДШП, нивната локација и област, како и количините наведени на годишно ниво за период од 10 години. НП имаат интегрирани планови за управување кои исто така го вклучуваат Образецот IV. За жал ниту НП, ниту ЈПНШ не го пополнуваат соодветно Образецот IV или пак многу често не се ни пополнува. Поради недостаток на податоци од терен кои не се соодветно внесени во ПУШ немаме јасна слика за потенцијалите на НДШП, а од тука е неможно да се процени дали НДШП се собрани на одржлив начин. Овие податоци се неопходни за одредување на производството по региони, за дефинирање на квотите кои можат одржливо да се собираат на годишно ново, но и за одредување на дозволена биомаса која може да се извади од природата без да наштети.

Како што веќе неколку пати беше напоменато недостатокот на податоци за собраните количини на растителни ресурси е еден од главните проблеми, а на ова се укажува и во Националната стратегија за биолошката разновидност (2018-2023). Во моментот единствен релевантен податок со кој располага МЖСПП за процена на собраните растителни видови и нивни делови, габи и лишаи се информациите според издадените дозволи за извоз, извезени количини добиени од Царинската управа.

Податоците со кои располагаат институциите се збирни податоци во кои НДШП се дел. Во систем во кој две институции издаваат дозволи постои можност за двојно пребројување на собраните количини на растителни ресурси. Ова е од причина што компаниите имаат исти количини за собирање регистрирани и во ЈПНШ и во МЖСПП. На пример, ако правното лице (компанија) е регистрирано за откуп на НДШП во ЈПНШ и ако ги извезува НДШП, истата количина на собрани НДШП ќе се регистрира и во базата на податоци за извоз на МЖСПП.

Согласно Законот за заштита на природата се пропишува посебна заштита на дивите растенија и габи врз основа на оценка на конзерваторскиот статус на видовите. Тие оценки се основа за изработка на Национални црвени листи за сите таксономски групи на растенија и габи. Овие активности се опфатени во акционите планови на Националната стратегија за заштита на природата и Националната стратегија за биолошка разновидност. Покрај потребата за одредување на квоти стратегиите воедно ја нагласуваат и потребата за идентификување на соодветни методи за мониторинг на живеалиштата и видовите.

Во овој дел да напоменеме дека Шумската полиција ги има ингеренциите за мониторинг на собраните видови и количини на НДШП во зависност дали се заштитени, строго заштитени итн. во шумите во државна сопственост, а надлежност на ЈПНШ, а

додека во склопот на НП таа улога ја има ренџерската служба. Во извештајот: „Проценка на предизивиците и можностите поврзани за НДШП во делот на Преспа“ е наведено дека Шумската полиција има одредени овластувања за проверка на дозволи за собирање количина и видови на НДШП, што не е случај во пракса. Сето ова би можело да допринесе на терен да одреден строго заштитен вид на НДШП да биде нерегулиран од страна на шумската полиција и да биде собираен од несовесни собирачи (PONT, 2019). За разлика од нив ренџерската служба во рамките на националните паркови поефикасно ја спроведува оваа обврска, па во таа насока ќе споменеме дека во последните 2-3 години ренџерската служба на ЈУНП „Маврово“ има направено 3 записници каде е забележано нерегистрирано и без дозвола собирање на растителни ресурси на територија на ЈУНП „Маврово“. Исто така, во разговор со дел од ренџерската служба беше укажано и на неформалните правила кои тие ги применуваат, а имаат социјален елемент: на локалното (руралното) население за сопствени потреби им се дозволува собирање на растителни ресурси во количини поголеми од 1 kg и најчесто во пракса тоа е една до две ќеси.

3.4. Собирање на растителни ресурси

Собирањето на НДШП во РСМ има долга традиција, бидејќи покрај дрвото од секогаш НДШП се собирале како дополнување во исхраната и за алтернативната медицина. Користејќи го истиот пристап како и во претходното поглавје, правиме споредба помеѓу релевантните законодавни инструменти на двете администрации (МЖСПП и МЗШВ) кои ја опфаќаат темата поврзана околу собирањето на НДШП.

Собирањето на диви засегнати растенија, габи, лишаи и нивни делови е регулирано со Законот за заштита на природата.

Собирањето на НДШП од страна на МЗШВ е опфатено преку Законот за шумите (2009) поглавјето Користење на други шумски производи и член 72 од споменатиот закон.

Покрај погореспоменатите два закони постојат и низа подзаконски акти (правилници). Како најрелеватни подзаконски акти кои го дефинираат собирањето на НДШП и засегнати и заштитени диви растенија и габи се: Правилник за издавање дозвола за собирање на загроени и заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивни делови изработен од МЖСПП (Анекс 1), како и Правилник за други шумски производи изработен од МЗШВ (Анекс 3). Правилниците од двете Министерствова детално ги регулираат начините на собирање на растителни ресурси. Според Правилникот од МЖСПП, Управата за животна средина, Сектор за природа издава дозволи за собирање на заштитени и загроени диви видови, додека според Правилникот од МЗШВ дозволите ги издава ЈПНШ.

Во табелата бр. 2 се прикажани деловите од растителни ресурси дозволени за собирање (корен, цвет, семе, листови и сл.), со објаснување за тоа колкав е дозволеният процент за собирање и колкав процент треба да остане во природата, поделени по двете Министерство. Правилниците од обете Министерство даваат детално објаснување и дефиниција за начинот на собирање и која алатка е соодветна за собирање на одредени растителни ресурси. Сепак, Правилниците не пропишуваат механизам за добивање прецизна проценка на тековниот статус на дивите растителни видови.

Регулатива, Министерство, година	Објаснување, обврска	Пупки	Лист	Цвет	Семе	Плод
Правилник за издавање дозвола за собирање на НДШП, МЖСПП, 2009	% кој мора да остане во природа	80%	70%	30%	30%	20%
Правилник за НДШП, МЗШВ, 2011	% кој мора да остане во природа	50%	50%	30%	30%	30%

Табела бр. 2: Количини на растителни ресурси (во %) кои мораат да останат во природа

Во календарот за собирање на НДШП (растенија и лишаи) изработен од ЈПНШ се споменуваат 70 видови растенија и лишаи (65 растенија + 5 лишаи), од нив 45 (41 растенија + 4 лишаи) може да се најдат на Д4 и ЦИТЕС листите (Анекс 4.3 и Анекс 4.4). Како дел од споменатите растенијата кои можат да се најдат и на Д4 и ЦИТЕС листите, како и оние кои се содржани во календарот на собирање на НДШП од ЈПНШ, ќе ги наброиме: *Althea officinalis*, *Arctostaphylos.uva-ursi*, *Juniperus communis*, *Ononis spinose*, *Peonia peregrine*, *Sideritis scardica* и др. Додека во календарот за собирање печурки развиен од ЈПНШ се наведени 20 видови печурки, од кои 18 видови се наоѓаат и се опфатени на Д4 и ЦИТЕС листите (Анекс 4.3). Фактот што исти видови се наоѓаат на листа на заштитени и загрозени видови, а во исто време и на листа за комерцијално собирање, укажува на недостаток на усогласеност во регулативите и правилниците.

Со членот 72 од Законот за шумите (2009) се уредува собирањето на НДШП. Така ЈПНШ секоја година поднесува барање до МЗШВ за добивање права за собирање и користење на НДШП, кои потоа ги доделуваат на други правни и физички лица за економски цели, врз основа на потпишан договор. Правата на СПШ во врска со управувањето со НДШП се регулирани со член 72 (2) од Законот за шумите (2009): „Користење и собирање на НДШП во шумите се дозволува само ако тоа е предвидено во ПУШ“, што во пракса честопати значи дека СПШ имаат законска бариера за собирање и менаџирање со овој ресурс.

Во РСМ, растителните ресурси се собираат од страна на лиценцирани и нелиценцирани собирачи. Лиценцирани собирачи се оние кои имаат дозвола за собирање

издадена од МЗШВ (Анекс 4.8). Обично приватните компании имаат свој список на собирачи и честопати тие ги покриваат трошоците за дозвола за собирање. Собирачите се генерално луѓе од околните села кои собраните растителни ресурси ги предаваат на трговците или преработувачките компании кои имаат дозвола (за откуп, извоз итн). Растителните ресурси потоа се транспортираат и продаваат на откупните пунктови или директно на компаниите кои ги собираат и преработуваат. Откупните пунктови се места со одредени критериуми и стандарди пропишани од купувачите (компаниите) лоцирани во близина на местата каде се собираат растителните ресурси. Собирачите претпочитаат да ги продаваат своите производи во откупните центри на компаниите кои ги собираат и преработуваат, бидејќи во тој случај наплаќаат во готово, а добиваат различни цени за различни категории на растителни ресурси. Свежо продадените растителни ресурси се носат на преработка и главно се продаваат на меѓународниот пазар. Некои растителни ресурси кои се од пониска категорија и се со пониски цени за откуп, се преработуваат од страна на собирачите (главно се сечат и сушат) и потоа се продаваат на купувачите/компаниите по повисоки цени (Недановска, 2012).

Приватните компании (мали и средни претпријатија) и трговците плаќаат одредени такси за собирање и откуп на растителни ресурси. Националните Паркови наплаќаат 500 денари по собирач на годишно ниво, додека ЈПНШ наплаќа 400 денари по лице на годишно ниво (врз основа на директни информации од ЈПНШ, Анекс 4.2 и НП). Заради непостоење на унифициран систем на издавање на дозволи за собирање на растителни ресурси од страна на двете администрации, постои голема веројатност едно физичко (собирач) или правно лице (компанија) да достави барање за добивање на дозвола за собирање или откуп на растителни ресурси до релевантните институции и за тоа да плати двапати за наведеното барање - дозвола за собирање или за откуп.

Дополнително, издавањето на дозвола за извоз на заштитени и загрозени видови на растенија, печурки, животни и нивни делови е во надлежност на МЖСПП и за таквата лиценца се наплаќа 1000 денари (Службен весник на РМ, 135/10). Важно е да се спомне дека тие лиценци се генерални за целата територија на РСМ и не се поврзани со одредени области.

Законот за шумите (2009) е единствениот во кој се наведуваат квоти за собирање НДШП. Во согласност со член 13, став 2 алинека 4, без дозвола за собирање, која се издава на сопственици и корисници на шума, забрането е собирање на други шумски производи (печурки, шумски плодови, лековити растенија, полжави и друго) во количина поголема од 1 kg. Со тоа може да кажеме дека член 13 од Законот за шуми индиректно наведува дека има два вида на собирање на НДШП: за лична употреба и за комерцијални цели. Притоа, собирање на НДШП за лична употреба е до 1 kg, а сè повеќе од 1 kg е предмет на

комерцијализација и за таа цел, потребно е да се добие дозвола за собирање и да се бара соодветна дозвола за собирање. За подетална анализа, неопходно е да се разбере контролата врз собрани количини на НДШП повеќе од 1 kg. Во внатрешните документи на организациите (ЈПНШ и НП) одговорни за управување со НДШП не е регулирана проблематиката поврзана со количините поголеми од 1kg. Исто така, не постои извештај поврзан со оваа тема од шумочуварска служба, ниту пак од шумската полиција. Постои само кратко појаснување од страна на МЗШВ дека не постои контрола врз количините на собрани растителни ресурси од природа (дали се под или над 1kg) на терен што може да доведе до злоупотреба од страна на комерцијални собирачи.

Системот на дозволи за собирање треба да биде поврзан со ПУШ со дефинирање на одржливо користење на НДШП. Со оглед на тоа дека оваа врска не постои, се издаваат генерички дозволи за собирање. Во дозволата не е наведено од која специфична област (оддел, пододдел) може да се собираат НДШП. Дозволите овозможуваат собирање на НДШП од целата територија на РСМ, што доведува до неконтролирано собирање со неодржливи практики.

Дозволата е валидна една година, а во овој период собирачот може да собере неограничени количини НДШП од причина што во дозволата не е наведено никакво ограничување. Цената на дозволата се движи од 400 ден во ЈПНШ до 500 денари за жителите во ЈУНП Маврово. Како за пример, цената за надворешни собирачи (оние кои не се жители на општина Маврово и Ростуше) во ЈУНП Маврово изнесува 2000 денари.

Вреди да се напомене и еден друг општ генерален проблем, а тоа е дека управување се прави врз основа на територија, а не врз основа на ресурсите. Следствено на тоа и дозволите на собирачите се даваат за сите видови на НДШП (печурки, МАР, бобинки итн) и важност на цела територија на РСМ. Со исклучок на НП Маврово кој како што наведовме на некој начин е единствен што тоа го регулира на поинаков начин опишан погоре.

Во однос на собирањето на НДШП, важно е да се напомене и меѓународниот елемент. Имено, должината на границите на РСМ е во вкупна должина од 850 km (ДЗС, 2009). РСМ има пет соседи, на север се Србија и Косово, на исток е Бугарија, на југ е Грција, а додека на запад е Албанија. Во анализата со дел од собирачите се наведува дека честопати е забележано влез на собирачи од соседни земји, легално и нелегално, кои се заинтерсирани само за личниот профит неводејќи поголема грижа околу заштитата на НДШП. Во овој контекст, собирањето на НДШП треба да се гледа и во однос на службите за гранична контрола, но и во однос на легалноста на откупот на НДШП од овие лица.

3.5.Трговија и извоз на засегнати и заштитени диви видови растенија и габи

Извозот-увозот и реизвозот на засегнати и заштитени диви видови е регулиран со Законот за заштита на природата. МЖСПП издава и Д4 дозволи за извоз-увоз и реизвоз и ЦИТЕС дозвола/сертификат за меѓународна трговија со видови кои се наоѓаат на прилозите на ЦИТЕС. Потребни документи за целиот процес на купување, преработка, продажба и извоз на засегнати и заштитени диви видови растенија и габи се: дозвола за извоз и увоз, дозвола за купување, дозвола за собирање загрозени и заштитени видови, дозвола за органско потекло, дозвола за откупен пункт, дозвола од Агенција за храна и ветеринарство, фитосанитарен сертификат, сертификат за органско производство, ЕУ сертификат 1, сертификат НАССР, товарен лист, податок за потекло и квалитет на производот, радиолошка анализа. Прибирањето на потребните документи за целиот процес не е тешко, а потрошеното време и трошоци за добивање на потребните документи се разумни.

Секоја компанија која извезува вид кој се наоѓа на листата на загрозени видови бара дозвола за извоз од МЖСПП, од Секторот за природа при Министерството за животна средина и просторно планирање на Република Северна Македонија.

Во прилозите 1 и 2 (барање и дозвола) од Правилникот за собирање на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивните делови, кои се делови од Анекс 1, може да се забележи дека наведувањето на локацијата и подрачјето од кое е собирано е задолжително. Во дозволата кое ја издава МЖСПП барателот на дозволата наведува податоци за количини на диви видови, кои ќе се собираат и локалитети од каде ќе се собираат видовите. Локациите се дадени со широк опис, најчесто споменувајќи го најблиското населено место. Така на пример на една компанија и се издава дозвола за повеќе видови на ист документ, додека како локации од кои се собрани растенијата се наведени десетина градови од целата територија на РСМ. Без разлика на количината и бројот на видови дозволата има иста цена на чинење.

3.6. Засегнати страни

Сопственици на приватни шуми

Во согласност со член 2 од Законот за шумите (2009): „Шумите се во државна и приватна сопственост“. ЈП „Национални шуми“ управува со 90% од државните шуми во РСМ во чии рамки постои одделение за управување со недрвни шумски производи.

Останатите 10% шуми се во приватна сопственост и сопствениците на приватни шуми (СПШ) се одговорни за управување со сопствените шуми.

НДШП се распространети како во државните, така и во приватните шуми, но поради недоволната информираност за одржливото управување и социо-економски функции на шумите за многу сопственици, потенцијалот на НДШП е латентен и неискористен. Дозволите за користење на ресурсите од шума, без разлика дали е тоа дрвна маса или се НДШП, ги издава субјектот кој управува со просторот (ЈПНШ или субјектите кои управуваат со заштитените подрачја) без оглед на сопственоста. Правилниците за собирање ги ограничуваат правата на СПШ да вршат собирање на НДШП, дури и ако сакаат. Многу често се воведуваат разни забрани за движење во шума поради шумски пожари или нелегална сеча, а тоа ги спречува СПШ, како и собирачите на НДШП да пристапат во шумите да собираат или да управуваат со нивниот имот.

Исто така и генерираниот приход од издавањето на дозволи за собирање НДШП од страна на одговорните субјекти не се дели со сопствениците на приватни шуми. Ваквиот начин на регулирање на овој ресурс во приватна сопственост практично значи и непочитување на правата на сопственост на земјиштето.

Националното здружение на сопственици на приватни шуми (НЗСПШ) ги застапува правата на СПШ. Како национално здружение се свесни за потенцијалот и можностите кои ги нудат НДШП, но сметаат дека е потребна дополнителна поддршка за СПШ. Така на пример: до неодамна печурките *Agaricus bisporus* се сметале за печурки за кучиња и биле фрлани и до пред 15 години во Малешевскиот Регион печурката *Boletus edulis* била многу ретко користена. Бидејќи сите инфомации се добиваат по устен пат и со лични контакти, НЗСПШ има потреба од организирање обуки и работилници за користењето и преработката на НДШП, со цел да СПШ бидат вклучени и во други активности покрај сечата на шума, а со цел НДШП да останат во земјата како производ со додадена вредност.

Собирачи

Дивите видови растенија и габи традиционално се собираат на целата територија на РСМ. Фактот што најчесто овие ресурси растат во шумскиот појас или на високо планинските пасишта ги прави тешко достапни. Со цел да го намалат времето за пристапување, во оваа активност е ангажирано локалното население или пак сезонски работници кои привремено се стационираат поблиску до ресурсот. Собирачите најчесто одат во најблиската шума, до местата кои им се познати или до местата каде веќе биле во претходниот период. Според истражувањето на Недановска направено во 2012 просечното растојание кое собирачот го поминува е од 1-20 km. Во зависност од постоењето на патна мрежа, зависи и времето на собирање. Советно и интервјуираните

собирачи во рамките на остварените Фокус групи во истражувањата за овој извештај наведоа нивни искуства за времето на собирање: во Кочанскиот регион времето за собирање е 3-5 часа; 7-8 часа во Струмичкиот регион; 7-8 часа во Малешевијата; или 10 и повеќе часови на тешко пристапните масиви како Јакупица и Кожуф.

Собирањето се одвива во периодот од мај до септември и во голема мера е зависно од временските услови. Доколку постојат поволни временски услови за собирање на одреден вид, тогаш оваа активност може да биде економски многу исплатлива (поголеми количини и подобар квалитет). Во таканеречените „добри години“ кога времето е поволно и може да се соберат поголеми количини, постои практика да се прават два круга собирање. Еднаш во утринските часови, одење дома (подготовка на собраниот материјал и одмор) и повторно собирање попладне. Во просек, собирачите од Кочанскиот Регион поминуваат по 10 дена во секое годишно време (пролет, лето и есен), но бројот на денови може да биде многу повисок во зависност од климатските услови (добри климатски услови во сезона резултираат со поголем род).

Бидејќи собирањето е традиционално семејна активност, вообичаениот начин на собирање е во групи, но постојат и случаи кога собирачите одат индивидуално. Просечното домаќинство на собирачи се состои од 4 члена со просечен број од 2 деца по семејство. Повеќето собирачи се машки лица (84,78%) со приближно иста просечна возраст од околу 50 години, со завршено средно образование, но невработени лица и поради тоа приходот од собирање разни видови растенија и габи од природата е од исклучителна важност за нивниот семеен буџет. Жените од секогаш биле вклучени во собирање на растителни ресурси, но нивната улога е подоминанта и позастапена во другите активности поврзани со НДШП како сецкање, сушење и дополнителна обработка.

Собирањето на растителните ресурси од природа како активност е регулирано со институционална рамка која е повеќе објаснета во поглавје 3.4. Важно е да се напомене дека секој собирач е должен да побара индивидуална дозвола за собирање од субјектот кој управува со просторот, како и фактот дека не се издаваат групни дозволи. Во текот на една сезона, собирачите се активни од 30-45 дена само во собирање на НДШП. Притоа, просечните количини на НДШП собрани во една сезона изнесуваат околу 460 kg, додека просечните количини на собрани НДШП во еден ден се околу 15 kg (Недановска, 2012).

Интервјуираните собирачи во ова истражување го дефинираат собирањето на НДШП како традиционална активност. Вештините за препознавање и собирање на растенија најчесто се наследени од членови на семејството, а од тука се и добро запознаени со вредноста на растителните ресурси. Поискусните собирачи се обучени, вешти и собираат на грижлив и одржлив начин. Помладите собирачи на кои оваа активност не им

е пренесена традиционално, не се локалци и немаат обука за одржливо собирање, гледаат само заработка и немаат респект кон ресурсите.

Собирачите ги собираат оние видови кои ги бараат купувачите или пазарот и при тоа не прават разлика дали собраниот материјал е со висок, среден или слаб квалитет. Можеби ова се должи на нивото на свест за квалитетот и економската важност на растителните ресурси или пак на фактот што половина од интервјуираните собирачи никогаш не биле на обука за правилно собирање. Од алатките што најчесто се користат при процесот на собирање се нож, срп, стап и гребло. Некои од собирачите посочуваат дека собираат печурки без никаква алатка, но на тој начин се загрозуваат ресурсите и може да дојде до нивно исчезнување. Имајќи го ова предвид, дел од компаниите имаат понудено курсеви за обука за одржлив начин за собирање на НДШП, одржливо управување и едукација за заштита на НДШП, како да се соберат поквалитетни НДШП, а во исто време како да се селектираат, чуваат и транспортираат НДШП до самиот процес на откуп.

Од интервјуираните собирачи како пример може да ја посочиме групата од Струмица која пројави голем интерес за обуки за собирање НДШП. Некои од нив никогаш не биле на обука и сметаат дека истите се корисни за да се научи како на соодветен и одржлив начин се собираат НДШП, како на пример кои алатки треба да ги користат (нож, ножици), наместо собирањето на билки со раце. Тие посочија дека недостасуваат знаења за сушење, пакување, складирање на НДШП, а исто така им недостасуваат повеќе информации за пазарот, критериуми за откупување, цени и сл.

Некои компании сакаат да ги проверат новите собирачи дали се обучени за собирање, а понекогаш обезбедуваат книги и ги обучуваат за препознавање и собирање. Во интерес на бизнисот е да ги обучи собирачите со цел да обезбеди подобар квалитет, но и да обезбеди одржливост во користењето на ресурсите.

Без исклучок, сите интервјуирани собирачи изразија загриженост, затоа што се соочуваат со сериозен проблем, сè помалку млади се заинтересирани за оваа традиција на собирање. Иако во источниот дел на РСМ има и млади луѓе кои се занимаваат со собирање, бројот на собирачи генерално се намалува и старее. Собирачите од Струмица истакнаа дека во 2017 година, поголеми количини на кантарион останале несобрани на нивите, затоа што немало луѓе заинтересирани за собирање. Оваа состојба е иста на целата територија на РСМ, иако многу семејства собирачи од Кочани во минатото преживувале од собирањето на овие производи и тоа бил нивниот главен извор на финансии. Сепак голем дел од нив споменаа дека „ова може да биде добра приказна за новите генерации, бидејќи ситуацијата во моментот е многу поинаква“.

Иако собирачите ги има во голем број, тие работат неорганизирано и главно работат нерегистрирани (ЕПИ Центар, 2008, стр. 28). Недостатокот на асоцијација на

собирачи на НДШП во моментот се злоупотребува од компаниите со давање многу ниски цени. Во 2008 година, програмата „АгБиз“ иницираше собир на собирачи и преработувачи на НДШП со цел нивно обединување во „Здружение за НДШП“. За жал по само една средба, иницијативата не успеала. Причината може да се должи на ограниченото знаење во техничката експертиза и немањето човечки ресурси за надгледување и управување со здружението, но и во пристапот кон оваа форма на здружување. Со оглед на она што веќе го споменаваме дека собирачите се генерално во војна еден со друг, проблематиката со нивното здружување бара посветен и поинаков пристап. Гледајќи го ланецот на вредности собирачите не можат да направат никакви промени без здружување. Само преку здружување во асоцијација или кооператива ќе можат да ја зголемат пазарната вредност на нивниот производ, без разлика дали тоа се собрани необработени или веќе преработени/полупреработени НДШП. Преку организирано здружување ќе можат полесно да добијат соодветни обуки, информации, да инвестираат во опрема за собирање и преработка или полупреработка и при тоа да обезбедат работа за повеќе членови на своите семејства за на крај соодветно да го наплатат вложениот труд. Само преку здружен настап ќе бидат посилни и единствени пред бизнисите кои сега ги поставуваат правилата и условите. Доколку државата понуди помош во форма на субвенции, поволни заеми или пак го поддржи кооперативното здружување на собирачите, заедничкиот финансиски интерес може да помогне да се надминат несогласувањата.

Компании и бизниси

Најголем дел од компаниите кои работат со растителни ресурси се основани помеѓу 2001 и 2008 година и од самиот почеток се поврзани со НДШП. Со други зборови компаниите работат исклучиво со НДШП, но не може да се издвои една која е најчеста и главна активност на компаниите, бидејќи истовремено како главни активности се собирање, откупување, преработка и продажба на НДШП.

Според официјалната европска дефиниција за МСП предвидена во Препораката на Европската комисија 2003/361/ЕК од 6 мај 2003 година во однос на дефинирањето микро, мали и средни претпријатија, најголем процент (80,6%) од компаниите во РСМ припаѓаат на микро претпријатијата (1 - 9 вработени), додека останатите 16,7% припаѓаат на мали претпријатија (10 - 49 вработени). Поради сезонската природа на самата работа во секторот на НДШП, компаниите имаат потреба од ангажирање на сезонски работници. Сопственици на компаниите се претежно машки лица со завршено високо образование во просечна возраст од 46 години.

Сите компании се занимаваат со купување и продажба на растителни ресурси, додека 94% се занимаваат со преработка, а во исто време 36% од компаниите се и

собирачи. Многу мал дел од компаниите (6%) се занимаваат со одгледување на лековити и ароматични растенија. Во однос на производи со кои работат компаниите, најголем дел од нив (80,6%) се занимаваат со печурки, 33,3% со ароматични и лековити билки и 63,9% со бобинки и други овошја. 47,2% од компаниите се занимаваат и со други НДШП (смрека, шипка, диво јаболко, мов, итн.). Покрај тоа што најголем процент на компаниите (80,6%) се занимаваат со откупување печурки, најголема просечна количина на производи со која се занимаваат компаниите е онаа на МАР. Откупот на МАР преку компаниите во просек изнесува 322 583 kg/годишно. Следуваат печурките со откуп на просечно количество од 91 793 kg/годишно. Останатите НДШП (како смрека, шипка, бобинки, диво јаболко) имаат годишен откуп со просечно количество од 85 559 kg/годишно и бобинките и другите овошја со откуп со просечно количество од 67 456 kg/годишно (Недановска, 2012).

Компаниите постојат околу 20 години и се насочени првенствено на извоз. На територијата на РСМ постојат неколку поголеми и повеќе помали компании кои се занимаваат со откуп и преработка на растителни ресурси: ИнтерМак, Коро чаеви, Херба Стојанови, Екстра Фунги, Елмиго, Агрикоп-МТ, Агроцентар, Ана промет, Алкалоид ПЦ Билка, Артерико, Бламеја, Болетус 92, Бон вици, Ботун фунго, Чапе фунги, Флоерс, Фунги флора, Фунги фуд, Го-де-1, Хелт фуд фарм, Херба-минт, Интер-еврогенекс Варумин, Коколански, Козуваровски, Ксенос, Лабеко, Лера аронија, Лозница, Медобил, МН-Ексклузив, Неим супер центар, Прокоп, Роза канина, Саллвус, Слога 88, Смрчак, Ти-плантс, Вино мак и Златно зрно.

Нема посебно дефиниран начин во однос на снабдувањето и откупувањето на растителни ресурси од страна на компаниите и собирачите, односно тие меѓусебно соработуваат и се согласни кој начин најдобро им одговара и на двете страни, и кој начин е поефикасен и поекономичен за откупување на растителни ресурси од природа. Обично собирачите ги носат собраните производи во компаниите, но доколку има потреба компаниите ги посетуваат селата и ги откупуваат НДШП од тамошните собирачи. Според истражувањето на Недановска направено во 2012 компаниите просечно соработуваат со околу 120 собирачи на национално ниво. Најчестите возила што компаниите ги користат при откупување на НДШП се комбе и автомобил, а просечното растојание од компаниите до местата за откупување на НДШП е околу 100 km.

Друг заклучок што може да се извлече е дека постојат две нивоа на компании, првите делуваат како посредници, односно тие откупуваат од собирачите, потоа ги сортираат, полу-обработуваат НДШП и ги продаваат на второто ниво на компании, односно поголемите од нив компании коишто ги извезуваат на пазарите во Европа и целиот свет. Затоа и опремата во компаниите варира. Поголемите компании, односно компаниите од второ ниво имаат посовремена опрема која е неопходна за целиот процес

на откупување, преработка, продажба и извоз на НДШП, спротивно на компаниите посредници кои имаат постара опрема. Вреди да се напомене дека одредени компании веќе имаат аплицирано за зголемување на преработувачките капацитети и имаат добиено финансиска поддршка преку можностите кои ги нуди ИПАРД програмата. Освен индивидуални примери добиени преку интервјуата нема дополнителен податок колку вкупно компании аплицирале и добиле финансиска поддршка.

Најчесто компаниите работат на цела територија на РСМ, но честопати главниот фокус им е поврзан локациски со преработувачкиот центар и седиштето на компанијата. Компаниите се специјализирани по вид на НДШП и генерално немаат специфичен список на собирачи имаат поширока листа на собирачи со која соработуваат. Треба да се напомене и загриженоста на компаниите со малиот број на собирачи, т.е. бројот на собирачи од година во година се намалува. Од друга страна соработката помеѓу компаниите и собирачите се наоѓа на задоволително ниво и не постојат некои други проблеми. Исклучок од ова се компаниите што вршат откуп на медицински и ароматични растенија кои се жалат на незаинтересираност за собирање на овој вид на НДШП. Причината за ова лежи во фактот што во праксата се откупува килограм цело растение, а за обработка или извоз потребен е само мал дел (цвет, лист, стебло, корен итн) со што голема количина био материјал останува како отпад. Откупните цени се ниски бараат повеќе време и енергија за собирање со поголеми специфичности. Како резултат на тоа се случува собирачите да не се заинтересирани да собираат МАР, а собираат печурки, бидејќи печурките имаат многу повисоки цени од МАР. Затоа, собирачите на МАР се сè поретки. За да се избегне состојба кога собирачите честопати за прикажување на поголема количина собираат и останати делови, одредени компании даваат подобри цени базарани на квалитетот на собраниот материјал (исчистен од непотребните делови).

Од изнесеното може да се заклучи дека главни проблеми со кои се соочуваат компаниите при откуп на НДШП се нелојалната конкуренција, недоволна работна сила и плаќањата при откупот на НДШП. Постојат многу нерегистрирани компании (луѓе) кои не плаќаат даноци на државата со што придонесуваат за намалување на пазарната цена на НДШП. Од друга страна, компаниите не се согласуваат со сегашната правна рамка за која сметаат дека е несоодветна поради постоењето на преклопувања во надлежностите и регулативата во однос на управувањето со користење на засегнати и заштитени дивни видови растенија и габи.

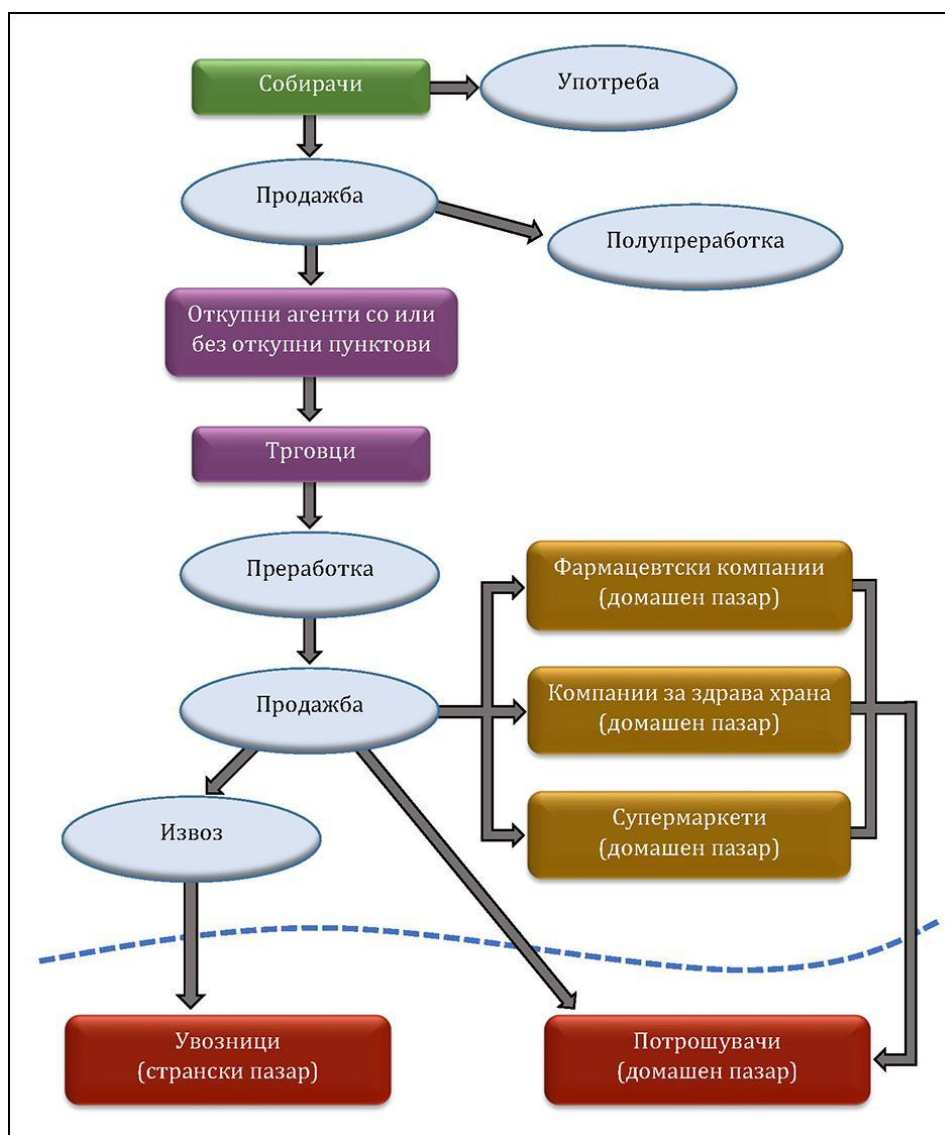
Затоа, треба да се воведат механизми за надминување на неправилностите и недостатоците што постојат во овој сектор, како и усогласување на постојната регулатива, меѓусекторска соработка и соработка за одржливо управување со дивните видови растенија и габи. Понатаму, оваа хармонизација ќе доведе до поефикасна и поекономична

работа на компаниите, а со тоа ќе се придонесе за промовирање на секторот со НДШП, како и НДШП како економски важни производи, особено помеѓу собирачите.

4. Ланец на вредности на диви видови растенија и габи (НДШП)

Во ова поглавје е претставен целосниот ланец на вредности, опис на сите чинители и процеси кои се однесуваат на НДШП, почнувајќи од нивното собирање до добивање краен производ, без разлика дали тоа е производ за домашен или странски пазар. Постојат многу актери и чекори во ланецот на вредности, но поради ограничената придадена важност и малиот напредок, ланецот на вредности не е променет повеќе од десет години.

Од оваа причина следи приказ и опис за целосниот ланец на вредности направен во 2008 година од ЕПИ Центарот во програмата АгБиз:

Графикон бр. 3: Ланец на вредности за НДШП во РСМ (ЕПИ Центар, 2008, стр. 27)

Како што може да се согледа од дијаграмот, ланецот на вредности за НДШП нема конкретна структура, ниту соодветна организација. Сепак од него е лесно читлива функцијата, како и составните елементи кои со внимателна анализа можат да бидат соодветно подобрени. Ланецот на вредности го диктира понудата и достапноста на НДШП која не може да се предвиди на годишно ниво. Од друга страна пак побарувачката на пазарот ја диктираат компаниите кои го извезуваат поголемиот дел од НДШП. Во моментот постои голем пазар за извоз на овие производи, каде можат да се пласираат неограничени количини на НДШП кои доаѓаат од РСМ (ЕПИ Центар, 2008, стр.27).

Во ланецот на вредности, исто така може да се забележи дека постојат две нивоа на компании, оние што откупуваат НДШП од собирачите, а потоа ги продаваат во други поголеми компании од нив. Овие компании не извезуваат производи од РСМ. Од друга страна, постојат компании кои се секако поголеми од претходните и кои купуваат НДШП од нив, а потоа ги извезуваат на пазарите во Европа и ширум светот.

Операциите кои следуваат по откупувањето на НДШП се продажба, сушење, обработка, пакување и замрзнување на НДШП кои подеднакво се застапени и во двете нивоа на компании (компаниите што извезуваат и компаниите кои делуваат како посредници).

Истражувањето на Недановска (2012) посочува дека просечниот процент на искористување на капацитетите на компаниите за печурки, МАР, бобинки и други плодови е околу 50%, што значи дека постои можност/потенцијал на компаниите за поголемо откупување, преработка и продажба на многу повеќе НДШП. Следствено, бидејќи ланецот на вредности е целосно зависен од количините и снабдувањето со НДШП може да се заклучи дека истиот е директно управуван и воден од самото снабдување со НДШП, кое во исто време не може да се предвиди.

Иако постојат доволно откупувачи кои ги откупуваат сите собрани количини на НДШП, потребата од поголеми количини на НДШП, како и поголемиот број собирачи покажува дека побарувачката на НДШП е поголема од нивната понуда. Ова може да биде поврзано со проблемите со кои се соочуваат собирачите при собирањето на НДШП: ниска цена на собраните НДШП, премногу време потрошено за собирање, шумски пожари и сл. Исто така, бидејќи не постојат унифицирани правила за оценување на квалитетот на НДШП од страна на компаниите, собирачите зависат од откупувачите кои видови на НДШП треба да ги собираат. При тоа, собирачите се со намалена пазарна моќ и пазарот во РСМ е управуван и зависен од побарувачката на НДШП.

4.1. Собирачи

Истражувањето на ЕПИ Центар од 2008г. покажува дека во РСМ биле ангажирани околу 20 000 семејства во сите активности поврзани со НДШП (ЕПИ Центар, 2008, стр. 45), со близу 12 000 лица ангажирани во собирање билки и други НДШП (ЕПИ Центар, 2008, стр. 27). Генерално, бројот на собирачи варира и за нив не постојат официјални регистри, листи или податоци. Бројката од 12 000 собирачи е добиена како просек од вкупната количина на собирани печурки, лишаи, бобинки и МАР по собирач кои се откупени од компаниите, како и извезените количини на истите. Собирачите главно се фокусирале на бобинки од смрека, печурки, диви бобинки и од оваа активност тие обезбедувале дополнителен приход. Собирачите обично доаѓаат од ридските области на неразвиените општини во РСМ. Резултатите од истражувањето исто така покажуваат дека најголем дел од собирачите се невработени лица, цели семејства, како и сезонски работници (ЕПИ Центар, 2008, стр. 44 и 45).

Најголемиот дел од собраните производи се продаваат, а само мал дел се користат за сопствени потреби на собирачите, како резултат на долгогодишната традиција на домашна употреба на овие производи. Собраните билки се продаваат на трговците директно или преку откупни пунктови во селата, кои се управувани од трговците или преработувачите. Доколку нема откупен пункт, преработувачите ги откупуваат собраните НДШП од собирачите. Обично трговците и преработувачите (во некои случаи и трговски агенти) имаат сопствена мрежа на собирачи со кои соработуваат. Оваа соработка се заснова на доверба и без деловни договори (ФОПЕР, 2012).

Собирачите зависат од домашните трговци, агенти или од компаниите за откуп на НДШП и со тоа немаат никаква моќ да ја зголемат вредноста на својот труд или на собраните НДШП во ланецот на вредности. Собраните производи како бобинки и печурки од 1-ва класа најчесто се продаваат свежи, додека собраните МАР, лишаи и печурки од 2-ра класа се продаваат сушени. Голем дел од собирачите немаат соодветна опрема, знаење, вештини или став за да можат на било кој начин да додадат вредност на собраните производи, што донекаде се должи и на фактот што тие не се здружени во некаква асоцијација која ќе ги направи многу посилни. Само мал број од собирачите ги сушат собраните печурки, а преработката е генерално сведена на чистење, сушење и сечење (ЕПИ Центар, 2008, стр. 28). Собирачите немаат соодветно вреднување на својата работа и се наоѓаат во тешка економска ситуација, бидејќи цените за откуп на суров собран материјал се многу ниски. Како резултат на ниските откупни цени се намалува и интересот кај локалното население за собирање на НДШП.

4.2. Преработувачи

Преработката на НДШП генерално се врши преку откупните компании, трговците, бидејќи во повеќето случаи собирачите се неорганизирани групи без опрема, со ограничено знаење или обука за преработка на собраните производи и само некои од нив се вклучени во мали преработки (ЕПИ Центар, 2008). Преработката на НДШП опфаќа неколку технолошки процеси кои создаваат полуфинални производи кои се нудат главно на пазарот за извоз. Собраните и откупени НДШП кои се извезуваат се:

- Диви печурки: свежи и од ладилник, замрзнати, сушени, исчистени или конзервирани, од последните 3-4 години одредени компании започнаа со производство и продажба на други производи изработени од печурки како на пример, паста, крема, трифулато, итн);
- Бобинки: свежи, од ладилник или замрзнати;
- Лишаи: сушени;
- МАР: сушени делови, индивидуално спакувани лековити растенија, чаеви (лековити чаеви, овошни чаеви, органски чаеви), тинктури, масла, сирупи, екстракти, креми и гелови, прашоци, смоли итн.

Слика бр. 1: Собрани класифицирани НДШП

Капацитетите на преработувачите варираат по својата големина и по опремата која се користи во самата преработка. Повеќето од преработувачите имаат погони на површина од 300 - 3000 m², кои овозможуваат од 1 до 50 тони преработка на НДШП дневно. Од опремата, замрзнувачите се присутни кај речиси сите преработувачи, повеќето имаат и машини за сечење и сушење, додека современата опрема за вриење и ферментација е ретка (ЕПИ Центар, 2008, стр. 15). Со оглед на тоа дека соодветната регулатива стапи на сила во 2010 година имплементацијата на стандардите како НАССР е во тек (Бауер, без датум, Macedonian Country Profile, стр.6). Околу 100-150 фирми работат

по НАССР стандард и обезбедуваат постојано вработување за 600 лица од локалното население и дополнително ангажираат 3000 лица во процесот на преработка во текот на сезоната, а многу од нив се жени (Бауер, без датум, Macedonian Country Profile, стр. 2 и 4).

Преработувачите имаат свое здружение, а членовите се среќаваат по потреба, но здружението не е активно, нема постојана застапеност, ниту пак моќ за лобирање (ЕПИ Центар, 2008, стр. 28).

Откупните компании се мали фирми со опрема за сечење, сушење и со планови за инвестирање во преработка. Во оваа група има околу 20-30 сериозни субјекти кои вложуваат во своите деловни капацитети, имплементираат стандарди, организираат откупни пунктови и ги идентификуваат пазарите за извоз (Бауер, без датум, Macedonian Country Profile, стр. 2). Главните субјекти во преработката на МАР во РСМ се компании како Алкалоид АД Скопје, Реплек АД Скопје, Галафарм, Леафарм, Галениус Доо итн. (ЕПИ Центар, 2008).

Слика бр. 2: Обработени НДШП

Трговците, особено оние кои се занимаваат со преработка, се главните субјекти во овој сектор. Тие ја поседуваат моќта во ланецот на вредности, а тој зависи од нив бидејќи

истите го организираат поголемиот дел од откупот и извозот на НДШП. Во зависност од производот и нивото на неговата преработка, просечната бруто заработка при откуп и извоз на НДШП се движат од 25% до 79% (ЕПИ Центар, 2008 година, стр. 28).

4.3. Агенти

Од дијаграмот на слика бр. 1 се гледа дека НДШП се продаваат директно на трговците. Најчесто во текот на сезоната за тргување се појавуваат посредници или агенти, кои купуваат од собирачите. Агентите откупуваат околу 20-30% од вкупните количини на собирачите, а потоа ги модифицираат цените на производите и во повеќето случаи ги препродаваат истите на преработувачите. Со други зборови, агентите делуваат како трговци кога ги откупуваат НДШП од собирачите, но понатаму делуваат и како собирачи кога ги препродаваат понатаму на преработувачите. Повеќето од овие агенти се нерегистрирани и претставуваат нелојална конкуренција, како за собирачите така и за преработувачите (ЕПИ Центар, 2008, стр. 28).

4.4. Откупувачи

Повеќето количини се откупуваат на откупните пунктови кои се наоѓаат во селата или во близина на поголемите населени места каде собирачите ги носат собраните НДШП и ги продаваат. Некои од овие пунктови се организирани од страна на поголемите трговци и преработувачи, а има и помал дел на пунктови кои се организирани од агенти кои понатаму ги препродаваат производите на поголемите трговците и преработувачите. Постојат околу 80 компании и околу 100 независни трговци со регистрирани агенти кои го организираат откупот на производите. (ЕПИ Центар, 2008, стр. 44). Вреди да се напомене дека дел од поголемите трговци се и преработвачи и извозници на диви видови растенија и габи.

4.5. Маркетинг и продажба

Продажбата на диви видови растенија и габи главно е насочена кон извоз од РСМ. Ланецот на вредности за НДШП овозможува разлики во внатрешните трендови на трговија. Покрај одредена ограничена директна потрошувачка на НДШП од страна на собирачите, поголемиот дел од производите се пласираат на пазарите, било домашни и меѓународни.

Цената на НДШП варира во голема мерка. Најважниот фактор според собирачите како и компаниите е времето. Тоа значи дека доколку има многу дожд и влага, количините на НДШП се поголеми. Следствено на ова доколку има повеќе ресурси на пазарот, нивната цена е пониска. Цената исто така варира во зависност и од квалитетот на НДШП и

влијанието на меѓународниот пазар. Овој феномен најмногу се забележува кај печурките, затоа што тие имаат големи разлики во цените во зависност од времето на собирање, без разлика дали станува збор за пролетно или есенско собирање на печурки и секако од нивниот квалитет поврзан со сезоната при самото собирање.

Исто така, цената варира и во зависност од промените на условите на домашниот и меѓународниот пазар, квалитетот и количината на НДШП, како и нелојалната конкуренција. Овде интересно е да се напомене дека постои разлика во цената на НДШП дадена од страна на собирачите и компаниите. Според собирачите просечната цена за 1 kg печурки на пазарот во РСМ е 115 денари, за ароматични и лековити растенија е 92 денари, за бобинки и други плодови е 73 денари и за други НДШП (шипка, мов) е 50 денари. Цената на НДШП на пазарот во РСМ ја одредуваат откупувачите во согласност со барањата на глобалниот пазар и според барањата на надворешните откупувачи, односно извозните цени. Според компаниите, просечната цена за откуп на печурки се движи во границите помеѓу 240-300 денари, за МАР од 180 денари до 250 денари и бобинки и други плодови од 90 до 120 денари во зависност од видот и квалитетот на НДШП. Други активности што влијаат врз цената на НДШП се откупувањето, транспортот и пакувањето.

Повисока цена на НДШП може да доведе до зголемување на капацитетите и процентот на искористеност на капацитетите на компаниите за печурки, бобинки и други овошја. Ова значи дека со зголемување на цената на НДШП, компаниите би можеле да ги прошират своите работни капацитети, како и да го зголемат процентот на искористување на капацитетите на годишно ниво. Исклучок од ова претставуваат МАР, каде нивната повисока цена не би влијаела врз зголемување на капацитетите на компаниите на годишно ниво, поради фактот дека во повеќето случаи МАР се продаваат и извезуваат како необработени и полуобработени материјали.

Од друга страна пак недостатокот на откупни центри за МАР, бобинки и други овошја, нема големо влијание врз зголемувањето на капацитетите на компаниите. Исклучок од ова претставува поврзаноста помеѓу капацитетите на компаниите и недостигот на откупни центри за печурки, т.е. зголемениот недостиг на откупни центри може да влијае и да доведе до намалување на капацитетите на компаниите за откупување печурки. Непостоењето на откупни центри директно е поврзано со откупувањето на печурки, односно немањето на простор каде да се врши самиот откуп индиректно влијае на зачувување на квалитетот на печурките, бидејќи зголеменото време на транспорт, како и неправилното складирање и чување на истите доведува до оштетување и намалување на вредноста на печурките.

Сите учесници во ланецот на вредности сметаат дека маркетинг активностите и други активности (комуникација со клиенти, квалитет на производот и конкуренција) имаат влијание во воспоставувањето на цената на производите во секторот НДШП.

Потребна е поголема промоција за локална употреба на НДШП. До сега на НДШП се гледа само како на ресурс кој може да обезбеди дополнителен приход, иако воопшто немаат додадена вредност. Рестораните не ги вклучуваат во нивното мени или се вклучени во незначителна мера. Со самата промоција се зголемува и свесноста за користење на НДШП на локално ниво, а тоа овозможува и поголема застапеност на локална храна со НДШП вклучена во рестораните.

Употребата на маркетинг алатки како односи со јавност, рекламирање и брендирање за промоција на компаниите многу ретко се користат во секторот НДШП. Според сите учесници во ланецот на вредности, постои позитивно мислење за процената на важноста на маркетинг-алатките во самиот сектор. Со други зборови, развиените канали на дистрибуција, како и познатиот производ/марка (бренд) можат позитивно да влијаат врз зголемување на важноста на НДШП. Од друга страна, користењето на реклами како составен дел од маркетинг алатките според нивното мислење не би имало големо влијание и не би дало голем придонес за развојот на овој сектор.

Според учесниците во ланецот на вредности, најважни причини за ретката употреба на маркетинг-алатките е недостатокот на финален производ, кој би требало да претставува промоција за поекономична и поефикасна продажба. Целокупните количини на НДШП се извезуваат како необработени или полуобработени производи и на тој начин тие не се подготвени за директна дистрибуција до крајните корисници (потрошувачи). Од друга страна според нив, најуспешни маркетинг алатки за промоција на секторот НДШП би биле односи со јавност, развиени канали на дистрибуција и брендирање на производите во околности кога би имало готов финален производ во овој сектор. Причините за користење на овие маркетинг алатки во секторот НДШП сè повеќе се насочени кон промовирање на компаниите, промовирање на самите производи, како и квалитетот на производите на компаниите. Во исто време, маркетинг-алатките претставуваат успех за подобра продажба на производите и подобра комуникација и соработка како помеѓу компаниите, така и со потрошувачите во исто време. Сето ова би довело до зголемен број потрошувачи, како и поголем број задоволни купувачи. Оттаму, како резултат на примената на маркетинг-алатките во секторот НДШП би се подигнала свесноста за економската важност на дивите видови растенија и габи, нивно собирање и користење, а со самото тоа и промоција на целиот сектор.

4.6. Продажба на домашен пазар

Продажбата на домашниот пазар се однесува на продажба на мали количини лековити и ароматични растенија, главно во производството на чаеви и лековити додатоци (медицински суплементи). Поради големото присуство на растителни чаеви кои се продаваат на домашниот локален пазар, тие се соочуваат со конкуренција на производите од европско потекло (ЕПИ Центар, 2008, стр. 28). Дополнително, некои ресторани купуваат многу мали количини печурки кои ги користат за своите потреби. Исто така, постојат неколку супермаркети кои во својата палета на производи нудат печурки собрани од природата, но продажбата на овие диви печурки е во многу ограничени количини. Следствено на гореспоменатото, продажбата на домашниот пазар е незначителна за секторот со НДШП.

Мал дел (10,8%) од НДШП се продаваат во продавниците и се вклучени во малопродажната мрежа на домашниот пазар. Повеќето компании продаваат НДШП на други преработувачи (58,3%), а повеќе од половина од компаниите кои го вршат откупот ги извезуваат НДШП на европските и светските пазари (Недановска, 2012).

Секоја година на 7-ми јули се слави Иванден, кој претставува ден на лековитите растенија. По тој повод, во Крушево се организира посебен пазар на кој можат да се најдат најразлични видови на НДШП.

Моментално билните аптеки се регулирани во истата правна рамка и со истите правила како и конвенционалните аптеки. Поради оваа причина многу билни аптеки регистрираат продавница за храна преку која ги продаваат МАР и со тоа се подложни на многу помалку регулативи. Потребна е диференцијација помеѓу билните и конвенционалните аптеки за да се олесни оптоварувањето на пазарот.

Одредени собирачи на печурки ги продаваат печурките од прва класа на трговците, додека печурките од втора класа ги сечат на парчиња и ги сушат. Со тоа добиваат разлика во цената која е во нивна корист. Постојат собирачи кои сакаат да знаат каде завршуваат нивните печурки, но во целина повеќето од нив не се заинтересирани. Иако постојат соодветни информации каде завршуваат НДШП, собирачите од Струмица не знаат каде завршуваат нивните производи. Компаните со кои беше направено интервју наведуваат дека главниот пазар за печурките од прва класа е Италија, додека други идентификувани меѓународни пазари се Франција, Германија и Австрија.

Најголем дел од собраните НДШП се наменети за извоз. Извозот треба соодветно да се регулира од причина што производите се тешко достапни на домашниот пазар.

5. Трговија со засегнати и заштитени диви видови растенија и габи, собрани количини и извоз

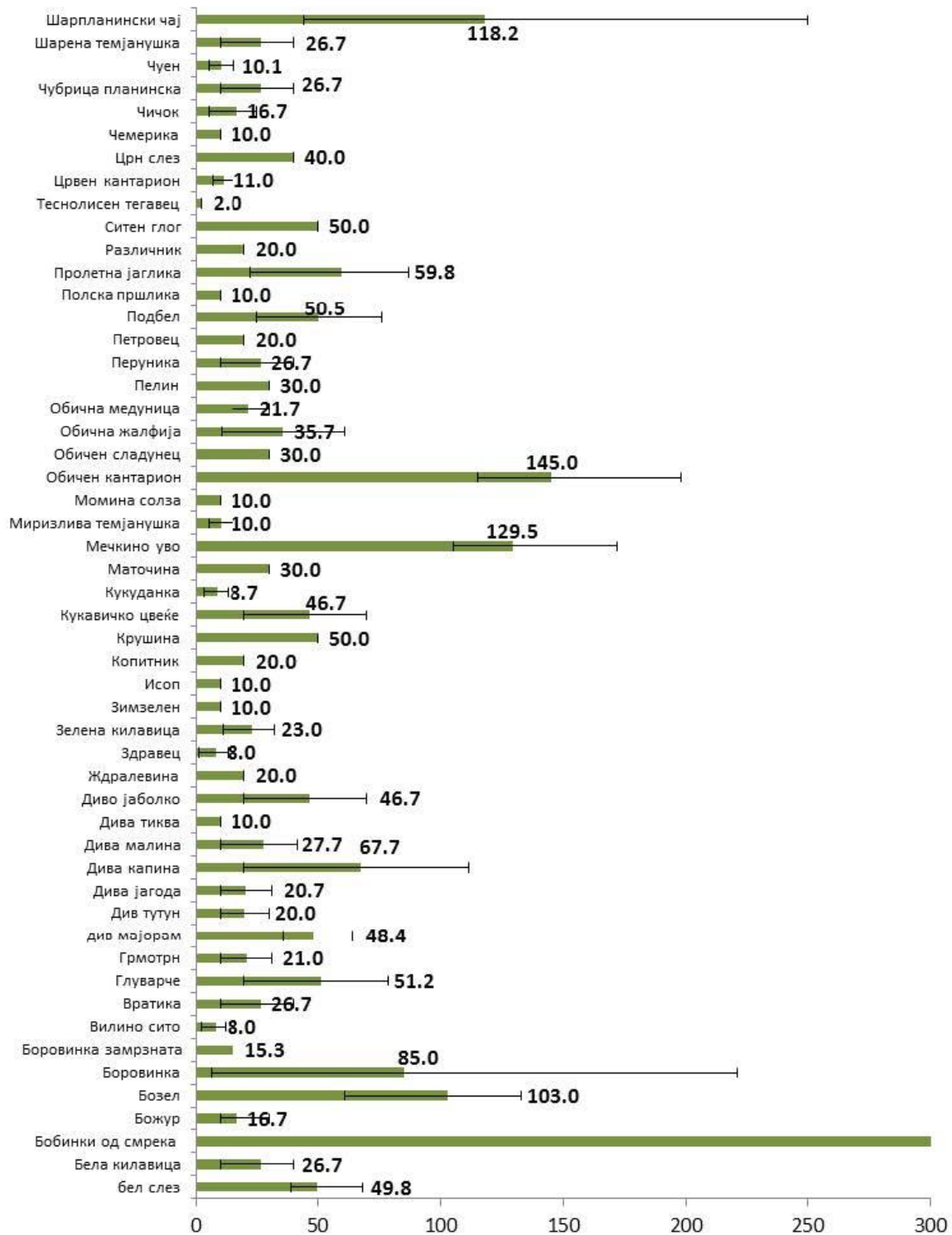
5.1. Собрани количини

Недостатокот на податоци за засегнати и заштитени диви видови растенија и габи создава голем проблем со анализата во РСМ. Извори на информации за овие растителни ресурси се добиваат од извештаи на некои проекти, податоци од МЖСПП, ЈПНШ и Државниот завод за статистика. Главниот проблем во Државниот завод за статистика е тоа што засегнати и заштитени диви видови растенија и габи не се категоризирани ниту како такви ниту како НДШП или диви производи, туку се вклучени во земјоделството и/или поделени на различни типови производи (зеленчук, овошје, полуобработени производи итн.), што го прави користењето на овие податоци многу тешко. Секако вака добиените информации се користат и презентираат.

Во 2007 година, од РСМ биле извезени печурки во вредност од околу 4 милиони УСД, додека во 2012 година извозот бил над 12,5 милиони УСД. Во извезените печурки биле вклучени свежи, замрзнати, конзервирани и сушени печурки. Точниот процент со кој дивите печурки учествуваат во извозот не се знае, поради тоа што податоците за диви и култивирани печурки не се прикажани одделно. Евиденција за сите собрани количества НДШП во РСМ не постои.

Обработени се податоци за количини на собрани засегнати и заштитени диви видови растенија и габи добиени според информации за издадените дозволи од МЖСПП за 2011, 2012 и 2013 година (графикон 4 и 5).

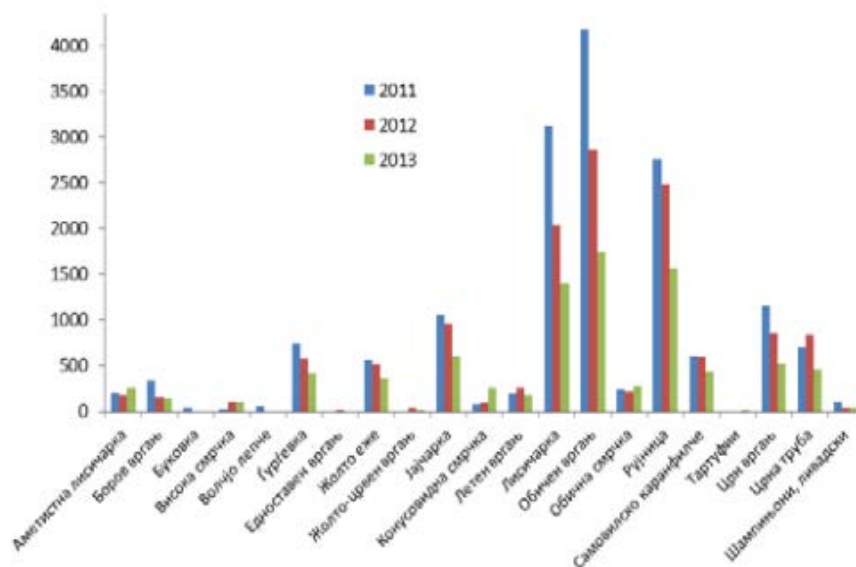
Од графиконот бр.4 подолу може да се забележи дека најголеми собрани количини на диви растенија се евидентирани кај модрата смрека (бобинки од околу 300 тони) за дадениот период. Потоа следува кантарионот со 145 тони, мечкиното грозје со околу 130 тони, шарпланинскиот чај со околу 120 тони итн. Откупот и извозот на медицински и ароматични растенија се вршат од страна на повеќе компании (Алкалоид Билка, Јака, Коро и други).

Графикон бр. 4: Количества собрани диви растенија (тони) според издадените дозволи за 2011, 2012 и 2013 година

Од самониканатите печурки според издадените дозволи за 2011, 2012 и 2013 година (Графикон бр. 5) најмногу се собрани обичен вргањ (*Boletus edulis*), лисичарка (*Cantharellus cibarius*), рујница (*Lactarius deliciosus*), црн вргањ (*Boletus aereus*), црна труба

(*Cratarellus cornucopioides*), јајчарка (*Amanita caesarea*), ѓурѓевка (*Calocybe gambosa*), жолто еже (*Hydnum repandum*) итн.

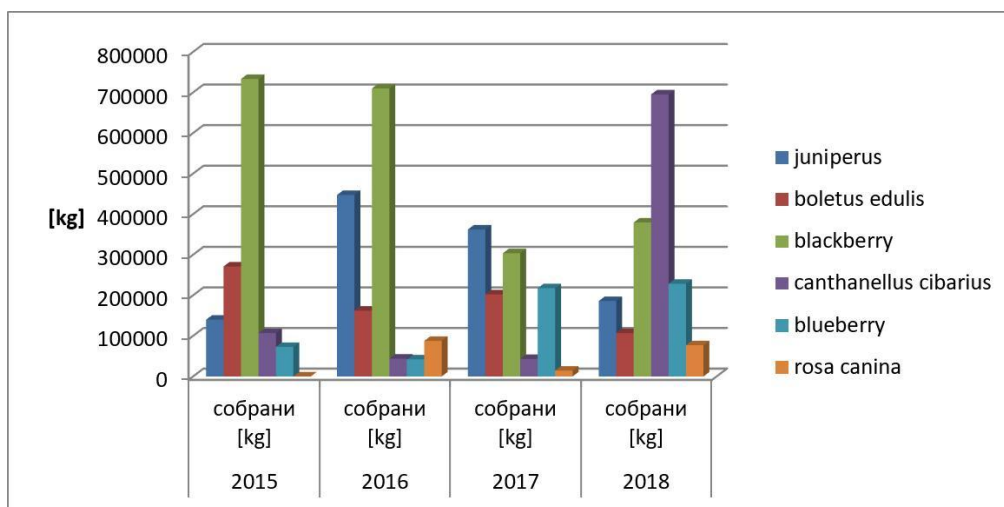
Графикон бр. 5: Количества на собрани свежи габи (тони) според издадените дозволи за 2011, 2012 и 2013 година

Споредбено со податоците од претходните години, може да се забележи растечки тренд во однос на собраниите количини на диви растенија, габи и нивни делови.

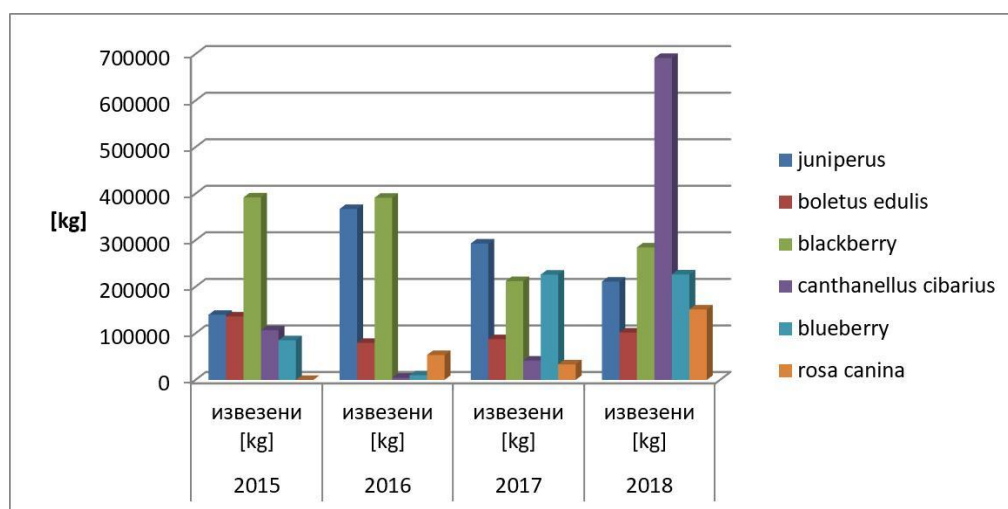
Добиените податоци од МЖСПП се однесуваат и за количината на собрани и извезени диви растителни видови во периодот 2015-2018 година (Табела бр. 3, Графикон бр. 6 и бр. 7, Анекс 6).

	2015			2016			2017			2018			просек (2015-2018)		
	собрани [kg]	извезен и [kg]	сооднос [%]	собрани [kg]	извезен и [kg]	сооднос [%]	собрани [kg]	извезен и [kg]	сооднос [%]	собрани [kg]	извезен и [kg]	сооднос [%]	собрани [kg]	извезен и [kg]	сооднос [%]
Модра смрека	40000	40000	00%	47265	67261	2%	62308	93126	1%	85989	11260	14%	83891	52912	9%
Обичен вргањ	71189	36387	0%	62355	9588	9%	02559	7509	3%	07120	01867	5%	85806	01338	5%
Капина	33307	92000	3%	09936	91427	5%	03754	12314	0%	79575	84683	5%	31643	20106	0%
Лисичарка	06863	06860	00%	3979	674	1%	3195	1703	7%	95269	91612	9%	22327	11212	5%
Боровинка	2863	5180	17%	2269	0005	4%	17656	26183	04%	28451	26704	9%	40310	37018	8%
Шипинка			%	7775	3600	1%	4374	3378	32%	7125	51309	96%	4819	9572	33%

Табела бр 3: Собрани, извезени и просечни количини на диви растителни видови од 2015-2018 година (извор МЖСПП)

Графикон бр. 6: Количини на собрани диви растителни видови од 2015-2018 година, (извор МЖСПП)

Графикон бр. 7: Количини на извезени диви растителни видови од 2015-2018 година (извор МЖСПП)

Генерално податоците од табела бр. 3 и графиконите бр. 6 и 7 покажуваат дека повеќето собрани засегнати и заштитени диви видови растенија и габи се извезуваат. Сето ова ги потврдува другите добиени податоци и информации. Понатаму може да се каже дека постои разновидност во собраните и извезени количини за сите производи во периодот 2015-2018 година. Не постои јасен и видлив тренд за кој било од производите. Оваа голема варијација веројатно се должи на разликите во сезоните на годишно ниво, како и побарувањата за извоз.

Во просек капината (*Rubus fruticosus*) учествува со најголем дел во собраните и извезени количини, потоа следуваат смрека (*Juniperus communis*) и лисичарка (*Cantharellus*

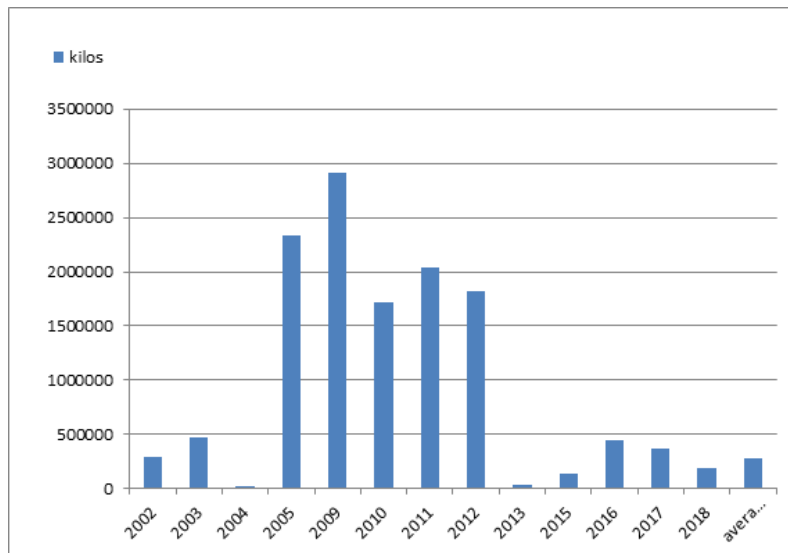
cibarius). При тоа, може да се забележи голема флукуација по години помеѓу собраните и извезени количини засегнати и заштитени диви видови растенија и габи. Според прикажаните податоци, најголема собрана количина за капина има во 2015 година (733 307 kg) и 2016 година (709 936 kg), додека за лисичарка најголемо собрано количество од 695 769 kg се забележува во 2018 година.

Споредбено со податоците за извоз, најголема количина за извоз кај лисичарката се забележува во 2018 година (691 612 kg), потоа следува капината со извоз од 392 000 kg во 2016 година. Интересно е да се напомене дека речиси целата количина на собрана лисичарка се извезува, спротивно на постоењето на голем јаз помеѓу собраната и извезената количина за капина.

Општо земено, постои значителна разлика помеѓу собраните и извезените количини. Речиси сите собрани количини од видовите кои се прикажани во графици се извезуваат. Разликата во количините помеѓу собраните и извезените засегнати и заштитени диви видови растенија и габи веројатно се должи на фактот дека дел од овие количини се користат за домашна употреба или се продаваат на националниот (локален) пазар.

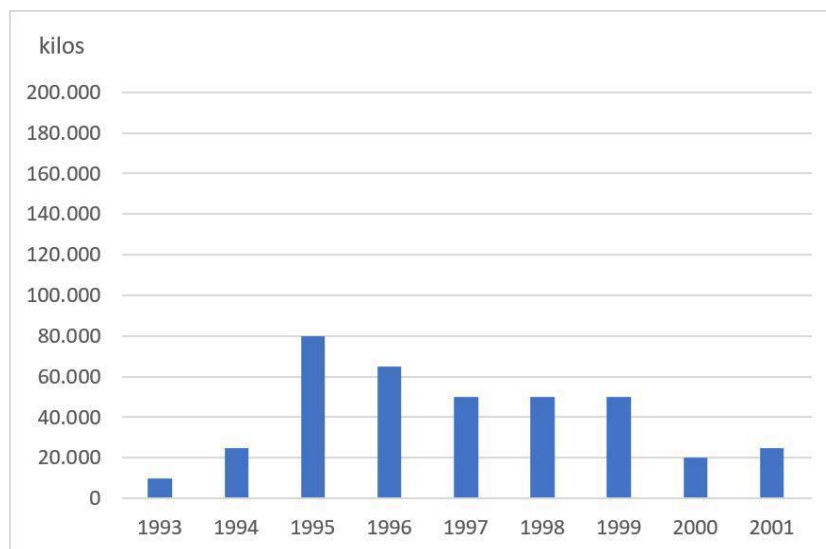
Постојат неколку интересни специфични набљудувања за шипка (*Rosa canina*) и смрека (*Juniperus*) во 2018 година, кои се издвојуваат од останатите и кои покажуваат поголема извезена количина во однос на собрана количина за истата година. Ова е посебно забележливо со количината за извоз на шипка, која е речиси два пати поголема од собраната количина. Толкувањето на овој тренд може да биде дека делови од собраните количини шипка и смрека се собирали од шуми со кои стопанисува ЈПНШ и кои се под надлежност на МЗШВ или извезената количина од двата видови производи вклучува увоз од соседните земји, понатаму присвоени како домашни производи, односно собрани од територијата на државата и извезувани како производи од РСМ.

Графиконот бр. 8 ги прикажува извезените количини за смрека (*Juniperus*) во подолг временски период. Забележливи се големи флукуации, особено во периодот 2005-2012 количините, кога се неколкукратно поголеми отколку во периодите пред 2005 и по 2012 година.

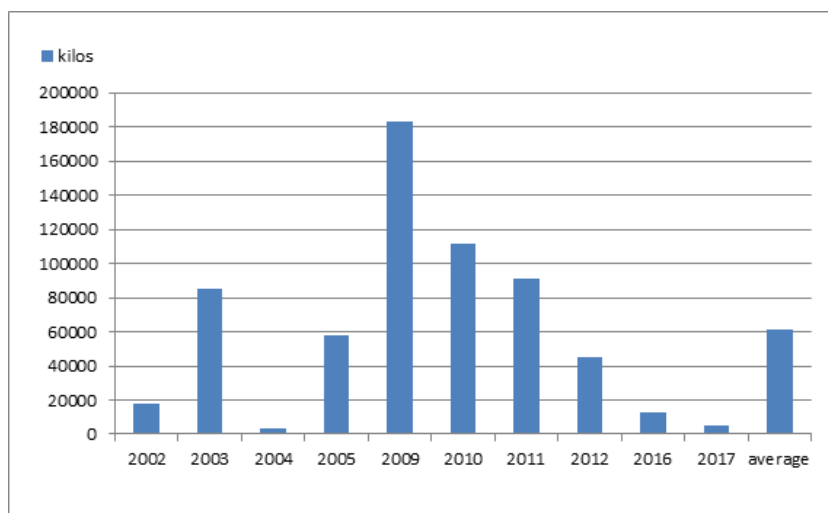

Графикон бр. 8: Извезени количини на смрека (*Juniperus*) за период 2002-2017 (извор МЖСПП)

Статистичките податоци добиени од МЖСПП за извезени количини на мечкино грозје од РСМ за подолг временски период (1993-2001 год.) и (2002-2018 год.) се прикажани во графиконите бр. 9 и 10. Од приложените графикони јасно се гледа дека извозот, а со тоа и собирањето на мечкиното грозје значително варира од година во година.

Графикон бр. 9: Извезени количини на мечкино грозје од државата за периодот 1993-2001г.

Графикон бр. 10: Извезени количини на мечкино грозје (*Arctostaphylos Uva Ursi*) 2002-2017
(извор МЖСПП)

Со оглед на фактот дека мечкиното грозје во околните земји има статус на заштитен вид (Матевски, 2003), а од друга страна пак земајќи ги во предвид извезените количини од РСМ во претходните 25 години може слободно да се каже дека видот е под закана од прекумерна експлоатација. Со цел да се зачува биолошката разновидност на државата, неопходно е да се преземат соодветни мерки за ограничување на експлоатацијата на видот на неговите природни наоѓалишта.

Слика бр. 3: Мечкино грозје, с.Патишка Река

И покрај големите разлики во податоците, можат да се извлечат следните заклучоци за економската важност на засегнати и заштитени диви видови и НДШП во РСМ:

- Капината е шумско овошје кое најмногу се собира и извезува со годишен приход од 797 464 ЕУР;
- Бобинките од смрека се лековити растенија кои најмногу се собираат и кои најмногу се продаваат во земјата. Просечно годишно собрани се количини од 200 t бобинки во период помеѓу 2011 и 2018 година. Повеќето од нив се извезуваат. Според податоците од истражувањето на ЕПИ Центар во 2008 година покажуваат дека продажната цена во 2008 година изнесувала 1,1 ЕУР/kg, додека со неодамнешните податоците од МЖСПП од 2014 година покажуваат дека продажната цена добиена од извозниците е 2,5 ЕУР/kg. Ова значи дека просечниот годишен приход од извоз е приближно 400 000 ЕУР;
- Дабовиот лишај (*Evernia prunastri*) е важен засегнат и заштитен див вид иНДШП со количини на извоз во просек од 200 t/годишно;
- Други значајни видови според податоците за собирање добиени од издадените дозволи за 2011, 2012 и 2013 година се: мечкино грозје (*Arctostaphylos uva-ursi*) со годишна количина на извоз од приближно 100 тони/годишно, шарпланински чај (*Sideritis scardica*) со извозна количина од 130 тони/годишно, кантарион (*Hypericum perforatum*) со годишна количина на извоз од околу 150 тони. .
- Едни од најважните засегнати и заштитени диви видови и НДШП се печурките.

5.2. Извоз на НДШП

Извозот на НДШП главно го вршат група трговци, како и големите компании за преработка на НДШП. Овие компании извезуваат полуфинални производи кои дополнително се пакуваат и продаваат на меѓународниот пазар во супермаркетите, или необработени материјали за фармацевтската и козметичката индустрија. Овие извозници имаат многу важна улога, бидејќи ја одредуваат цената, количините и производите што треба да се преработат. Со оглед на фактот дека тие имаат најголема моќ на побарувачка, автоматски поседуваат и голема моќ во ланецот на вредности и на тој начин влијаат на пазарот и развојот на секторот во земјата. Во моментот постои голем извозен пазар за овие производи, каде можат да се продаваат национални НДШП во неограничени количини, со што се зајакнува трговската моќ на пазарот на РСМ за овие извозни компании. Ограничувања постојат само за загрозените видови (ЕПИ Центар, 2008).

Поголемиот дел од трговците-преработувачи во РСМ се традиционални партнери на увозните компании од повеќе Европски земји. Некои од увозниците имаат отворено свои компании за преработка во РСМ, со тоа создавајќи конкуренција на локалните компании.

Главниот извоз на земјата во овој сектор вклучува свежи, замрзнати, сецкани или сушени диви печурки, сушени бобинки од смрека, замрзнати диви боровинки, билки за медицинска употреба и чај (ЕПИ Центар, 2008). Трговските податоци за овој сектор многу тешко се наоѓаат, бидејќи НДШП од дивата природа и култивираните производи честопати се заедно групирани. Пазарот на извоз е главно ориентиран кон Европскиот пазар, меѓутоа трговијата е различна за специфични групи производи (ЕПИ Центар, 2008).

На пазарите на извоз се тргува со диви печурки кои можат да бидат свежи, печурки од ладилник или сушени. Извозот на диви печурки е најголем на Европскиот пазар кај членки на ЕУ и други земји, со исклучок на земјите од регионот. Регионалниот пазар кој ги вклучува Србија, Бугарија, Албанија, Романија и Грција е многу помал од пазарот на ЕУ и не ја надминува извозната вредност од еден милион УСД на годишно ниво и поради таа причина е помалку значаен (ЕПИ Центар, 2008). Ако ги земеме предвид извезените количини на свежи или диви печурки од ладилник на ниво на земја, можеме да заклучиме дека најзначаен партнер е Италија, со вкупно 65% од вкупниот извоз кон сите европски земји во 2007-та година. По Италија следат другите членки на ЕУ како Франција, Германија, Австрија и Шпанија. Истото важи и за сушените диви печурки, каде Италија е најголем откупувач, а по неа следи Франција. Према податоците од 2007-ма година, во регионален извоз на свежи и диви печурки од ладилник најзначајна продажба има за Србија и Бугарија, додека продажбата во другите земји од регионот се чини дека е ретка (ЕПИ Центар, 2008, стр. 17). Во однос на извозот на сушените печурки во регионот, најголемите количини одат во Србија и Словенија, а потоа и во Романија.

Во однос на извозот на лишаи од родот *Evernia* и *Centraria*, се гледа различна трговија. Повеќето лишаи се извезуваат во Мароко, Шпанија и Франција, додека другите пазари за извоз се поинцидентни и со многу помали количини. Ако ги земеме во предвид земјите по групи на пазари, тогаш најзначаен пазар за лишаите повторно е Европскиот пазар (ЕПИ Центар, 2008, стр. 18).

Пазарот на свежи бобинки бележи растечки тренд и главниот пазар за нив е со нашиот сосед Србија. Преработените бобинки немаат специфична шема на продажба по земји, иако продажбата во Европа, претежно Австрија и Италија е поголема отколку продажбата на регионалниот пазар која е претежно во Србија. Другите пазари за преработените бобинки не се појавуваат во истражувањата (ЕПИ Центар, 2008, стр. 18).

Трговијата со МАР исто така е во растечки тренд. Ако го земеме во предвид Европскиот пазар, најголем извоз од вкупните количини на МАР има кон Германија, со 48% во 2005 година и 69% во 2007 година. Кон Италија, во однос на целокупниот Европски пазар, извозот се зголемува од 3% во 2003 година на 14% во 2007 година, додека вредноста на извозот на францускиот пазар се намалува, од 27% во 2004 година на 14% во 2007 година. Најзначаен регионален пазар е Србија со 30% - 50% од регионалната извозна вредност за МАР, па потоа следуваат Хрватска, Словенија и Бугарија. Надвор од европскиот пазар најзначаен извоз има кон САД и Австралија (ЕПИ Центар, 2008, стр. 22).

Во однос на четирите споменати производи (диви печурки, лишаи, диви бобинки и МАР), Европскиот пазар е најзначајниот пазар со најголема извозна вредност, потоа следи регионалниот пазар и на крајот сите други пазари на извоз (ЕПИ Центар, 2008, стр. 25).

Поновите податоци даваат малку поинаква слика. Земјите каде што најмногу се извезуваат печурките се Италија, Франција и Германија со 92% од вкупниот извоз на печурки. Најголемиот дел од извозот на ароматични и медицински растенија, околу 76% се извезува во САД, Србија и Русија. Извозот на бобинки и други овошја е 99% кон Европа и тоа во Италија, Германија и Србија. Останатите НДШП како бобинки од смрека, шипки и капини се извезуваат во Германија и Италија со 85% од вкупната количина на останатите НДШП (Недановска, 2012).

За печурките има два периоди на берба кои траат по 15 дена. Откупот на печурките на прво ниво е во селската продавница, за потоа на второ ниво да се продаде на откупувачите кои одат наоколу од село во село. Собирањето печурки се плаќа во готовина, освен за собирачите на терен, кои можат да разменуваат други работи или услуги. Поголемиот дел од дивите печурки се извезуваат во Италија за употреба во угостителство. Некои од дивите печурки се извезуваат во Србија и Босна, за потенцијален повторен извоз во ЕУ.

За бобинки од смрека, бербата е во септември и октомври, а собирачите ги сушат бобинките со што имаат можност да ги продаваат во текот на целата зима. Повеќето купувачи на бобинки од смрека се од Италија или Германија, кои прават свое просејување/прочистување на бобинките. Околу 80% од бербата во РСМ е со добар квалитет и се користи за зачини. Останатите 20% се со најнизок квалитет и се користат за дестилирање. Скоро целиот извоз на бобинки од смрека оди во Германија, понекогаш во комбинација со пратки со бобинки од Србија и Албанија.

Што се однесува до МАР, билки и зачини, РСМ извезува низа производи. Постои верување дека извозната вредност на тинктури, есенцијални масла и готови билни чаеви изнесува приближно 10 милиони УСД на годишно ниво. Не е јасно кој дел од ова го претставуваат дивите собрани производи и кој дел се култивира.

Од чаевите, три или четири типа произведени во РСМ се органски сертифицирани. Развиени се и некои производи од медицински билки, како на пример:

- *Sideritis raeseri* (Heldr.) Papan. & Kokkini - или охридски чај, е вид со географско име и познато потекло кој е регистриран во Државниот завод за индустриска сопственост;
- *Oleum hyperici* (масло од кантарион), чаеви Good Nature (органски чаеви произведени во строго контролирано опкружување, сертифицирано за органско производство на безбедна храна) и Bil-ol-gel, како заштитени трговски марки произведени од фармацевтската компанија Алкалоид.

Од РСМ годишно се извезува помеѓу 250 и 500 t дабов лишај (*Lichen Quercus*) кој се користи како база за производство на парфеми. Извозот на камилица е околу 50 t годишно, а извозот на корен од бел слез (*Althaeae radix*) е околу 25 t годишно.

Како дел од поранешна Југославија, РСМ беше од голем интерес за фармацевтските компании од поранешна Југославија, како што се Лек Љубљана, Плива Загреб, Дрога Порторож и ИЦН Галеника Белград. Овие компании имаа постојани откупни пунктови во некои села. Денес, покрај Алкалоид, постојат и два други преработувачи на медицински билки: Кастел Делчево во источниот дел и Конимекс (КОРО) во западниот дел на земјата. Најголемата фармацевтска компанија во РСМ, Алкалоид, има специјален оддел наречен „Билка“ кој работи на природни производи: билни чаеви и есенцијални масла (за свои производи, како и полупроизвод за припрема на креми, гелови и капки). Билните чаеви се стандардни/обични (за националниот пазар) или органски (за извоз). Алкалоид е прва на Балканот да добие сертификат за методи на органско производство согласно ЕУ директивата 2092/91 од страна на Контрол унион од Холандија, одделот за сертифицирање (Алкалоид, без датум).

Главните производи кои се извезуваат се: камилица (*Matricaria camomilla*); нане (*Mentha piperita*); шипка (*Rosa canina*); липа (*Tilia sp.*); хибискус (*Hibisci flos*); коприва (*Urtica dioica*); кантарион (*Hypericum perforatum*); мајчина душица (*Thymus serpyllum*); магдонос (*Petroselinum crispum*); бозел (*Sambucus nigra*); жалфија (*Salvia officinalis*); глог (*Crataegus oxyacantha*); бобинки од смрека (*Juniperus communis*); Даб лишај (*Lichen quercus*); коњска опашка (*Equisetum sp*); ајдучка трева (*Achillea millefolium*) и оригано (*Origanum vulgare*).

Производите се продаваат на големо (главно за извоз) и како чаеви (на домашниот и на регионалниот пазар). Други производи се есенцијални масла (произведени од Конимекс) од комбинации на билки и бобинки од смрека, како и зачини и оцети во комбинација со различни билки. Големата разновидност на растителни чаеви кои се продаваат на локалниот пазар се соочува со силната конкуренција од производи од други

ЕУ земји. Етеричните масла и некои од оцетите веќе достигнаа дел од пазарите на ЕУ, но сепак во незначителни количини.

6. Ставови и мислења на јавноста, медиумите и засегнатите чинители

Ставовите и мислењата на јавноста во однос на засегнатите и заштитени диви растенија и габи и НДШП во овој Извештај се анализирани во поглед на засегнатите чинители, јавното мислење и медиумите, односно како овие три групи на јавност гледаат кон заштитата на НДШП, кои се опасностите по НДШП и што е прифатливо за заштита според јавноста.

6.1. Засегнати чинители

Кај засегнатите чинители, како најдобро запознаени со ситуацијата со НДШП се разликуваат јасни ставови и видување по основ на проблеми и можностите за заштита на НДШП. При тоа засегнатите чинители, меѓу кои фирми кои работат со НДШП, сопственици на приватни шуми, здруженија на граѓани и јавни институции сметаат дека најголем проблем е неспроведувањето на постоечките закони, односно непостојаната и неажурната работа на јавните институции: инспекторатите, судовите, ЈПНШ итн. На ова се надоврзуваат и нелегалните активности во шума но и не пренесувањето на информации до засегнатите чинители кои се дел од стратешките политики на државата. Сепак, засегнатите чинители истакнуваат поддршка за спроведување на постоечките закони и сметаат дека со ова би се постигнала значителна заштита на видовите кои се користат од природа. Забраната за извоз на засегнати и заштитени диви видови е исто така нешто што засегнатите чинители би поддржале.

Сепак мерки кои ограничуваат собирање не се прифатливи според засегнатите чинители едноставно поради фактот што нема инвентаризација, не се знае состојбата со видовите и оттука не може да се зборува за количини, односно дозволени количини. Додека пак дури и да се постават ограничувања на количните, досегашната пракса укажува дека институциите не можат да воспостават контрола во спроведувањето на едно такво ограничување. Компаниите додаваат дека количината на растителните ресурси во голема мера зависи од временските услови во годината, што го усложнува процесот на одредување на дозволена количина.

Чинителите се сложуваат дека собирањето на растителни ресурси за лична употреба е премногу мало за да биде закана за биолошката разновидност и оттука не треба да биде предмет на ограничување или било каква регулација.

Во случај да е потребно да се изврши ограничување на одржливото користење на ресурсите кои произлегуваат од шумите во приватна сопственост, сопствениците сметаат дека државата треба да издвои средства за компензација на тоа ограничување.

Едукацијата и информирање на засегнатите чинители е мерка која треба да е поддржана. На пример, оние кои сакаат да собираат треба да добијат обука за собирање од институцијата која ја издава дозволата за собирање. Едукацијата се смета дека треба да биде и општо за локалното население и за децата во училиштата, како процес за подигнување на јавната свест.

Компаниите сметаат дека видовите растенија и габи во природата немаат потреба од заштита, ако правилно се собираат. Во контекст на тоа и здруженијата кои работат на заштита на природата истакнуваат дека собирачите (оние кои правилно собираат) се занемарени за функцијата која тие ја вршат во однос на екосистемот и пределот. Имено собирачите со нивната активност спречуваат шумата да ги обрасне ливадите и со тоа одржуваат висока биолошка разновидност.

6.2. Јавно мислење

Јавното мислење беше прибрано преку прашалник поставен на интернет (поопширно опишан во точка 3. Методологија). Испитаниците кои одговорија на прашалникот сметаат неколку фактори кои се закани за постоењето на НДШП. 63,8% сметаат дека развојните градежни работи се закана за НДШП. 54,3% сметаат дека климатските промени се закана за НДШП, додека 50% сметаат дека прекумерната употреба претставува закана за НДШП. Многу мал број, 13,8% го наведуваат туризмот како закана. Доволно интересно е што некои луѓе го додаваат загадувањето, нестручно собирање на НДШП, недостаток на соодветна регулатива и едукација за НДШП, па дури и пренасочување на речните корита.

Испитаниците кои одговорија на прашалникот (79,8%) со задоволство би поддржале мерка во која луѓето ќе бидат едуцирани за вистинскиот начин за собирање на НДШП. Во помала мерка, тие (62,8%) би поддржале дистрибуција на информации за заштита на видовите собрани од природа. Меѓутоа многу помалку од половина (45,7%) би поддржале ограничувања на количините што се собрани. Исто така и други мерки, како забрана за собирање на одредени видови, ограничувања на периодот за собирање или ограничувања на локациите за собирање, се уште помалку поддржани со само 39,4% поединечно за секоја мерка. Затоа, секоја мерка што има ограничувачки фактор е неповолна опција за луѓето што одговорија на прашалникот.

Сепак, интересен пресврт за поддршка на заштитата на видовите собрани од природа е информацијата за загрозеноста на видот. 57,4% од испитаниците што

одговорија на прашалникот ќе престанат да го користат тој вид, дури и ќе им кажат на другите луѓе да престанат да го користат. Ова покажува многу силна посветеност на испитаниците. Покрај тоа, 45% од нив одговориле дека би барале алтернативни решенија, а 30% би престанале да ги собираат овие видови. Општо гледано, со оглед на тоа што истите овие луѓе не се големи поддржувачи на ограничувањата за собирање, јасно е дека откако ќе се претстават доволно цврсти информации, може да дојде до поддршка на строгите мерки.

Можеме да заклучиме дека јавна поддршка за строги мерки за заштита на видовите растенија и габи собрани од природа е можна само преку процес на зголемување на свеста и едукација за нивото на загрозеност на конкретните видови.

На отворено прашање упатено до јавноста за тоа кои се главните предизвици за заштита на НДШП, добивме бројни одговори. Краток преглед и избор на најчесто повторуваните предизвици, по важност, каде се зема предвид колку пати се споменува предизвикот, е прикажано подолу:

- Ниско ниво на знаење и споделување на информации;
- Несоодветно собирање;
- Немање регулатива која функционира во пракса;
- Прекумерно собирање и недостаток на контрола врз собирањето;
- Уништување на природата од секаков карактер и обем, вклучувајќи ја и изградбата на објекти и хидроцентрали кои ја уништуваат природата и природните услови;
- Контрола и спречување на шумски пожари;
- Немање одржливо управување;
- Неможност да се спречи загадување од разни карактери, присутно во природата.

6.3. Медиуми

Во очите на медиумите, односно тоа што медиумите го претставуваат во јавноста, закани врз засегнати и заштитени диви растенија и габи и НДШП постојат. Тие се ограничени на три области кои имаат влијание врз засегнати и заштитени диви растенија и габи и НДШП. Тоа се шумските пожари, климатските промени и несоодветно собирање.

Медиумите известуваат за шумски пожари предизвикани од човекот и тие се сметаат за опасност за засегнати и заштитени диви растенија и габи и НДШП (б.и., 2019к).

Заштитата на засегнати и заштитени диви растенија и габи и НДШП не е многу присутна во медиумите. Сепак, постојат индивидуални иницијативи кои имаат за цел да ги промовираат засегнати и заштитени диви растенија и габи и НДШП и да го заштитат

опстанокот на видовите. Примерот во Струмица, каде шумското стопанство на ЈПНШ произведува шумски овошни дрвја за надополнување на видовите НДШП во природата (Митева, 2016) е редок случај кој е за поздравување.

7. Потенцијал за култивирање

Култивацијата на лековити растенија и плодови е модерна тенденција во постојан раст во Европа и светот со цел да се задоволи потребата на фармацијата. Имено повеќе од 70% од ново-регистрааните лекови се од растително потекло (Roberson, 2008). Се повеќе продукти се произведуваат од лековити растенија, а токму поради овие причини, се тргува со сè повеќе засегнати и заштитени диви видови растенија и габи. Годишниот раст на трговија со лековити растенија на светскиот пазар е 2,4% во количини, а 9% во вредност (Vasisht, Sharma и Karan, 2016).

Поради задоволување на одредени стандарди, фармацевтската индустрија преферира материјал од култивирани насади наспроти од диви. Култивирањето ги задоволува овие стандарди, но воедно може да одговори на задоволување на потребните количини. Дополнително, при култивирањето може да се врши избор на одредени подвидови кои задоволуваат одредени карактеристики со цел добивање на повреден материјал (Cult, 2017, стр. 3). Најчесто култивирани видови се лавандата (*Lavandula angustifolia*), Италијански сламен цвет (*Helicrysum italicum*), нане (*Mentha piperita*), маточина (*Melissa officinalis*), оригано (*Origanum heracleotucum*) и други (Cult, 2017, стр. 3).

Плантажирањето е добар пристап за заштита на природните месторастења и за надминување на потребите од ретки видови за кои во исто време има недостатокот на пазарот.

Површините на кои се плантажира треба соодветно да се изберат и да одговараат приближно на природните услови и затоа е најдобро да биде уредено со посебни правилници и да се следи под стручен надзор.

Слика бр. 4: Плантажно производство, с. Патишка Река

Компаниите кои вршат плантажирање во РСМ го карактеризираат плантажирањето како поскапо, но во исто време обезбедува сигурен извор на материјал, а истиот има стабилна и еднаква содржина на медицински вредности. За одредени видови кои се достапни во изобилство, нема економска исплатливост да бидат плантажно произведени. Додека пак, за видовите кои ги нема во изобилство, а се барани на пазарот, растат на тешко пристапни терени, а можат да бидат плантажирани, компаниите секако дека имаат интерес и економска исплатливост да ги плантажираат, како на пример мечкиното грозје.

РСМ има и добри услови за плантажно одгледување на многу диви видови кои традиционално се собираат од природа со што ќе се поттикне руралниот развој, ќе се зголемат количините за извоз на засегнати и заштитени диви видови растенија и габи, ќе се намали притисокот врз природните популации и најважно од се ќе се зголеми нивната заштита и опстанок.

Се препорачува МЗШВ, ЈП НМ и МЖСПП преку јавно приватно партнерство да го поттикнат расадничко производство на садници и семе од засегнати и заштитени диви видови и недрвни шумски растенија на кои популациите во природа им се загрозени како што е мечкиното грозје, линцурата, салепот, смиљот и др. Овие садници и семе би се искористиле за плантажирано производство, подсадување и потсејување во природните популации, изоз во други држави и друго. Оваа активност во голема мера може да го намали притисокот врз природните популации на одредени видови и нивното претерано и неодржливо користење.

Сепак плантажирањето е проблем, бидејќи нема локално знаење како тоа да се постигне и нема од каде да се набави семе локално. Знаењето за плантажирање се сведува пред сè на индивидуалните обиди се додека не успеало, а семето се бара во странство и

поради тоа е скапо. Дополнително, субвенциите од државата за подигнување плантажи од видови кои имаат комерцијална важност имаат тешки и одбивни процедури.

8. Закани по дивите видови и препораки за нивна заштита

- **Закана:** Користењето на различна терминологија претставува проблем за ефективно регулирање од страна на администрациите за заштита на природа и шумарство. Особено, немањето на заедничка дефиниција е бариера во спроведување на законите и мониторингот, собирање на податоци и анализа.

Препорака: Пронаоѓање универзална терминологија може да ја подобри соработката помеѓу царинската служба, екологистите, УЈП (фискалната) и редовната полициска служба, шумарите, земјоделците т.е. сите оние актери кои се вклучени во собирање, маркетинг, мониторинг, контрола, издавање на дозволи за собирање, откуп и извоз, наплата на даноци и такси, оданочување и техничка помош.

- **Закана:** Заштитата на ресурсите кои се користат од природа (растенија и габи) не е поставена како стратешка цел на сите инволвирани институции. Испреплетеноста на надлежностите кај релевантните институции претставува голем проблем, одговорноста останува неодредена, а со тоа и контролата и справувањето со сите поврзани закани за растителните ресурси е несоодветно адресирана.

Препорака; За да се воспостави кохерентна политика во однос на користењето на растителните ресурси важно е јасно да се дефинираат и спроведуваат секторските политики. Ова може да се постигне само со заеднички напор од страна на двете администрации но и со вклучување на Јавното Претпријатие „Пасишта“. Потребно е подобрување на институционалната поставеност (организација, регулативи, процедури, актери и сл.) како важен фактор за имплементација на политиките за растителните ресурси. Во насока на зајакнување и подобрување на професионални капацитети, до соодветни оперативни и финансиски ресурси кои ќе бидат земени во предвид при решавање на различни аспекти на сложениот сектор на НДШП во насока на попис на растителните ресурси, собирање на видови од природа, нивна преработка, трговија и следливост (traceability). Листата на засегнати и заштитени диви видови растенија и габи кои можат да бидат собрани, вклучувајќи само видови од комерцијален

интерес, кои се во надлежност на МЖСПП, да бидат усогласени со ревидираната листа на видови НДШП од страна на МЗШВ. Со цел да се зачува биодиверзитетот, во догледно време потребно е реструктурирање на институциите.

- **Закана:** Не доволна препознаеност на важноста и вредноста на растителните ресурси. Главниот фокус на институциите одговорни за управување со растителните ресурси (НДШП) во моментот за жал е главно ориентиран на дрвото.

Препорака; Потребно е зајакнување на капацитетите и знаењето за управување со засегнати и заштитени диви видови и НДШП со цел да на одржлив начин се искористи нивниот потенцијал. Важноста на засегнати и заштитени диви видови и НДШП треба да биде препознаена од страна на сите актери кои работат во овој сектор, без разлика дали се вклучени во заштитата на природата, шумарството, рекреацијата, здрава храна, здравство или трговија и преработувачка индустрија и се дел од ланецот на вредности. Потребно е да се направат напори да моменталната вредност на НДШП се вклучи во БДП од шумарството. Како дел од промоцијата на засегнатите и заштитените диви видови и НДШП се препорачува зголемување на свесноста и значењето на овие видови со што би биле поатрактивни за одржливо собирање и индиректно би влијаело во зголемување на бројот на собирачи. Сето тоа би довело до подобрување на економската состојба, на национално ниво но и на локално преку оживување на селата. НДШП веќе се во употреба во домовите на луѓето, но потребна е едукација и промоција за да се најдат како локално јадење во рестораните. Со тоа домашната употреба ќе се зголеми, а со тоа и домашниот пазар ќе стане важен за бизнисите кои се занимаваат со НДШП.

- **Закана:** Неисполнување на обврските кои произлегуваат од Образец IV од „План за одржливо управување со други шумски производи“ и „Интегрираните планови за управување“ бидејќи фокусот на ПУШ и ИМП е главно ставен на дрвото, занемарувајќи ја важноста на растителните ресурси, без разлика дали планирањето е за заштитено подрачје или државни и приватни шуми.

Препорака; Со правилно и потполно внесување на потребните информации во Образецот IV, ПУШ и ИМП можат да станат најрелевантните извори на податоци за локации на собирање, статусот, количината и годишното

производство на растителни ресурси и може да помогнат при планирањето во одржливото користење на ресурсите и нивната заштита. Лицата вклучени во креирањето на ИМП и ПУШ треба да ги сметаат НДШП како важни за време на процесот на создавање на плановите. Плановите се исто така клучен и круцијален за сопствениците на приватните шуми (СПШ) во управувањето и користењето на растителните ресурси. Потребата за процена на НДШП може да влијае врз обврските поврзани со Образец IV. Пополнувањето на Образецот IV треба да биде оперативно и функционално во пракса, па од тука ЈПНШ може да се соочат со недостаток на човечки и финансиски ресурси за комплетно исполнување на обврската. Неопходно е да се подобри соработката помеѓу актерите кои работат во секторот (шумарство, животна средина, НП итн.) во однос на собирање на податоци поврзани за бројот на собирачи, количини на собрани и не собрани растителни ресурси, локациите и места каде се собираат ресурсите итн.

- **Закана:** Закани претставуваат неинформираноста дека одредени видови растенија и габи се загрозени, прекумерното, неконтролираното и нестручното собирање, како и активностите кои и штетат на природата. Руралното население во поголема мера е недоволно едуцирано или информирано.

Препорака: Едукативно и информативни активности за руралното население, но и за општата јавност. Преку објаснување за загрозеноста на дивите видови јавноста и собирачите ќе се стекнат со повисока свест и ќе може повеќе да внимаваат при нивното присуство во шума.

- **Закана:** Голема закана претставува непостоењето на квоти за диви видови кои имаат висока вредност во фармацевтската индустрија и интензивно се собираат заради остварување на поголема заработувачка. Немање систем за одржлива употреба на растителните ресурси е закана за биолошката разновидност.

Препорака; За да се одреди степенот на одржливо користење на растителните ресурси, потребно е да се пополнат недостатоците од информации за нивните количини. Ваквата процена ќе обезбеди информации за достапноста на ресурсите во земјата и таквите информации можат значително да ја подобрат руралната економија овозможувајќи планирање на активностите. Воведување квоти (т.е. максимална количина на еден специфичен вид што може да се собере во определен период и

област) не е применливо за сите видови. Квотите се тесно поврзани со одржливоста на видот. Доколку со собирањето се влијае врз одржливоста и стабилноста на одредени видови, квотите може да бидат лимитирачки. Се препорачува во првиот чекор за дефинирање на квотите да се направи процена на природните ресурси од комерцијален интерес и соодветно на тоа дефинирање на квотите за собирање на диви видови растенија и габи или нивни делови. Покрај тоа, треба да се воспостави функционален мониторинг на целиот систем на користење на засегнати и заштитени диви видови растенија и габи - прибирање, тргување - купување, преработка, користење и извоз на видовите. Потребно е и податоците за набљудување да бидат споредени со повратни информации од Царинската управа за компаниите извознички во однос на реализираните извозни количини и издадени лиценци за собирање.

РСМ има и добри услови за плантажно одгледување на многу видови кои традиционално се собираат од природа со што ќе се поттикне руралниот развој, ќе се зголемат количините за извоз на засегнати и заштитени диви видови растенија и габи, ќе се намали притисокот врз природните популации и најважно од се ќе се зголеми нивната заштита и опстанок.

- **Закана:** Немањето функционален систем на контрола и мониторинг негативно делува на ресурсите собрани од природа и преставува причина за појава на одредени девијантни дејствија (пожари, нелегални активности во шума и неесоодветно собирање на видовите, како и немањето контрола на теренот) кои се сериозна закана за биодиверзитетот.

Препорака; Законски контролата врз засегнатите и заштитени диви видови растенија и габи (НДШП) е опфатена, но доволно не се применува во пракса. Контролата на собирачите за тоа дали имаат дозвола, дали собираат со соодветна опрема и начин треба да биде контролирано од соодветните организации (ЈП Национални Паркови и ЈП Национални шуми), Државниот инспекторат за животна средина и Државниот инспекторат за шумарство и ловство. Потребно е зајакнување на комуникацијата со локалното население како и зголемување на јавната свест во доменот на несоодветното собирање како и за предизвикување на пожари. Бидејќи пожарите се најчесто предизвикани од антропоген фактор т.е. се подметнати од сточари со цел да се зголеми површината под пасиштата или поради ширењето на смреката која освојува делови од пасиштата,

дополнето со палењето на земјоделските површини како дел од земјоделските практики кои се применуваат во РСМ и во одредени случаи каде имаме пожар предизвикан од економски побуди т.е. одредени собирачи на печурки се надеваат дека по пожарот ќе се зголеми количина на печурки. Потребно е и подобрување на соработката на шумската полиција и ренџерската служба со останата полиција (редовна и гранична) бидејќи честопати поради недостатокот на контрола во деловите на високите планини особено во близина на граничните премини одредени групи преминуваат и собираат на неодржлив начин причинувајќи значителна еколошка и материјална штета.

9. Резиме

Поради обемноста на овој извештај резимето е претставено во облик на точки со цел јасно да ги акцентира проблемите со кои секторот се соочува:

- Во политиките често се користат **повеќе дефиниции за растителните ресурси собрани од природата (НДШП) што делува збунувачки.** Најчесто користени термини за НДШП се „засегнати и заштитени диви видови растенија и габи“, „секундарни шумски производи“, „споредни / помошни“, „други шумски производи“, „диви видови“ или „диви собрани производи“.
- Во РСМ постои **долга традиција во собирање на лековити растенија, печурки, лишаи и бројни шумски плодови од природата** која се практикува стотици години. Поради богатата биолошка разновидност, шумите и сродните екосистеми претставуваат важен извор каде може да се најдат бројни растителни ресурси.
- **Засегнатите и заштитени диви растенија, габи и лишаи собрани од природата (НДШП) се важна екосистемска услуга која ја нуди шумата и шумските екосистеми и токму затоа е потребно да и се придаде соодветна важност во РСМ.** Во моментот вкупната вредност на НДШП не е пресметана и не е вкalkулирана во БДП. Секторот на НДШП може да има голема улога за руралното население и да допринесе во спречување на миграцијата (село - град). Исто така може позитивно да придонесе во подобрување на локалната и националната економија доколу се искористи потенцијалот.

- **Растителните ресурси се силно зависни од климатските услови што придонесува да не растат во неограничени количини и нивна најголема закана е прекумерното, неконтролирано и нестручното собирање, како и активности кои и штетат на природата.** Одржливото управување и зачувувањето на екосистемите е од заеднички интерес за субјектите кои управуваат со ресурсите како и за локалното (рурално) население. Одржливото користење на растителните ресурси е национална грижа и обврска.
- **Во моментот Република Северна Македонија не располага со точни податоци за количините на растителните ресурси и габи кои се најчесто експлоатирани и тргувани на домашниот пазар и надвор од земјава.** Целите за зачување на природата, а со тоа и зачувувањето на растителните ресурси е многу тешко да се постигнат како резултат на немањето соодветни податоци. Во Република Северна Македонија има сè поголема потреба од одредување на конзерваторскиот статус на видовите на национално ниво, последователно проследено со процени и количини. Мониторингот и процената на живеалиштата, состојбата на популациите и процената на ресурсите на локалитетите за комерцијална употреба треба да оди паралелно, во зависност од видот и нивната дистрибуција.
Со цел да се задоволи зголемената побарувачка за растителни ресурси на националниот и меѓународниот пазар, сè поголема е потребата за контрола на квалитетот и зачувување на ресурсите. За зачувување на ресурсите потребно е да се знае со кои количини располага државата со цел да се одреди начинот на одржливото собирање. Во моментот собирањето е недоволно контролирано. Иако контролата постои како обврска и е спомената во законодавните инструменти, не се спроведува на терен. Здравите и сочувани екосистеми имаат добар потенцијал да продуцираат шумски плодови, печурки, лековити и ароматични растенија и пчелни производи па оттука од исклучително значење е да субјектите кои управуваат со одреден простор да направат напор за да ја зачуваат биолошката разновидност. За да го најдат балансот помеѓу зачувување на биолошката разновидност и поттикнување на локалната економија, од клучно значење е добра меѓуинституционална соработка и координација.
- Меѓународните договори кои Република Северна Македонија ги има ратификувано поставуваат рамка на политиките во државата и се поврзани со националното законодавство и правилниците со кои се уредува целиот

сектор. **Заштитата и одржливото користење на дивите растенија, габи, лишаи и НДШП е поделено помеѓу две институции, а се спроведува од страна на повеќе институции кои немаат доволно добро воспоставен систем за координација и размена на информации.** Постојат низа инструменти (стратегии, закони, правилници, интерни документи) изработени од страна на двете институции, а сепак постојат низа на недоречености, преклопувања и јазови. Во тој контекст, од пракса во случајот каде со ист простор управуваат двајца управители, постои голема веројатноста да се појави конфликт во ингеренциите и интересите кој се одразува на штета на природата. Субјектите одговорни за управување со шумите (ЈП „Национални шуми“ имаат законска обврска да го утврдат видот, количината, местото (локацијата), начинот и времето за собирање на одржлив начин преку Образец IV од ПУШ и ИМП. За жал во моментот оваа обврска не се спроведува комплетно т.е. честопати Образецот IV е непотполнет од низа на причини, кои најчесто се поврзани со недостаток на човечки ресурси или финансиски средства. Овие недостатоци можат да се надминат со одвојување средства од буџетот на државата или пак преку делумно спроведување проектни активности во насока на одредување квоти во соработка со граѓанскиот сектор.

- **Да се зајакнат капацитетите на субјектите за управување со заштитени подрачја и ЈПНШ за мониторинг на количините на диви засегнати и заштитени растенија, габи и нивни делови, кои се собираат од природните живеалишта.**
- **Се препорачува воведување и развој на сет на мерки и активности за плантажно одгледување на засегнати и заштитени диви растенија и НДШП.**
- **Да се зголеми контрола и инспекциски надзор на откупни станици и на откупувачите и др.**
- **Ланецот на додадена вредност** за растителни ресурси нема конкретна структура, ниту соодветна организација. Тој е диктиран од **понудата и достапноста на НДШП која не може да се предвиди на годишно ниво.** Како резултат на тоа истиот е целосно зависен од количините на ресурсот и директно управуван и воден од снабдувањето. Побарувачката на пазарот ја диктираат компаниите кои го извезуваат поголемиот дел од ресурсите. Во ланецот на вредности постојат две нивоа на компании, оние што откупуваат НДШП од собирачите, а потоа ги продаваат на други поголеми

компанији (и не се извозно ориентираны) и компанији, кои се поголеми од претходните и коишто се извозно ориентираны на пазарите во Европа и ширум светот. Главната цел на ланецот на вредности е да обезбеди најголема вредност за најмалку трошоци за да се создаде конкурентска предност. Па така анализата на ланецот на вредности на НДШП покажува дека во моментов најголема корист имаат извозниците. Со цел обезбедување на поголема вредност на овој вреден ресурс, државата треба да ја насочи поддршката кон примарните алки, а тоа се собирачите и преработувачите. Немањето доволно откупни пунктови претставува исто така еден од поголемите проблеми со кои се соочува државата и секторот на НДШП. Со цел да се подобри организираноста и да се поддржат собирачите и преработувачите се препорачува откупните пунктови или центри да бидат блиску до локалитетите на собирање на НДШП, односно во руралните населени места. Генерално, собирачите се занимаваат само со собирањето и многу лимитирани активности во процесот на обработка на НДШП, со одредени исклучоци. Доколку фокусот се стави на производи со додадена вредност, тоа ќе рефлектира со повисока цена на ресурсите, со што собирачите би можеле да заработат повеќе со помала количина на ресурс собран од природата, со што би ја ублажиле побарувачката за сурови материјали. Иако шумското земјиште може да обезбеди голема количина на растителни ресурси, за жал ЈПНШ е повеќе фокусиран на дрвото како производ. Со засиленото користење на продуктивниот капацитет на шумата преку развој на растителни ресурси може да значи поголем проток на придобивки за различни корисници.

- **Да се изврши усогласување на националната легислатива за заштита на природата и шумарството во делот на регулирање на одржливо користење на дивите засегнати и заштитени диви растенија, нивни делови и габи.**
- **Собирачите се непризнаена и фрагментирана група која се соочува со бројни проблеми поради недостатокот на организирано здружување.** Бројот на собирачи варира и е различен според различни извештаи, а за нив не постојат официјални регистри, листи или податоци. Конфликтните ситуации помеѓу собирачите може потенцијално да се избегнат доколку дозволите за собирање се издаваат за точно одреден простор, како на пример што се концесиите за пасиштата. Нема соодветен баланс помеѓу државата/субјектите/бизнисите/собирачите во однос на заработката и

вреднувањето на трудот, нормално е бизнисите кои имаат големи инвестиции да заработуваат повеќе, но сепак собирачите не се никогаш соодветно платени за производите кои ги собираат, а и не се доволно едуцирани и опремени за да можат да направат нешто повеќе со сировиот собран производ. Покрај собирањето и откупот следствени операции во ланецот на вредности на НДШП се продажба, сушење, обработка, пакување и замрзнување на производи кои подеднакво се застапени и во двете нивоа на компании (компаниите што извезуваат и компаниите кои делуваат како посредници). Најголемиот дел од собраните производи се продаваат, а само мал дел се користат за сопствени потреби на собирачите, како резултат на долгогодишната традиција на домашна употреба (за марамалади, сокови или за традиционална медицина, чаеви итн). Покрај одредена ограничена директна потрошувачка на НДШП од страна на собирачите, поголемиот дел од производите се пласираат на пазарите, било домашни и меѓународни. Продажбата на растителни ресурси собрани од природата главно е насочена кон извоз надвор од Република Северна Македонија. Цената варира во голема мерка и зависи од видот, сезоната, и надворешни (извозни) фактори.

- Целокупните количини на **растителните ресурси се извезуваат како необработени или полуобработени производи** и на тој начин додадената вредност од производите кои се наменети за крајните корисници (потрошувачи) не останува во државата. Нема пласман на финализирани производи на домашниот пазар.
- Според податоци за собирање добиени од издадените дозволи за 2011, 2012 и 2013 година може да се каже дека **постои тренд на пораст на собраните количини на засегнати и заштитени диви видови растенија и габи**. Речиси сите количини на НДШП прикажани преку графициите во овој Извештај се извезуваат. Разлика во количините помеѓу собраните и извезените податоци е количината која завршува на домашниот (локален) пазар или пак овие количини се користат за домашна употреба. Продажбата на домашниот пазар се однесува на продажба на мали количини на лековити и ароматични растенија, главно во производството на чаеви и лековити додатоци (медицински суплементи). Извозниците (компаниите) најчесто извезуваат полуфинални производи кои дополнително се пакуваат и продаваат на меѓународните пазари во супермаркетите, или необработени материјали за фармацевтската и козметичката индустрија. Во моментот постои голем извозен пазар за овие производи, каде можат да

се продаваат национални растителни ресурси собрани од природата во неограничени количини, со што се зајакнува трговската моќ на пазарот за овие извозни компании.

- Надворешните фактори влијаат преку извозници во одредување на цената како и за количините и производите што треба да се преработат. Со тоа **извозниците имаат најголема моќ на побарувачка**, автоматски поседуваат голема моќ во ланецот на вредности и на тој начин влијаат на пазарот и развојот на секторот во земјата. Извозот на диви печурки е најголем на Европскиот пазар кај членки на ЕУ и други земји, со исклучок на земјите од регионот, пазар кој е помалку значаен. Извезените печурки може да бидат свежи, печурки од ладилник или сушени. Италија се јавува како најзначаен партнер за печурките. Лишаите најчесто се извезуваат во ЕУ. Пазарот на свежи бобинки бележи растечки тренд и главниот пазар за нив е со нашиот сосед Србија. Трговијата со МАР исто така е во растечки тренд.
- Сите учесници во ланецот на вредности сметаат дека маркетинг активностите и други активности (комуникација со клиенти, квалитет на производот и конкуренција) имаат влијание во воспоставувањето на цената на производите во секторот НДШП. **Употребата на маркетинг алатки како односи со јавност, рекламирање и брендирање за промоција на компаниите многу ретко се користат во секторот НДШП.** Според учесниците во ланецот на вредности најважни причини за ретката употреба на маркетинг алатките е недостатокот на финален производ, кој би требало да претставува промоција за поекономична и поефикасна продажба. Развој на производи со локален карактер може да биде профитабилно за различни заедници, особено руралните. Дobar пример можат да бидат печурките и производи од диви бобичасти плодови, каде традиционалното знаење може да се примени за производство на привлечна специфична храна. Ваквите производи се перспективни и можат да бидат успешни на меѓународните конкурентни пазари.
- **Потребите на СПШ не се земени во предвид при подготовка на ПУШ.** Во пракса ЈПНШ го дефинира ПУШ, а индиректно и управувањето со НДШП без консултација со СПШ. СПШ би сакале да видат промени во овој поглед со цел да се гарантира нивното уставно право на сопственост на земјиштето. Не треба да биде занемерен фактот дека приходот генериран од издавање на дозволи од страна на ЈПНШ за собирање НДШП не се дели со СПШ, а според

Завод за Статистика на Република Северна Македонија 10% од шумско земјиште е под приватна сопственост. СПШ во оваа моментална ситуација би сакале да се формира фонд за поддршка на активности поврзани со НДШП шумски земјишта во приватна сопственост. Во моментот нема државни субвенции поврзани со собирање или преработка на НДШП. Треба да се преземат мерки за поддршка на собирање и преработка на НДШП, при што СПШ ќе можат да регистрираат втора активност и да се вклучат во ваков вид на работа.

- **Директниот трансфер на инструменти и решенија за регулирање на НДШП кои биле успешни во други земји на национално ниво може да биде грешка.** Регулативите (или мерките) кои функционираат во друга земја треба да бидат прилагодени и изменети во однос на националниот контекст, опкружување како и од социо-економските услови на земјата со цел да се избегнат непожелните исходи. Многу често ставовите, знаењето, социјалната навика и перцепциите од страна на локалните рурални жители се длабоко различни од оние во другите земји, па дури и однесувајќи се и на соседните земји.
- **Развојот на НДШП треба да се случува во опкружување кое е погодно за иновации и ослободено од непотребни административни бариери и контроли.** Претприемачите ќе имаат поголема корист и ќе бидат поефикасни доколку имаат непречен пристап до информации што се однесуваат за екологија на НДШП, пазарот и други информации поврзани со ланецот на додадена вредност. Единствената финансиска поддршка која во моментот компаниите ја имаат како можност се мерките преку ИПАРД програмата, а најчесто користени за зголемување на капацитетите за складирање или преработка на НДШП. Во моментот може да се каже дека постои недостиг од програми во образованието кои се однесуваат на претприемаштво и таа опфатеност што постои во моментот е многу мала. Исто така отсуствува и соодветна државна поддршка која би поддржала и финансирала истражувања на оваа тема и проблематика. Во моментот за компаниите не постојат на располагање можности како стартно финансирање или даночни стимулации, помош за регулација на пазарот од страна на владините агенции. Примерите за бизнис инкубатори или бизнис ангели изостануваат во овој сектор.

10. Користени извори на информации

Алкалоид АД Скопје. *Сертификати, стандарди и проверки*. Достапно на:

https://alkaloid.com.mk/standardi_i_proverki.nspx, Пристапено [29.01.2020].

Андреевски, С., 2016. *Жителите од реонот на Азот од печурки оваа година заработиле од седум до десет илјади евра*. Објавено во: секција Вести. *Бизнис вести*. [на интернет]

10.11.2016. Достапно на: <http://www.biznisvesti.mk/zhitelite-od-reonot-na-azot-od-pechurki-ovaa-godina-zarabotile-od-sedum-do-deset-iljadi-evra/> Пристапено [29.01.2020].

Атанасовска, С., 2017. *Македонија е богата со печурки, а со собирање на печурки едно семејство може да заработи над 2000 евра годишно*. Објавено во: секција Агробизис.

Фактор. [на интернет] 24.10.2017. Достапно на: <https://faktor.mk/sobiranje-na-pechurki-edno-semejstvo-vo-sezona-moze-da-zaraboti-nad-2000-evra> Пристапено [29.01.2020].

Bauer, V., без датум. *Macedonian Country Profile*. Достапно на:

http://www.agrowebcee.net/uploads/media/macedonia_profile_01.pdf. Пристапено [29.01.2020].

без име, 2019а. *Земјоделците можат да аплицираат за поврат на парите вложени во нови насади*. Објавено во: секција Економија. *Вечер*. [на интернет] 14.02.2019. Достапно

на: <https://vecer.press/земјоделците-можат-да-аплицираат-за-п/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2019б. *Копривата се препорачува за пролетно чистење на организмот*. Објавено во: секција Исхрана. *Panacea*. [на интернет] 02.04.2019. Достапно на:

<https://panacea.mk/koprivata-se-preporachuva-za-proletno-chistene-na-organizmot/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2019с. *10 зачини кои ќе ви ја продолжат младоста. Плус инфо*. [на интернет]

24.03.2019. Достапно на: <https://plusinfo.mk/10-зачини-кои-ќе-ви-ја-продолжат-младост/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2019д. *Сите лековити својства на мајчината душичка*. Објавено во: секција

Исхрана. *Panacea*. [на интернет] 23.02.2019. Достапно на: <https://panacea.mk/site-lekoviti-svoystva-na-majchinata-dushichka/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2019е. *Сега е време за глумарче!* Објавено во: секција Здрава храна. *Арт кујна*. [на интернет] 15.04.2019 Достапно на: <http://artkujna.mk/sega-e-vreme-za-salata-od-gluvarche/>

Пристапено [29.01.2020].

без име, 2019ф. *Печурката „срчак“ се појави порано на подрачјето на пијанец*. *Макпрес*.

[на интернет] 12.04.2019. Достапно на:

<https://makpress.mk/Home/PostDetails?PostId=283968> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2019g. *Оваа намирница може да ви донесе цело богатство: Можеби ја имате во дворот.* Скопје 24. [на интернет] 29.03.2019 Достапно на: <https://skopje24.mk/ovaa-namirnica-mozhe-da-vi-donese-celo-bogatstvo-mozhebi-ja-imate-vo-dvorot/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2019h. *Само еднаш можеш да јадеш отровни печурки, затоа внимавајте при изборот!* Објавено во: секција Животен стил. Среќа. [на интернет] 14.03.2019. Достапно на: <https://srekja.mk/samo-ednash-mozhesh-da-jadesh-otrovni-pechurki-zatoa-vnimavajte-pri-izborot/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2019i. *Печурки - неоправдано заборавена суперхрана! Паначеа.* [на интернет] 24.02.2019. Достапно на: <https://panacea.mk/pechurki-neopravdano-zaboravena-superhrana/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2019j. *Истражување: Печурките го забавуваат стареењето.* Opserver. [на интернет] Достапно на: <https://opserver.mk/interesno/istrazhuvanje-pechurkite-go-zabavuvaat-stareenieto/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2019k. *Четири пожари на различни локации беснеат низ Македонија.* Објавено во: секција Македонија. Прес24. [на интернет] 01.04.2019. Достапно на: <https://press24.mk/chetiri-pozhari-na-razlichni-lokacii-besneat-niz-makedonija> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018a. *Собирање боровинки на Пелистер од 28 јули.* Објавено во: секција Македонија. Вечер. [на интернет] 23.07.2018. Достапно на: <https://vecer.press/собирање-боровинки-на-пелистер-од-28-јул/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018с. *Рузмарин – билка која лечи многу болести.* Објавено во: секција Здравје. 4 Вести. [на интернет] <https://4news.mk/ruzmarin-bilka-koja-lechi-mnogu-bolesti/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018d. *Субвенции за земјоделците кои подигнале нови овошни и лозови наса.* Објавено во: секција Економија. Нова Македонија. [на интернет] 01.09.2018. Достапно на: <https://www.novamakedonija.com.mk/ekonomija/субвенции-за-земјоделците-кои-подигн/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018е. *Со коријандер против мачнини.* Објавено во: секција Храна. Паначеа. [на интернет] 31.08.2018. Достапно на: <https://panacea.mk/so-korijander-protiv-machnini/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018f. *Повик за субвенции за овошни и лозови насади, ароматични растенија и медоносна флора.* Објавено во: секција Економија. МКД. [на интернет] 03.06.2018. Достапно на: <https://www.mkd.mk/makedonija/ekonomija/povik-za-subvencii-za-ovoshni-i-lozovi-nasadi-aromatichni-rastenija-i-medonosna> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018g. *Менаџерката на Тоше Проески го препородила своето село*. Објавено во: секција Стил. *Фактор*. [на интернет] 14.05.2018. Достапно на: <https://faktor.mk/menadzerkata-na-toshe-proeski-go-preporodila-svoeto-selo> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018i. *Еве какви терапевски својства имаат етеричните масла*. Објавено во: секција Здравје. *iPortal*. [на интернет] 06.10.2018. Достапно на: <https://iportal.mk/zdravje/eve-kakvi-terapevski-svoystva-imaat-eterichnite-masla/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018j. *Нови Сад: Од отпад се прават лекови, здраво чоколадо, лижавчиња...* *Бизнис инфо*. [на интернет] 20.10.2018. Достапно на: <https://biznisinfo.mk/novi-sad-od-otpad-se-pravat-lekovi-zdravo-chokolado-lizhavchinja/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018k. *Фотографија на денот: Берба на бозел*. Објавено во: секција Панорама. *ДВ*. [на интернет] 23.08.2018. Достапно на: <https://p.dw.com/p/33c4D> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018l. *Билки кои го забрзуваат метаболизмот: Целер за слабеење, цикорија за намалување на холестеролот*. Објавено во: секција Храна. *Panacea*. [на интернет] 28.04.2018. Достапно на: <https://panacea.mk/bilki-koi-go-zabrzuvaat-metabolizmot-tseler-za-slabeene-tsikorija-za-namaluvane-na-holesterolot/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018m. *Несакани ефекти од билките: Се што е здраво, не е безбедно*. Објавено во: секција Здравје. *Женски магазин*. [на интернет] 23.04.2018. Достапно на: <https://zenskimagazin.mk/nesakani-efekti-od-bilkite-se-shto-e-zdravo-ne-e-bezbedno> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018n. *Најмоќната билка во светот ја елиминира болката, се бори со габичките, вирусите, паразити и многу други*. Објавено во: секција Најважни вести. *Локално*. [на интернет] 19.02.2018. Достапно на: <http://lokalno.mk/najmognata-bilka-vo-svetot-ja-eliminira-bolkata-se-bori-so-gabichkite-virusite-paraziti-i-mnogu-drugi/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018o. *Печурките се богати со витамини и минерали*. Објавено во: секција Убавина и здравје. *Кумановски муабети*. [на интернет] 25.12.2018. Достапно на: <https://kumanovskimuabeti.mk/pechurkite-se-bogati-so-vitamini-i-minerali/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018p. *Стручњаци открија која е најопасната храна на сите времиња*. *Фактор*. [на интернет] 12.12.2018. Достапно на: <https://faktor.mk/struchnjaci-otkrija-koja-e-naјопасната-hrana-na-site-vreminja> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018q. *Најдобар чистач на крвта: Храна која го „топи“ холестеролот*. Објавено во: секција Живот и стил. *Курир*. [на интернет] <https://kurir.mk/magazin/zivot-i-stil/najdobar-chistach-na-krvta-hrana-koja-go-topi-holesterolot-2/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018r. *Дваесетина дозволи за собирање чаеви и печурки во Куманово*. Објавено во: секција Локално. *Куманоски муабети*. [на интернет] 14.08.2018. Достапно на: <https://kumanovskimuabeti.mk/dvaesetina-dozvoli-za-sobiranje-chaevi-i-pechurki-vo-kumanovo/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018s. *Страшно труење со печурки во Иран, 800 отруени, 11 починале*. Објавено во: секција Свет. *Фактор*. [на интернет] 21.05.2018. Достапно на: <https://faktor.mk/strashno-truenje-so-pechurki-vo-iran-800-otrueni-11-pochinale> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018t. *Берба на печурки: Одличен бизнис кој дневно носи и до стотици евра*. Објавено во: секција Бизнис. *Скопје инфо*. [на интернет] 18.04.2018. Достапно на: <https://skopjeinfo.mk/berba-na-pechurki-odlichen-biznis-koj-dnevno-nosi-i-do-stotici-evra> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018u. *Село направило добар бизнис план и денес живее одлично*. Објавено во: секција Финансии. *Фактор*. [на интернет] 15.10.2018. Достапно на: <https://faktor.mk/selo-napravilo-dobar-biznis-plan-i-denes-zivee-odlichno> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018v. *Боровинките се богат извор на антиоксиданси*. Објавено во: секција Здравје. *локално*. [на интернет] 13.07.2018. Достапно на: <https://lokalno.mk/borovinkite-se-bogat-izvor-na-antioksidansi/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2018w. *За срцето, стомакот и мозокот – Шумско овошје полно витамини*. Објавено во: секција Препораки. *Готви*. [на интернет] 16.01.2018. Достапно на: <http://gotvi.mk/2018/01/16/jadete-kapini/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2017a. *Ја нарекуваат ангелска билка: Ја открил Архангел Михаил а лечи буквално се!* Објавено во: секција Препораки. *Готви*. [на интернет] 03.04.2017. Достапно на: <http://gotvi.mk/2017/04/03/angelska-bilka/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2017b. *Од извоз на лековити билки Албанија годишно заработува 28 милиони долари*. *Brif*. [на интернет] 26.01.2017. Достапно на: <https://www.brif.mk/od-izvoz-na-lekoviti-bilki-albanija-godishno-zarabotuva-28-milioni-dolari/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2017c. *Неверојатните лековити својства на лоровиот лист*. Објавено во: секција Невообичаено.. *Локално*. [на интернет] 11.10.2017. Достапно на: <http://lokalno.mk/neverojatnite-lekoviti-svoystva-na-lovoroviot-list/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2017d. *Тегавецот дар од најстари времиња – еве што лекува*. Објавено во: секција Препораки. *Готви*. [на интернет] 11.09.2017. Достапно на: <http://gotvi.mk/2017/09/11/tegavecot-e-dar/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2017e. *Лековитите својства на белиот слез*. Објавено во: секција Здравје. *Попара*. [на интернет] Достапно на: <https://popara.mk/2017/zivot/zdravje/lekovitite-svoystva-na-beliot-slez-2/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2017f. *Освежување со природен сок од нане*. Објавено во: секција Здравје. *Бизнис инфо*. [на интернет] 01.07.2017. Достапно на: <https://biznisinfo.mk/osvezhuvanje-so-priroden-sok-od-nane/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2017g. *Јоргованот е лек, а еве како може да ви помогне!* Објавено во: секција Здравје и убавина. *Кумановски муабети*. [на интернет] 04.04.2017. Достапно на: <http://kumanovskimuabeti.mk/jorgovanot-e-lek-a-eve-kako-mozhe-da-vi-pomogne/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2017h. *Набрана печурка капиталец, рекордот го држи Македонец*. Објавено во: секција Секојдневно. *Локално*. [на интернет] 23.09.2017. Достапно на: <http://lokalno.mk/nabrana-pechurka-kapitalets-rekordot-go-drzhi-makedonets/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2017i. *Поплавите завршија, но донесоа нова смртна опасност - оваа намирница никако не ја јадете*. Објавено во: секција Регион. *Прес24*. [на интернет] 09.06.2017. Достапно на: <https://www.press24.mk/poplavite-zavrshija-no-donesoa-nova-smrtna-opasnost-ovaa-namirnica-nikako-ne-ja-jadete> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2017j. *Најдов тартуф и го продадов за 1860 евра - знам каде растат уште два и планирам...* Објавено во: секција Балкан. *Сител*. [на интернет] 21.06.2017 Достапно на: <https://sitel.com.mk/najdov-tartuf-i-go-prodakov-za-1860-evra-znam-kade-rastat-ushte-dva-i-planiram> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2017k. *Од ова може да заработите и по 1000 евра од килограм, а може да се најде и во Македонија*. Објавено во: секција Македонија. *Сител*. [на интернет] 09.05.2017. Достапно на: <https://sitel.com.mk/od-ova-mozhe-da-zarabotite-i-po-1000-evra-od-kilogram-mozhe-da-se-najde-i-vo-makedonija> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2017l. *Кoj ги предизвикува пожарите во Македонија?* Објавено во: секција Македонија. *Канал 5*. [на интернет] 10.08.2017. Достапно на: <https://kanal5.com.mk/articles/293046/-koj-gi-predizvikuva-pozharite-vo-makedonija> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2016a. *Пазари на супер - еко храна во Маврово и Ростуше*. In Macedonia Section. *Kanal 5 TV*. [на интернет] 13.01.2016. Достапно на:

<https://kanal5.com.mk/articles/253560/pazari-na-super-eko-hrana-vo-mavrovo-i-rostushe>

Пристапено [29.01.2020].

без име, 2016b. *Бугарија лидер во Европа и на трето место во светот по производство и извоз на билки*. Објавено во: секција Регион. *A1ON*. [на интернет] 01.08.2016. Достапно на:

<https://a1on.mk/archives/634676> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2016c. *Ова растение е многу поефикасно од хемотерапијата*. Објавено во: секција Стил. *Бизнис вести*. [на интернет] 15.12.2016. Достапно на: <http://www.biznisvesti.mk/ova-rastenie-e-mnogu-poefikasno-od-hemoterapijata/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2016d. *Лековито вино од коприва!* Објавено во: секција Здравје. *Скопје инфо*. [на интернет] 15.12.2016. Достапно на: <http://skopjeinfo.mk/lekovito-vino-od-kopriva>

Пристапено [29.01.2020].

без име, 2016e. *Трибина за современата фитомедицина во Охрид*. Објавено во: секција Охрид. *Ohrid News*. [на интернет] 22.10.2016. Достапно на:

<https://www.ohridnews.com/tribina-za-sovremenata-fitomeditcina-vo-ohrid/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2016f. *Уште неколку работи што не сте ги знаеле за околината на Пехчево (флора и фауна)*. Објавено во: секција Патување. *Мак мода*. [на интернет] 08.10.2016. Достапно на:

<https://www.makmoda.com/ushte-nekolku-raboti-shto-ne-ste-gi-znaele-za-okolinata-na-pehchevo-flora-fauna/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2016g. *Рекорд: Циновска печурка пронајдена во Македонија*. Објавено во: секција Македонија. *Прес24*. [на интернет] 03.10.2016. Достапно на:

<https://www.press24.mk/rekord-dzhinovska-pechurka-pronajdena-vo-makedonija>

Пристапено [29.01.2020].

без име, 2016h. *Потрагата по изгубените татко и син трае, но Љубомир и Сашо Мицевски ги нема*. *МКД*. [на интернет] 24.07.2016. Достапно на:

<https://www.mkd.mk/makedonija/potragata-po-izgubenite-tatko-i-sin-trae-no-ljubomir-i-sasho-micevski-gi-nema> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2016i. *ДА ПОМОГНЕМЕ: Граѓаните на нозе - акција за пронаоѓање на исчезнатиот Ристе*. Објавено во: секција Црна хроника. *Прес24*. [на интернет] 10.06.2016. Достапно на:

<https://www.press24.mk/da-pomogneme-gragjanite-na-noze-akcija-za-pronaogjanje-na-ischeznatiot-riste> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2016j. *Најпродаваната габа во светот е печурката*. Објавено во: секција Вести. *Бизнис вести*. [на интернет] 04.04.2016. Достапно на:

<http://www.biznisvesti.mk/najprodavanata-gaba-vo-svetot-e-pechurkata/> Пристапено [29.01.2020].

без име, 2016к. *Шумското овошје е природен антиоксиданс*. Објавено во: секција Здравје. Локално. [на интернет] 12.04.2016. Достапно на: <http://lokalno.mk/shumskoto-ovoshje-e-priroden-antioksidans/> Пристапено [29.01.2020].

Беловски, П., 2019. *Гори близу Крушево, гасат хеликоптери, палат пиромани и собирачи на печурки*. Објавено во: секција Македонија. Телма. [на интернет] 01.01.2019. Достапно на: <https://telma.com.mk/gori-blizu-krushevo-gasat-helikopteri-palat-piromani-i-sobirachi-na-pechurki/> Пристапено [29.01.2020].

Vasisht K, Sharma N., и Karan M., 2016. Current Perspective in the International Trade of Medicinal Plants Material: An Update. Во: *Current pharmaceutical design*. [e-magazine] 22(27). 10.2174/1381612822666160607070736

ДЗС. *Површина на шумско земјиште, по години*. МАКСтат - база на податоци. Достапно на: http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_Zemjodelstvo_Sumarstvo/135_Sumar_Povrs_shumsko_zemjishte_god_ml.px/table/tableViewLayout2/?rxid=ef1185cf-3a7c-48f3-a5cd-bdf02ce789ad, Пристапено [29.01.2020].

ДЗС, 2009. *Македонија во бројки (2009)*, Скопје. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/MakBrojkiM2009.pdf>, Пристапено [29.01.2020].

ДЗС, 2016. *Бруто домашен производ (2016)*, Скопје. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/3.4.18.01.pdf>, Пристапено [29.01.2020].

ДЗС, 2018. *Бруто-домашен производ на Република Македонија во 2017 година - претходни податоци*, Скопје. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/pdf/2018/3.1.18.19.pdf>, Пристапено [29.01.2020].

ДЗС, 2018. *Шумарство*. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=18>, Пристапено [29.01.2020].

ДЗС, 2019. *Бруто-домашен производ, четврто тримесечје од 2018 година*. Достапно на: http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/3.1.19.25_mk.pdf, Пристапено [29.01.2020].

ДЗС, 2005. *Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002: Дефинитивни податоци*, Скопје. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf>, Пристапено [29.01.2020].

ДЗС, 2019. *Северна Македонија во бројки*, Скопје. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/MakBrojki2019mk.pdf>, Пристапено [29.01.2020].

Ѓоргиев, З., 2018. *Македонија и Бугарија заедно ќе привлекуваат туристи во пограничните региони*. Објавено во: секција Бизнес. Вечер. [на интернет] 28.08.2018. Достапно на: <https://sitel.com.mk/makedonija-i-bugarija-zaedno-kje-privlekuvaat-turisti-vo-pogranichnite-regioni> Пристапено [29.01.2020].

EPI Centar, 2008. USAID AgBiz Program. *Profile of the Macedonian WGP Value chain*, Скопје. Достапно на:

<http://www.agbiz.com.mk/doc/Profile%20of%20the%20Macedonian%20Wild%20Gathered%20Products%20Value%20Chain.pdf>, Пристапено [29.01.2020].

FAO, 1999. *FAO Forestry, Towards a harmonized definition of non-wood forest products*, Unasylva 198, 50 (1999/3).

FAO, 2014. *Non-wood forest products*, NWFP Update (Last updated 8 August 2014). Достапно на: <http://www.fao.org/forestry/nwfp/85685/en/>, Пристапено [29.01.2020].

FOPER, 2012. *Entrepreneurship, markets and marketing of NWFP's in SEE region*, FOPER II.

ЈПНШ, 2010. *За шумите; Шумите во Република Македонија*. Достапно на:

www.mkdsumi.com.mk/zasumite_en.php?s=1&page=3, Пристапено [29.01.2020].

Laird, S. A., Wynberg R. P. and McLain, R. J., 2014. Governance of NTFPs: ensuring effective laws and policies in practice. *Non-wood forest products*, NWFP Update (Last updated 8 August 2014). Достапно на: <http://www.fao.org/forestry/nwfp/85685/en/>, Пристапено [29.01.2020].

Лукаревска, М., 2017. *Кафе со глуварче за детоксикација: Напивка што ќе ве спаси од тегоби и подуеност*. Објавено во: секција Кафе на денот. *Кафе Пауза*. [на интернет] 16.05.2017. Достапно на: <https://www.kafepauza.mk/kafe-na-denot/kafe-so-gluvarche-za-detoksikacija-napivka-shto-kje-ve-spasi-od-tegobi-i-poduenost/> Пристапено [29.01.2020].

М., Д., без датум. *Овошје кое им помага на учениците и студентите полесно да го запаметат она што го учат*. Објавено во: секција Здравје. *Црно Бело*. [на интернет] Достапно на: <https://www.crnobelo.com/zivot/zdravje/54342-ovosje-koe-im-pomaga-na-ucenicite-i-studentite-polesno-da-go-zapametat-ona-sto-go-ucat> Пристапено [29.01.2020].

Марија, 2018. *Ова цвеќе дома заменува десетина антибиотици*. Објавено во: секција Живот. *Пулс24*. [на интернет] 03.11.2018. Достапно на: <https://puls24.mk/ова-цвеќе-дома-заменува-десетина-анти/> Пристапено [29.01.2020].

Маркоски, Б., ed., 2016. *Студија за геодиверзитетот и геонаследството на Република Македонија и другите компоненти на природата (биолошка и пределска разновидност)*, Геомап ДОО, Скопје. Проект: Програма за зачувување на природата во Македонија. Достапно на: http://www.moep.gov.mk/wp-content/uploads/2016/12/STUDIJA_PRIRODA.pdf, Пристапено [29.01.2020].

МЖСПП, 2004. *Закон за заштита на природата, 2004. Правилник за издавање дозвола за собирање на засегнати заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивните делови, 2009*. (МЖСПП, 13.08.2009, Службен весник бр. 102/2009, во согласност со член 23, став 5 од Законот), Скопје.

МЖСПП, 2014. *Петти Национален Извештај кон Конвенцијата за биолошка разновидност, 2014*. Достапно на: http://www.moep.gov.mk/wp-content/uploads/2014/12/Petti-nacionalen-izvestaj_MK_designed.pdf, Пристапено [29.02.2020].

МЖСПП, 2018. *Национална стратегија за биолошка разновидност со акциски план за периодот од 2018-2023, 2018*, (Усвоена од Владата на РСМ на 58-та седница на 13.03.2018), Скопје. Достапно на: http://www.moepp.gov.mk/wp-content/uploads/2018/05/STRATEGIJA%20ZA%20BIOLOSKA%20RAZNOVIDNOST%20SO%20AKCISKI%20PLAN%202018_2023.pdf, Пристапено [29.01.2020].

МЖСПП, 2018. *Национална стратегија за заштита на природата 2017-2027, 2018*, (Усвоена од Владата на РСМ на 58-та седница на 13.03.2018), Скопје. Достапно на: <http://www.moepp.gov.mk/wp-content/uploads/2014/12/National-Strategy-for-Nature-Protection-2017-2027.pdf> [Пристапено [29.01.2020].

МЗШВ, 2006. *Strategy for Sustainable Development of Forestry in the Republic Of North Macedonia, 2006*, Скопје. Достапно на: http://www.fao.org/docs/up/easypol/580/4-2_strategy-macedonia_173en.pdf, Пристапено [29.01.2020].

Митева, С., 2016. *Сами произведуваат садници од диви шумски овошни дрвца. Канал 5 ТВ*. [на интернет] 13.07.2016. Достапно на: <https://kanal5.com.mk/articles/265518/sami-proizveduvaat-sadnici-od-divi-shumski-ovoshni-drvca> Пристапено [29.01.2020].

Младеновска, Д., 2018. *Климатските промени ќе ги убијат тартуфите во Европа*. Објавено во: секција Вести. *Порта3*. [на интернет] 28.12.2018. Достапно на: <https://www.porta3.mk/klimatskite-promeni-kje-gi-ubijat-tartufite-vo-evropa/> Пристапено [29.01.2020].

МРР, 2019. *Стратегија за развој на мрежата за рурален развој на Република Македонија (2019-2022), 2019*, Скопје. Достапно на: <http://ruralnet.mk/wp-content/uploads/2019/04/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%9C%D0%A0%D0%A0-2019-2022-final.pdf>, Пристапено [06.02.2020].

МТСП, 2008. *Стратегија за демографски развој на Република Македонија 2008-2015, 2008*, Скопје. Достапно на: http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/strategija_demografska.doc, Пристапено [06.02.2020].

Nedanovska, V., 2012. *Market potential for non – timber forest products in the Republic of Macedonia*. MSc. University of Belgrade. Достапно на: <https://doniblagojevic.files.wordpress.com/2013/03/master-thesis-nedanovska.pdf>, Пристапено [29.01.2020].

НМ, 2018а. „*Војна*“ за тартуфи во Албанија. Објавено во: секција Живот. *Нова Македонија*. [на интернет] 20.09.2018. Достапно на: <https://www.novamakedonija.com.mk/zivot/magazin/vojna-za-tartufi-vo-albanija/> Пристапено [29.01.2020].

НМ, 2018б. *Десетта јубилејна „Костенијада-2018“ во Македонски Брод*. Објавено во: секција Македонија. *Нова Македонија*. [на интернет] 16.11.2018. Достапно на: <https://www.novamakedonija.com.mk/makedonija/republika/desetna-jubilejna-kostenijada-2018-vo/> Пристапено [29.01.2020].

Пероска, М., 2017. *Книга за медицинска употреба на растенија стара 1.000 години сега достапна онлајн*. Објавено во: секција Живот. *Факултети*. [на интернет] 30.09.2017. Достапно на: <https://www.fakulteti.mk/news/17-09-30/kniga-za-medicinska-upotreba-na-rastenija-stara-1-000-godini-sega-dostapna-onlajn.aspx> Пристапено [29.01.2020].

Petkovski, S. ed., 2010. *Assessment and Evaluation of Biodiversity on National Level. Report and National Catalogue (Check List) of Species*, Скопје, МЖСПП. Достапно на: https://www.undp.org/content/dam/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/docs/Biodiversity.pdf, Пристапено [29.01.2020].

Петреска, З., 2019. *Стручно со доц. д-р Жанина Переска: Само една отровна печурка може да предизвика смрт. Рана сеа*. [на интернет] 03.04.2019. Достапно на: <https://panacea.mk/struchno-so-dots-d-r-zhanina-pereska-samo-edna-otrovna-pechurka-mozhe-da-predizvika-smrt/> Пристапено [29.01.2020].

PONT, 2019. *Assessment of challenges and opportunities related to non-timber forest products in the wider prespa area*. Достапно на: <https://www.pont.org/wp-content/uploads/2019/06/Need-assesment-NTFP-PONT-final.pdf>, Пристапено [06.02.2020].

Roberson, E., 2008. *Medicinal Plants at Risk. Nature's Pharmacy, Our Treasure Chest: Why We Must Conserve Our Natural Heritage. A Native Plant Conservation Campaign Report*. Tucson: Center for Biological Diversity. Достапно на: https://www.biologicaldiversity.org/publications/papers/Medicinal_Plants_042008_lores.pdf, Пристапено [29.01.2020].

С., А., 2018. *Македонскиот органски грав и печурки се продаваат во Швајцарија уште од 2016 година*. Објавено во: секција Економија. *Вечер*. [на интернет] 19.10.2018. Достапно на: <https://vecer.press/македонскиот-органски-грав-и-печурки/> Пристапено [29.01.2020].

Спасевски, В., 2019. *Домашните производи од Малешевијата најбарани од туристите околу Беровско Езеро*. Објавено во: секција Економија. *Денар*. [на интернет] 16.03.2019. Достапно на: <https://denar.mk/200855/ekonomija/domasnite-proizvodi-od-malesevijata-najbarani-od-turistite> Пристапено [29.01.2020].

Спасевски, В., 2018. *Габровски чај – најароматичното растение во Пијанец што лекува многу болести*. *Макпрес*. [на интернет] 25.10.2018. Достапно на: <https://makpress.mk/Home/PostDetails?PostId=255296> Пристапено [29.01.2020].

- Спирова, С., 2018. *Вегетаријански рецепт за леб со коприва*. Објавено во: секција Живот. *Кафе пауза*. [на интернет] 18.03.2018. Достапно на: <https://www.kafepauza.mk/zivot/veganski-recept-za-leb-so-kopriva/> Пристапено [29.01.2020].
- Спирова, С., 2017. *5 свети тревки за чистење на вашиот дух*. Објавено во: секција Живот. *Кафе пауза*. [на интернет] 01.12.2017. Достапно на: <https://www.kafepauza.mk/zivot/5-sveti-trevki-za-chistenje-na-vashiot-duh/> Пристапено [29.01.2020].
- Stajic, Branko & Zlatanov, Tzvetan & Velichkov, Ivaylo & Dubravac, Tomislav & Trajkov, Pande, 2010. *Past and recent coppice forest management in some regions of South Eastern Europe*. *Silva Balcanica*, pg 9-19.
- Swati C., and Amit, 2014. *A Framework For Integrated Database Of NTFP For Sustainable Livelihood Of Tribal's*. *International Journal of Human Resource & Industrial Research*, 1(2), p.29-35.
- Трендафилов, А., Атанасовска, Ј.Р. и Симовски, Б., 2008. *Анализа на приватното шумарство во Македонија и неговата улога во процесот на Националната стратегија за шумарството*, Скопје. ProFor/CEPF project report. Достапно на: https://www.profor.info/sites/profor.info/files/Macedonia_for%20printing_4.pdf, Пристапено [29.01.2020].
- Turtiainen, M. and Nuutinen, T., 2012. Evaluation of Information on Wild Berry and Mushroom Markets in European Countries. *Small-scale Forestry*. [e-journal] 11(1). 10.1007/s11842-011-9173-z.
- CEPF, без дата. *Biodiversity Hotspots*. Достапно на: <https://www.cepf.net/our-work/biodiversity-hotspots>, Пристапено [29.01.2020].
- CIFOR, без дата. *Forests and non-timber forest products*. Достапно на: <https://www.cifor.org/publications/corporate/factSheet/NTFP.htm>, Пристапено [06.02.2020].
- Cult, 2017. *Студија за состојбите со култивирање на Медицински и Ароматични Растенија во Република Македонија, 2017*. Проект: Зајакнување на капацитетите на фармерите за култивирање на медицински и ароматични растенија преку пренос на знаења и добри практики. Достапно на: http://projectcult.com/wp-content/uploads/2017/07/Студија_6.pdf, Пристапено [29.01.2020].
- Censkowsky, U., Helberg, U., Nowack, A. & Steidle, M. (2007). Overview of world production and marketing of organic wild collected products. International Trade Centre UNCTAD/WTO, Geneva, Switzerland, 1-96.
- Чубриќ, Д., 2018. *Охриѓани кај селото Завој берат печурки вргањ од половина килограм*. Објавено во: секција Магазин. *Сакам да кажам*. [на интернет] 26.05.2018. Достапно на:

<https://sdk.mk/index.php/magazin/ohrigani-kaj-seloto-zavoj-berat-pechurki-vrgan-od-polovina-kilogram/> Пристапено [29.01.2020].

WRI (World Resources Institute), 2005. *Millennium Ecosystem Assessment: Ecosystems and Human Well-being - Biodiversity Synthesis*. Washington, DC: World Resources Institute.

Шеровска, В., 2016. *Седум лица од Сопиште се затруле од печурки*. Тера. [на интернет] 24.10.2016. Достапно на: <https://tera.mk/sedum-litsa-od-sopishte-se-zatrulle-od-pechurki/> Пристапено [29.01.2020].

11. Листа на анекси

Анекс 1 - Правилник за издавање дозвола за собирање на засегнати заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивните делови

Службен весник на РМ, бр. 102 од 13.08.2009 година

20091021947

МИНИСТЕРСТВО ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

Врз основа на член 23 став (5) од Законот за заштита на природата ("Службен весник на Република Македонија "бр.67/04,14/06 и 84/07), министерот за животна средина и просторно планирање, донесе

ПРАВИЛНИК ЗА ИЗДАВАЊЕ ДОЗВОЛА ЗА СОБИРАЊЕ НА ЗАСЕГНАТИ И ЗАШТИТЕНИ ДИВИ ВИДОВИ РАСТЕНИЈА, ГАБИ И ЖИВОТНИ И НИВНИТЕ ДЕЛОВИ

Член 1

Со овој правилник се пропишува формата и содржината на барањето за издавање на дозвола за собирање на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивните делови и формата и содржината на дозволата за собирање на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивните делови, и начинот и постапката за издавање на дозволата.

Член 2

(1) Формата и содржината на барањето за издавање на дозвола за собирање на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивните делови (во понатамошниот текст: барање) се дадени во Прилог 1 кој е составен дел на овој правилник.

(2) Формата и содржината на образецот на дозволата за издавање на дозвола за собирање на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивните делови (во понатамошниот текст: дозвола) се дадени во Прилог 2 кој е составен дел на овој правилник.

Член 3

(1) Барањето се доставува до Министерството за животна средина и просторно планирање – Управа за животна средина.

(2) Кон барањето се приложуваат копии од претходни дозволи за собирање, доколку ги има.

(3) Доколку се бара дозвола за собирање на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивните делови на земјиште или шума којашто е во приватна сопственост кон барањето се доставува и согласност за собирањето од сопственикот на земјиштето или шумата.

(4) Во случај кога се бара дозвола за собирање на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивните делови во заштитено подрачје, Управата за животна средина 5 дена од денот на приемот на барањето доставува копија од барањето до субјектот кој управува со заштитеното подрачје.

(5) Субјектот од став (4) на овој член најдоцна 15 дена од денот на приемот на барањето доставува мислење до Управата за животна средина во кое дава оценка за тоа дали во планот и годишните програми за управување со заштитеното подрачје за управување на заштитеното подрачје не е забрането собирањето на бараните диви видови растенија, габи и животни и нивните делови.

Член 4

(1) Управата за животна средина во постапката за издавање на дозволата го оценува собирањето на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивните делови земајќи ги во предвид следното:

1) Дали собирањето на засегнатите и заштитените диви видови растенија, габи и животни и нивните делови се врши со користење на технички средства коишто не ги оштетуваат или уништуваат примероците од одреден вид, односно нивните живеалишта.

2) Дали собирањето на засегнатите и заштитените диви видови габи и нивните делови се врши на начин што:

- се собираат само плодноносните тела (со увртување), исклучиво со нож за да не се оштети мицелиумот и во амбалажа која овозможува вентилација заради расејување на спорите;

- не се користат алатки кои можат да го уништат мицелиумот и стаништето.

- не се собира:

а) мицелиумот на габите;

б) млади плодни тела кои сеуште не спорулирале;

в) стари плодни тела со мала употребна вредност, а богати со спори;

г) единки од видовите вргањ, буковка, јајчарка ако пречникот на капата е помал од 4см;

д) единки од видовите лисичарки освен реткиот вариетет аметистна лисичарка, шампињони и црна труба ако пречникот на капата е помал од 2см;

ѓ) стари и болни примероци.

- собирањето на ретки видови подземни габи (тартуфи) се врши само со помош на еден трениран пес или други животински видови во текот на денот. Ископување на габите се врши само на местото на наоѓање, а дупките настанати со ископувањето се полнат со ископаната земја, со затрупување на трулите и цврливи примероци.

3) Дали при собирањето на загрозени видови лишаи се оштетува кората на стеблото од кое се врши собирањето.

4) Дали собирањето на засегнатите диви видови растенија и нивните делови се врши во оптимална фаза на вегетативниот развој за користење, а кај видовите од кои се користат подземните органи, дали се остава делот на подземниот орган во земјата со вегетативната пупка.

5) Дали не се врши:

- корнење или оштетување на подземните органи (корен, ризом и др.) кај видовите од кои се користат надземните органи, односно делови;

- кршење на стебла и гранки од дрва и жбунови при собирање на плодови, цветови или листови и нанесување друг вид на штета на односниот вид;

- собирање во близина на прометни сообраќајници, индустриски компелкси и на депонији;

- собирање на повеќе од две третини од единките на местото на собирање.

6) Дали во случај на собирање на корени и луковици 80% од постојната популација се остава недопрена;

7) Дали во случај на собирање на листови, 70% од листовите на растението се оставаат;

8) Дали во случај на собирање на цветови 30% од цветовите на секое растение и 20% од цветовите на растителната популација се оставаат недопрени;

9) Дали во случај на собирање на семиња 30% од нив треба да се остават за размножување.;

10) Дали во случај на собирање на плодови 20% од нив треба да се остават за размножување, и

11) Дали во собирањето се користат стапици, гребла или други алатки кои можат да го уништат видот или неселективно да го заробат видот.

Член 5

(1) Управата за животна средина нема да даде позитивно мислење за издавање на дозволата доколку оцени дека собирањето се однесува на:

1. ракови помали од 70мм;
2. полжави чија ширина на куќичката е помала од 35мм;
3. жаба чија тежина е помала од 50гр;
4. медицинска пијавица;
5. блатна речна школка;
6. блатна водна желка;
7. јагула.

(2) По исклучок од став (1) точки 2 и 3 на овој член, дозвола за собирање на полжави може да се издаде само доколку се собираат во периодот од 1 јуни до 1 октомври, на жаби само доколку се собираат во периодот од 1 јуни до 1 септември, а на ракови само доколку се собираат во периодот од 1 јуни до 30 септември.

Член 6

Управата за животна средина ќе даде позитивно мислење за издавање на дозволата за собирање на засегнати диви видови растенија, габи и животни и нивните делови кои се собираат во комерцијални цели само доколку врз основа на претходна оценка на состојбата на видовите и мислење добиено од научни и стручни организации за густината на популацијата на загрозените видови растенија, габи и животни во природните живеалишта, се констатира дека собирањето нема да ја наруши популацијата на видовите.

Член 7

(1) Врз основа на оценката од член 4, 5 и 6 на овој правилник и мислењето од член 3 став (5) на овој правилник, Управата за животна средина изготвува позитивно или негативно мислење за издавање на дозволата, како и предлог на дозволата или решение со кое се одбива барањето за издавање на дозволата што ги доставува до министерот за животна средина и просторно планирање, најдоцна 60 дена од денот на добивањето на барањето.

(2) Во случаите од член 3 став (4) на овој правилник Управата за животна средина една копија од дозволата доставува на субјектот кој е задолжен да управува со заштитеното подрачје.

Член 8

Овој правилник влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 07-6603/1
31 јули 2009 година
Скопје

Министер за животна
средина и просторно
планирање,
д-р **Непати Јакупи**, с.р.

Прилог 1

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА
И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ
Скопје

БАРАЊЕ

за издавање дозвола за собирање на засегнати и заштитени диви видови растенија, габи и животни и нивните делови

Инструкции за пополнување на образецот:

-Пополнете го образецот во кирилично писмо со големи букви

Наведете дали подносителот е: Физичко лице Правно лице

ПОДАТОЦИ ЗА ПОДНОСИТЕЛОТ НА БАРАЊЕТО	
Име и презиме на подносителот на барањето за физичко лице Назив на фирмата се работи за правно лице	
Име и презиме и контакт податоци на одговорното лице за барањето	

Други информации за подносителот на барањето	Адреса на работно место:	Телефон и Факс	Електронска адреса:
		Тел:	
	Град:	Факс:	
	Поштенски број:		

ПОДАТОЦИ ЗА ЛОКАЦИЈАТА И НАЧИНОТ НА СОБИРАЊЕ

Ред. Бр.	Научното и народното име на видот или негов дел	Локација / подрачје на собирање (адреса, општина и други податоци) Доколку се собира во заштитено подрачје се наведува и називот на субјектот кој управува со заштитеното подрачје	Копичина
	Да се опише начинот на собирање и средствата што ќе се користат за собирањето		
	Да се опише кој дел од видот се собира (доколку се собира само дел)		
	Состојба во која видот се собира		
	Со која цел се собира видот		

Датум и Место

Подносител на барањето

Прилог 2

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА
И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ
Скопје

Врз основа на член 23 став (5) од Законот за заштита на природата („Службен весник на Република Македонија“ бр 67/04,14/06 и 84/07), Министерството за животна средина и просторно планирање ја издава следната:

ДОЗВОЛА
за собирање на засегнати и заштитени диви видови растенија,
габи и животни и нивните делови

1. На _____
(име и презиме/назив на правното лице и адреса)

2. се издава дозвола за собирање на следните засегнати и заштитени диви види растенија, габи или животни и нивни делови:

Ред. Бр.	Научното и народното име на видот или негов дел	Локација / Подрачје на собирање	Количина

3. Собирањето на видовите од точка 2 на оваа дозвола ќе се изврши на следниот начин: _

4. Дозволата се издава со важност од _____ до _____

5. (носителот на дозволата) _____

се обврзува до Министерството за животна средина и просторно планирање во рок од 30 дена од завршувањето на собирањето/или истекот на дозволата да му достави податоци за собраната количина на засегнатиот и заштитен див вид растение, габа или животно и негов дел од оваа дозвола.

ОБРАЗЛОЖЕНИЕ

Правна поука: Против оваа дозвола може да се изјави жалба во рок од 15 дена од приемот на дозволата до Второстепената комисија на Владата на Република Македонија за решавање на прашања од областа на животната средина. Кон жалбата се приложуваат административни такси од 250 денари.

Скопје, _____

Министер за животна средина и
просторно планирање

Анекс 2 - Листи за утврдување на строго заштитени и заштитени диви видови (извадок на габи и растителен свет)

Службен весник на РМ, бр. 139 од 7.10.2011 година

20111393069

МИНИСТЕРСТВО ЗА ЖИВОТНА СРЕДИНА И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

Врз основа на член 35 став 3 од Законот за заштита на природата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 67/04, 14/06, 84/07, 35/10 и 47/11), министерот за животна средина и просторно планирање, донесе

ЛИСТИ ЗА УТВРДУВАЊЕ НА СТРОГО ЗАШТИТЕНИ И ЗАШТИТЕНИ ДИВИ ВИДОВИ

I ЛИСТА 1 - Строгозаштитени диви видови во Република Македонија

Ред. бр.	Таксономска група		Забелешка статус на заштита/ендемизам
	Народно име	Научно име	
I	ГАБИ	FUNGI	
1	2	3	4
01	ФалOIDна батареа	<i>Battarea phalloides</i>	
02	Вргањ	<i>Boletus dupainii</i>	
03		<i>Hericium erinaceus</i>	
04		<i>Myriostoma coliforme</i>	
05		<i>Phylloporus pelletieri</i>	
06	Округла коронарија	<i>Sarcosphaera coronaria</i>	
07		<i>Skeletocutis odora</i>	
08	Сибирска масловка	<i>Suillus sibiricus</i>	
09	Сивка	<i>Tricholoma colossus</i>	
II	РАСТИТЕЛЕН СВЕТ	FLORA	
II.1	Мовови	Bryophyta	
01		<i>Melichopheria paradoxa</i>	
02		<i>Orthotrichum insidiosum</i>	
II.2	Папрати	Pteridophyta	
03	Македонски папрат, слезенка	<i>Asplenium macedonicum</i>	
II.3	Растенија	Plantae	
04	Пролетен гороцвет	<i>Adonis vernalis</i>	
05	Светливка	<i>Ajuga piscoi</i>	
06	Алкана, медуница	<i>Alkanna pulmonaria</i>	
07	Армерија	<i>Armeria vandasii</i>	
08	Чернавскиев козинец	<i>Astragalus cemjavsii</i>	
09	Козинец	<i>Astragalus physocalyx</i>	
10	Мајерово зајачко уво	<i>Bupleurum mayeri</i>	МК ендемит
11	Грбанов различник	<i>Centaurea grbavacensis</i>	
12	Различник	<i>Centaurea rufidula</i>	
13	Шошков различник	<i>Centaurea soskae</i>	МК ендемит
14	Томоросов различник	<i>Centaurea tomorosii</i>	МК ендемит
15	Македонски мразовец	<i>Colchicum macedonicum</i>	МК ендемит
16	Цвиикева качунка	<i>Crocus cvijici</i>	
17	Пелистерска качунка	<i>Crocus pelistericus</i>	МК ендемит
18		<i>Crypsis aculeata</i>	
19	Круголисна дрозера	<i>Drosera rotundifolia</i>	МК ендемит
20	Линцура	<i>Gentiana lutea symphyandra</i>	
21	Точкеста линцура	<i>Gentiana punctata</i>	
22	Македонски хедисарум	<i>Hedysarum macedonicum</i>	МК ендемит

23	Живоиново смил	<i>Helichrysum zivojinii</i>	МК ендемит
24		<i>Heptaptera macedonica</i>	МК ендемит
25		<i>Jurinea micevski (syn. J. taygetea)</i>	
16	Вдовичко цвеќе	<i>Knautia caroli-rechingeri</i>	Локален ендемит
27	Мерингија	<i>Moehringia minutiflora</i>	МК ендемит
28	Маерово (мачкино) нане	<i>Nepeta ernesti-mayeri</i>	МК ендемит
29		<i>Onobrychis degenii</i>	
30	Фердинандова вошљивка	<i>Pedicularis ferdinandii</i>	
31	Бор кривуљ	<i>Pinus mugo</i>	
1	2	3	4
32	Доерфлеров петопрст	<i>Potentilla doerfleri</i>	
33	Дегеново лутиче	<i>Ranunculus degeni</i>	
34	Лутиче	<i>Ranunculus lingua</i>	
35		<i>Rindera graeca</i>	
36	Јуришиќева жалфија	<i>Salvia jurisicii</i>	
37	Дебарски бозел	<i>Sambucus deborensis</i>	
38	Октоподен столисник	<i>Sempervivum octopodes</i>	
39	Томпсонова пазикуќа	<i>Sempervivum thompsonianum</i>	
40	Пеонски плускавец	<i>Silene paeoniensis</i>	МК ендемит
41	Шмукеров плускавец	<i>Silene schmuckeri</i>	
42	Мариовски плускавец	<i>Silene viscariopsis</i>	МК ендемит
43	Алшарска мајчина душица	<i>Thymus alsharensis</i>	МК ендемит
44	Емова мајчина душица	<i>Thymus oehmianus</i>	МК ендемит
45	Маријанино лале	<i>Tulipa marianae</i>	МК ендемит
46	Шарпланинско лале	<i>Tulipa scardica</i>	МК ендемит
47	Бабјак	<i>Verbascum herzogii</i>	
48	Македонски бабјак	<i>Verbascum macedonicum</i>	МК ендемит
49	Алшарска темјанушка	<i>Viola allchariensis</i>	МК ендемит
50	Арсенова темјанушка	<i>Viola arsenica</i>	МК ендемит
51	Кошанинова темјанушка	<i>Viola kosaninii</i>	МК ендемит
III	ЖИВОТИНСКИ СВЕТ	FAUNA	
III.1	БЕЗРБЕТНИЦИ	INVERTEBRATA	
III.1.1	Членконоги	Arthropoda	
III.1.1.1	Ракообразни	Crustacea	
01	Глацијално ракче	<i>Bogidiella glacialis</i>	
02	Пелагониско самовилско ракче	<i>Chirocephalus pelagonicus</i>	Локален ендемит
03		<i>Eucypris cf. heinrichi</i>	
04		<i>Eucypris kurtziebeli</i>	
05		<i>Fabaeformiscandona svetozari</i>	
06		<i>Gammarus albimanus</i>	
07		<i>Gammarus hallilicae</i>	
08		<i>Gammarus pavlovici</i>	
09		<i>Gammarus p. stankoi</i>	
10		<i>Gammarus rambouseki</i>	
11		<i>Gammarus triacanthus semiarmatus</i>	
12	Струмички рак, гамарус	<i>Gammarus t. Strumicae</i>	Локален ендемит
13	Гевгелиски рак	<i>Heterocypris gevgelica</i>	Локален ендемит
14	Македонски рак	<i>Ignolfiella macedonica</i>	МК ендемит
15	Битолски рак	<i>Niphargus bitoljensis</i>	Локален ендемит
16	Дојрански рак	<i>Niphargus dojranensis</i>	МК ендемит
17	Јованов рак	<i>Niphargus j. jovanovici</i>	

II Листа 2 - Заштитени диви видови во Република Македонија

Ред. бр.	Таксономска група		Забелешка статус на заштита/ендемизам
	Народно миме	Научно име	
I	ГАБИ	FUNGI	
1	2	3	4
01		<i>Agaricus macrosporus</i>	
02	Јајчарка	<i>Amanita caesarea</i>	
03	Булка	<i>Amanita vitanii</i>	
04		<i>Amylostereum areolatum</i>	
05	Антродија	<i>Antrodia juniperina</i>	
06		<i>Aporoxona nitida</i>	
07		<i>Armillariella tabescens</i>	
08		<i>Basidiodendron caesiocinereum</i>	
09	Црн вргањ	<i>Boletus aereus</i>	
10	Феснеров вргањ	<i>Boletus fechtneri</i>	
11	Вргањ	<i>Boletus pulverulentus</i>	
12	Кралски вргањ	<i>Boletus regius</i>	
13	Вргањ	<i>Boletus rhodoxanthus</i>	
14	Гаволски вргањ	<i>Boletus satanas</i> Lenz	
15		<i>Chroogomphus helveticus</i>	
16		<i>Clathrus ruber</i>	
17	Црна труба	<i>Craterellus cornucopioides</i>	
18		<i>Creolophus cirrhatus</i>	
19		<i>Dichomitus albidofuscus</i>	
20		<i>Diplomitoporus flavescens</i>	
21		<i>Exidia pithya</i>	
22		<i>Gestrum minimum</i>	
23		<i>Gloeocystidiellum ochraceum</i>	
24		<i>Gloeoporus dichrous</i>	
25		<i>Heterochaetella dubia</i>	
26	Јудова габа	<i>Hirneola auricula judae</i>	
27		<i>Hygrocybe reai</i>	
28		<i>Hygrophorus marzuolus</i>	
29		<i>Hyphoderma pallidum</i>	
30	Тамарикова габа	<i>Inonotus tamaricis</i>	
31		<i>Lachnellula suecica</i>	
32	Гигантска габа	<i>Langermania gigantea</i>	
33		<i>Leptosporomyces galzinii</i>	
34		<i>Lindtneria chordulata</i>	
35	Сончарка	<i>Macrolepiota procera</i>	
36		<i>Metulodontia nivea</i>	
37	Волча габа	<i>Mutinus caninus</i>	
38		<i>Mycoacia nothofagi</i>	
39		<i>Mycoaciella bispora</i>	
40		<i>Parmastomyces krawtzevianus</i>	
41		<i>Paxilus atrotomentosus</i>	
42	Смрекина габа	<i>Peniophora junipericola</i>	
43		<i>Peniophora tamaricicola</i>	
44		<i>Perenniporia narymica</i>	
45		<i>Phanerochaete martelliana</i>	
46		<i>Phellinus rimosus</i>	
1	2	3	4
47		<i>Phellinus robustus</i>	
48		<i>Phlebia griseo-flavescens</i>	
49		<i>Pleurocybella porigena</i>	

50		<i>Pleurotus dryinus</i>	
51		<i>Poronia punctata</i>	
52		<i>Porostereum spadiceum</i>	
53		<i>Pyrofomes demidoffii</i>	
54		<i>Rigidoporus undatus</i>	
55		<i>Sarcodon imbricatus</i>	
56		<i>Sarcoporia salmonicolor</i>	
57		<i>Steccherinum litschaueri</i>	
58		<i>Trametes ljubarskii</i>	
59		<i>Tremella foliacea</i>	
60		<i>Tulostoma brumale</i>	
61		<i>Tulostoma melanocyclum</i>	
62		<i>Utathobasidium ochraceum</i>	
63		<i>Volvariella bombycina</i>	
II	ЛИШАИ	LICHENES	
64		<i>Evermia divaricata</i>	
65		<i>Parmelina exasperatula</i>	
66		<i>Parmelina omphaloides</i>	
67		<i>Parmelina pastillifera</i>	
68		<i>Parmelina sorediata</i>	
69		<i>Peltigera venona</i>	
70		<i>Pertusaria coccodes</i>	
71		<i>Ramalia carpatica</i>	
72		<i>Ramalia polymorpha</i>	
73		<i>Staurothele clopimoides</i>	
74	Карпатски лишај	<i>Usnia carpatica</i>	
75	Кафкаски лишај	<i>Usnia caucasica</i>	
III	РАСТИТЕЛЕН СВЕТ	FLORA	
III.1	Мовови	Bryophyta	
01		<i>Andraea rupestris</i>	
02		<i>Anthoceros punctatus</i>	
03		<i>Buxbaumia viridis</i>	
04		<i>Catoscopium nigratum</i>	
05		<i>Leucobryum glaucum</i>	
06		<i>Rhodobryum roseum</i>	
III.2	Папрати	Pteridophyta	
07		<i>Isoetes phrygia</i>	МК ендемит
08		<i>Marsilea quadrifolia</i>	
09	Обичен папрат	<i>Ophioglossum vulgatum</i>	
10	Кралска папрат	<i>Osmunda regalis</i>	
II.3	Растенија	Plantae	
11	Див костен	<i>Aesculus hippocastanum</i>	
12	Гол човек	<i>Arbutus andrachne</i>	
13	Власатка	<i>Aira scoparia</i>	
14	Пелистерска небесна роса	<i>Alchemilla peristerica</i>	МК ендемит
15	Адрованда	<i>Aldrovanda vesiculosa</i>	
16		<i>Alkanna nonoiformis</i>	
17		<i>Alkanna sribmyi</i>	
1	2	3	4
18		<i>Alopecurus creticus</i>	
19	Баргалски игловрв	<i>Alyssum bargalense</i>	Локален ендемит
20	Дебарски игловрв	<i>Alyssum debarensis</i>	
21	Дорфлеров игловрв	<i>Alyssum doerfleri</i>	
22	Гевгелиски игловрв	<i>Alyssum gevgelicensis</i>	Локален ендемит
23	Кавадаречки игловрв	<i>Alyssum kavadarcentis</i>	Локален ендемит

24	Карпест игловрв	<i>Alyssum serpentinum</i>	МК ендемит
25	Скопски игловрв	<i>Alyssum skopjensis</i>	Локален ендемит
26	Карпесто волско јазиче	<i>Anchusa serpentinicola</i>	
27	Вртипоп	<i>Anthemis meteorica</i>	
28		<i>Anthoxanthum pauciflorum</i>	
29	Балкански козинец	<i>Astragalus baldacii</i>	Балкан
30	Грачанинов козинец	<i>Astragalus gracaniinii</i>	МК ендемит
31	Мариовски козинец	<i>Astragalus mariovoensis</i>	МК ендемит
32		<i>Aubrieta tessala</i>	
33		<i>Beckmannia eruciformis</i>	
34		<i>Camporosma monspeliaca</i>	
35	Острика	<i>Carex elata</i>	
36		<i>Centaurea cylindrocephala</i>	
37	Демиркаписки различник	<i>Centaurea demirkapiensis</i>	Локален ендемит
38		<i>Centaurea formanekii</i>	
39	Галичиски различник	<i>Centaurea galicicae</i>	МК ендемит
40	Кавадаречки различник	<i>Centaurea kavadarensis</i>	Локален ендемит
41	Кошанинов различник	<i>Centaurea kosaninii</i>	МК ендемит
42	Козјачки различник	<i>Centaurea kozjakensis</i>	МК ендемит
43		<i>Centaurea leucomalla</i>	
44		<i>Centaurea marmorea</i>	
45	Скопски различник	<i>Centaurea skopjensis</i>	Локален ендемит
46	Трескин различник	<i>Centaurea treskana</i>	
47		<i>Cladium mariscus</i>	
48		<i>Colchicum piepeianum</i>	
49		<i>Corydalis zetterlandii</i>	
50		<i>Crataegus incana</i>	МК ендемит
51		<i>Crataegus sericeus</i>	МК ендемит
52	Галичиско каранфилче	<i>Dianthus galicicae</i>	МК ендемит
53	Јабланичко каранфилче	<i>Dianthus jablanicensis</i>	МК ендемит
54	Јакупичко каранфилче	<i>Dianthus jacupicensis</i>	МК ендемит
55		<i>Dianthus jugoslavicus</i>	Балкан
56	Кајмакчаланско каранфилче	<i>Dianthus kajmaktzalanicus</i>	Локален ендемит
57		<i>Dianthus kapinensis</i>	Локален ендемит
58	Македонско каранфилче	<i>Dianthus macedonicus</i>	МК ендемит
59		<i>Dianthus myrtinervius</i>	
60	Охридско каранфилче	<i>Dianthus ochridanus</i>	Локален ендемит
61	Прилепско каранфилче	<i>Dianthus prilepensis</i>	Локален ендемит
62	Скопско каранфилче	<i>Dianthus skopjensis</i>	Локален ендемит
63		<i>Dianthus vodnensis</i>	Локален ендемит
64		<i>Edrayanthus horvatii</i>	
65		<i>Erodium guicciardii</i>	
66		<i>Eryngium serbicum</i>	Балкан
67		<i>Ferulago macedonica</i>	МК ендемит
68	Галичиска власеника	<i>Festuca galicicae</i>	Локален ендемит
69	Кандилка	<i>Fritillaria gussichiae</i>	
1	2	3	4
70	Македонска кандилка	<i>Fritillaria macedonica</i>	МК ендемит
71	Жолтенка	<i>Genista fukarekiana</i>	
72		<i>Genista nissana</i>	
73	Линцура	<i>Gentiana pneumonanthe</i>	
74		<i>Glyceria maxima</i>	
75		<i>Gypsophila macedonica</i>	МК ендемит
76		<i>Hesperis macedonica</i>	МК ендемит
77		<i>Hypericum dimonieii</i>	

78		<i>Laserpitium ochridanum</i>	МК ендемит
79		<i>Linum elegans</i>	
80		<i>Listera cordata</i>	
81		<i>Malus florentina</i>	
82		<i>Melampyrum heracleoticum</i>	МК ендемит
83		<i>Merendera sobolifera</i>	
84	Кошанинова микромерија	<i>Micromeria kosaninii</i>	
85	Глувчевка	<i>Minuartia baldaccii</i>	Балкан
86		<i>Narthecium scardicum</i>	МК ендемит
87	Македонска непета	<i>Nepeta macedonica</i>	МК ендемит
88	Бел воден божур	<i>Nymphaea alba</i>	
89		<i>Oxytropis purpurea</i>	
90		<i>Pedicularis limnogenia</i>	
91	Муника	<i>Pinus heldreichii</i>	
92	Петоигличест бор, молика	<i>Pinus peuce</i>	
93	Македонски петопрст	<i>Potentilla macedonica</i>	МК ендемит
94	Плетварски петопрст	<i>Potentilla pletvarensis</i>	Локален ендемит
95		<i>Potentilla suskalovicii</i>	МК ендемит
96	Тополкин петопрст	<i>Potentilla topolkae</i>	Локален ендемит
97	Трозабен петопрст	<i>Potentilla tridentula</i>	МК ендемит
98	Веленовски петопрст	<i>Potentilla velenovskyi</i>	
99		<i>Potentilla visianii</i>	
100		<i>Puccinellia festuiformis convoluta</i>	
101	Наталиева рамонда	<i>Ramonda nathaliae</i>	МК ендемит
102	Балканска рамонда	<i>Ramonda serbica</i>	Балкан
103		<i>Ranunculus cacuminis</i>	
104		<i>Rumex hydrolapatum</i>	
105	Обична жалфија	<i>Salvia officinalis</i>	
106	Пливачка салвинија	<i>Salvinia natans</i>	
107	Адамова чубрица	<i>Satureja adamovicii</i>	
108		<i>Satureja formanekiana</i>	
109	Грисебахова каменоломка	<i>Saxifraga grisebachii</i>	
110	Караџиска каменоломка	<i>Saxifraga karadzicensis</i>	МК ендемит
111	Галичиска пазикуќа	<i>Sempervivum galicum</i>	МК ендемит
112		<i>Sempervivum kindingeri</i>	
113		<i>Sempervivum klepae</i>	
114	Кошанинова пазикуќа	<i>Sempervivum koshaninii</i>	МК ендемит
115	Македонска пазикуќа	<i>Sempervivum macedonicum</i>	МК ендемит
116	Крстенец	<i>Senecio paludosus</i>	
117	Вандасова сесилика	<i>Seseli vandasii</i>	
118	Галичиски чај	<i>Sideritis raeseri</i>	
119	Шарпланински чај	<i>Sideritis scardica</i>	
120	Хорватово плускавче	<i>Silene horvatii</i>	
1	2	3	4
121	Прилепско плускавче	<i>Silene prilepensis</i>	МК ендемит
122		<i>Soldanella pindicola</i>	
123		<i>Solenanthes scardicus</i>	МК ендемит
124	Бабунски чистец	<i>Stachys babunensis</i>	Локален ендемит
125	Македонски чистец	<i>Stachys macedonica</i>	МК ендемит
126		<i>Stipa rechingeri</i>	
127		<i>Suaeda maritima</i>	
128		<i>Taraxacum apiculatoides</i>	
129		<i>Thesium macedonicum</i>	МК ендемит
130	Караџиска мајчина душица	<i>Thymus karadzicensis</i>	МК ендемит

131	Скопска мајчина душица	<i>Thymus skopjenensis</i>	Локален ендемит
132		<i>Tozzia carpathica</i>	
133		<i>Tragopogon kindigeri</i>	
134	Шарпланинско лале	<i>Tulipa scardica</i>	МК ендемит
135	Бабјак	<i>Verbascum adenantum</i>	
136		<i>Verbascum chrysanthum</i>	
137	Лесновски бабјак	<i>Verbascum lesnovoensis</i>	Локален ендемит
138		<i>Verbascum pachyurum</i>	
139	Велигденче	<i>Veronica kindlii</i>	
140	Планинска глушина	<i>Vicia montenegrina</i>	
141	Бабунска темјанушка	<i>Viola babunensis</i>	Локален ендемит
142	Бормилерова темјанушка	<i>Viola bommuelleri</i>	Локален ендемит
143		<i>Viola brachyphylla</i>	
144		<i>Viola elegantula</i>	
145		<i>Viola eximia</i>	
146	Гостиварска темјанушка	<i>Viola gostivarensis</i>	Локален ендемит
147		<i>Viola herzogi</i>	МК ендемит
148		<i>Viola ivonis</i>	МК ендемит
149	Шарска темјанушка	<i>Viola schariensis</i>	МК ендемит
150	Славкова темјанушка	<i>Viola slavikii</i>	МК ендемит
151	Стојанова темјанушка	<i>Viola stojanowii</i>	МК ендемит
IV	ЖИВОТИНСКИ СВЕТ	FAUNA	
IV.1	БЕЗРБЕТНИЦИ	INVERTEBRATA	
IV.1.1	Сунѓери	Porifera	
01	Дојрански сунѓер	<i>Eunapius carteri dojranensis</i>	МК ендемит
02	Охридски топчест сунѓер	<i>Ochridaspongia rotunda</i>	МК ендемит
03		<i>Ochridospongia interlithonis</i>	МК ендемит
04	Охридски сунѓер	<i>Ochridospongilla stankovici</i>	МК ендемит
05	Преспански сунѓер	<i>Spongilla prespensis</i>	МК ендемит
06	Македонски сунѓер	<i>Spongilla stankovici</i>	МК ендемит
IV.1.2	Мекотели	Mollusca	
IV.1.2.1	Полжави	Gastropoda	
07		<i>Acroloxus improvisus</i>	
08		<i>Acroloxus macedonicus</i>	МК ендемит
09		<i>Ancylus erectus</i>	
10		<i>Ancylus lapicidus</i>	
11		<i>Ancylus paratapurulus</i>	
12		<i>Ancylus scalariformis</i>	
13		<i>Ancylus tapirulus</i>	
14		<i>Ancylus usunovi</i>	
15		<i>Argna macrodonta</i>	
1	2	3	4
16		<i>Baglivia karamani</i>	МК ендемит
17		<i>Balea (Pseudalinda) fallax golesnicensis</i>	МК ендемит
18		<i>Balea (Pseudalinda) nordsiecki</i>	
19		<i>Bythinella drimica drimica</i>	Ликален ендемит
20		<i>Carinigera drenovoensis</i>	Ликален ендемит
21		<i>Carinigera octava</i>	
22		<i>Carinigera pellucida</i>	
23		<i>Carinigera septim</i>	
24		<i>Chilopyrgula sturanyi</i>	
25		<i>Delima decipiens</i>	
26		<i>Dolapia ornata</i>	
27		<i>Euxinella radikae</i>	Ликален ендемит

561	Дива патка, глуварка	<i>Anas platyrhynchos</i>	
562	Патка крцкало	<i>Anas querquedula</i>	
563	Белочелна гуска	<i>Anser albifrons</i>	
564	Дива гуска	<i>Anser anser</i>	
565	Мала гуска	<i>Anser erythropus</i>	
566	Гуска глоговница	<i>Anser fabalis</i>	
567	Црвеноглава норка	<i>Aythya ferina</i>	
568	Цуцулеста норка	<i>Aythya fuligula</i>	
569	Норка	<i>Aythya nyroca</i>	
570	Лештерка	<i>Bonasa bonasia</i>	
571	Див гулаб	<i>Columba livia</i>	
572	Гулаб дупкар	<i>Columba oenas</i>	
1	2	3	4
573	Гулаб гривнаж	<i>Columba palumbus</i>	
574	Потполошка	<i>Coturnix coturnix</i>	
575	Лиска	<i>Fulica atra</i>	
576	Ливадска шњука (бекасин)	<i>Gallinago media</i>	
577	Мал бекасин	<i>Lymnocyptes minimus</i>	
578	Мраморна шатка	<i>Marmaronetta angustirostris</i>	
579	Орел рибар	<i>Pandion haliaetus</i>	
580	Полска еребица	<i>Perdix perdix</i>	
581	Фазан	<i>Phasianus colchicus</i>	
582	Шумска шљука	<i>Scolopax rusticola</i>	
583	Гугутка	<i>Streptopelia decaocto</i>	
584	Грлица	<i>Streptopelia turtur</i>	
IV.2.4	Цицачи	Mammalia	
585	Широкооушест лилјак	<i>Barbastella barbastellus</i>	
586	Балканска полјанка	<i>Microtus felteni</i>	
587	Долгокрилест лилјак	<i>Miniopterus schreibersii</i>	
588	Долгопрст ноќник	<i>Myotis capaccinii</i>	
589	Бласиев потковичар	<i>Rhinolophus blasii</i>	
590	Јужен потковичар	<i>Rhinolophus euryale</i>	
591	Мехелиев потковичар	<i>Rhinolophus mehelyi</i>	
592	Јазовец	<i>Meles meles</i>	
593	Верверица	<i>Sciurus vulgaris</i>	
594	Шарен твор	<i>Vormela peregusna</i>	

III. Овие листи се објавуваат во "Службен весник на Република Македонија".

Бр. 07-5370/10
16 септември 2011 година
Скопје

Министер,
Абдилаќим Адеми, с.р.

Анекс 3 - Правилник за видовите на други шумски производи и начинот на користење и собирање на други шумски производи

ВЛАДА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

3383.

Врз основа на член 169, став 3 од Законот за пензиското и инвалидското осигурување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 80/93, 14/95, 71/96, 32/97, 24/00, 96/00, 50/01, 85/03, 50/04, 4/05, 101/05, 70/06, 153/07, 152/08, 161/08, 81/09, 156/09, 83/10, 156/10, 24/11 и 51/11), Владата на Република Македонија, на седницата, одржана на 25.10.2011 година, донесе

О Д Л У К А

ЗА ДАВАЊЕ СОГЛАСНОСТ НА СТАТУТАРНАТА ОДЛУКА ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА СТАТУТОТ НА ФОНДОТ НА ПЕНЗИСКОТО И ИНВАЛИДСКОТО ОСИГУРУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА

1. Со оваа одлука се дава согласност на Статутарната одлука за изменување и дополнување на Статутот на Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија, бр. 02-5126/2 од 19.09.2011 година, донесена од Управниот одбор на Фондот, на седницата одржана на 19.09.2011 година.

2. Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51-5409/1
25 октомври 2011 година
Скопје

Претседател на Владата
на Република Македонија,
Никола Груевски, с.р.

3384.

Врз основа на член 172-а став 3 од Законот за пензиското и инвалидското осигурување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 80/1993, 3/1994, 71/1996, 32/1997, 24/2000, 96/2000, 5/2001, 50/2001, 85/2003, 50/2004, 4/2005, 101/2005, 70/2006, 153/2007, 152/2008, 161/2008, 81/2009, 156/2009, 83/2010, 156/2010, 24/2011 и 51/2011), Владата на Република Македонија, на седницата, одржана на 30.10.2011 година, донесе

О Д Л У К А

ЗА ДАВАЊЕ СОГЛАСНОСТ НА ОДЛУКАТА ЗА ПРОДАЖБА НА УДЕЛИТЕ НА ФОНДОТ НА ПЕНЗИСКОТО И ИНВАЛИДСКОТО ОСИГУРУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА

1. Со оваа одлука се дава согласност на Одлуката за продажба на уделите на Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија бр. 02-5443/1 од 05.10.2011 година, донесена од Управниот одбор на Фондот, на седницата одржана на 05.10.2011 година.

2. Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51-6057/1
30 октомври 2011 година
Скопје

Претседател на Владата
на Република Македонија,
Никола Груевски, с.р.

3385.

Врз основа на член 172-а став 3 од Законот за пензиското и инвалидското осигурување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 80/1993, 3/1994, 71/1996, 32/1997, 24/2000, 96/2000, 5/2001, 50/2001, 85/2003, 50/2004, 4/2005, 101/2005, 70/2006, 153/2007, 152/2008, 161/2008, 81/2009, 156/2009, 83/2010, 24/2011 и 51/2011), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 30.10.2011 година, донесе

О Д Л У К А

ЗА ДАВАЊЕ СОГЛАСНОСТ НА ОДЛУКАТА ЗА ПРОДАЖБА НА УДЕЛИТЕ НА ФОНДОТ НА ПЕНЗИСКОТО И ИНВАЛИДСКОТО ОСИГУРУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА

1. Со оваа одлука се дава согласност на Одлуката за продажба на уделите на Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија бр. 02-5442/1 од 5.10.2011 година, донесена од Управниот одбор на Фондот, на седницата одржана на 5.10.2011 година.

2. Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51-6058/1
30 октомври 2011 година
Скопје

Претседател на Владата
на Република Македонија,
Никола Груевски, с.р.

МИНИСТЕРСТВО

ЗА ЗЕМЈОДЕЛСТВО, ШУМАРСТВО И ВОДОСТОПАНСТВО

3386.

Врз основа на член 72 став (7) од Законот за шумите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 64/2009, 24/2011 и 53/2011), министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство донесе

П Р А В И Л Н И К

ЗА ВИДОВИТЕ НА ДРУГИ ШУМСКИ ПРОИЗВОДИ И НАЧИНОТ НА КОРИСТЕЊЕ И СОБИРАЊЕ НА ДРУГИ ШУМСКИ ПРОИЗВОДИ

Член 1

Со овој правилник се пропишуваат видовите на други шумски производи и начинот на користење и собирање на други шумски производи.

Член 2

Другите шумски производи ги вклучуваат производите од биолошко и минерално потекло во шума и на шумско земјиште и тоа: мов и лишаи, папрат, тревы, цвеќи, лековити и ароматични јадливи и индустриски растенија, други растенија и нивни делови (корена, кора, листови, плодови, патолошки израстоци, полупаразитски и паразитски растенија), габи, смола, шишарки, сокови од растенијата, листинец, трева за сено од шум-

ски ливади и голини, дивеч и други диви животни кои живеат во шума, тресет и хумус, песок и камен, иземајќи го дрвото од шумата од области дефинирани како шума, како и услугите кои ги овозможува шумата.

Член 3

Поимите употребени во овој правилник го имаат следното значење:

- собирач е физичко лице кое врши собирање на други шумски производи;
- откупувач е правно лице регистрирано за откуп, преработка и промет со други шумски производи согласно закон и
- преработувач е правно лице регистрирано за преработка и промет со други шумски производи.

Член 4

Користење односно собирање на шумски производи е собирање на други шумски производи наведени во член 2 на овој правилник така што да не се нарушува природната популацијата на видовите во обем и степен со кои се одржува нивниот биодиверзитет, продуктивност, способност за регенерација, виталност и нивниот потенцијал за исполнување, сега и во иднина на релевантните еколошки, економски и социјални функции, а во согласност со плановите за стопанисување со шумите.

Член 5

- (1) Од шумските дрвја може да се користи: кора, иглици, листови, плодови и семе, цвет, гранчиња, смола, мов, лишай и сл.
- (2) Кора може да се собира само од посечени стебла.
- (3) Иглици и листови може да се собираат само од посечени стебла и од гранки кои се сечат при чистење то на насади.
- (4) Плодови и семе може да се собираат кога субјектот кој стопанисува со шумите, ќе утврди дека насадот се наоѓа во технолошка зрелост согласно посебните планови за стопанисување со шумите.
- (5) Цвет и гранчиња може да се собираат само од шумски видови и тоа во време на цветање, односно вегетација.
- (6) Смолата може да се собира со смоларење само од стебла означени за сеча и тоа две години пред да се посечат од мај до август.
- (7) Мов и лишай може да се собираат така да не се оштети кората на стеблата и
- (8) Габите се собираат така да не се оштети мицелиумот (делот кој останува во земја) а се користи само надземниот дел.

Член 6

- (1) Од лековити растенија може да се користи цвет, гранчиња, лисје, корен и плод.
- (2) Цвет, гранчиња и лисје како и плод од лековити растенија може да се собира на локалитетот каде што ги има во изобилство и ако со собирањето не е загрозен нивниот опстанок, а под континуирана контрола на стручно лице.

(3) Цвет, гранчиња и лисје од лековити растенија може да се собираат кога се богати со алкалоиди, сокови и етерични масла.

(4) Плодови од лековити растенија се собираат кога се зрели или пред нивно зреење при што да не се сечат или оштетуваат растенијата.

(5) Корени од лековити растенија може да се собираат пред почнување и по завршување на вегетациониот период. Деловите од коренот кои не се собираат, се враќаат во земја и се закопуваат.

Член 7

Видот, количината, местото, начинот и времето на собирањето на другите шумски производи треба да го определат субјектите кои стопанисуваат со шумите, водејќи сметка:

1. да не дојде до нарушување на популациите на другите шумски производи,
2. кај собирањето на другите шумски производи за регенерација потребно е да се сочува:
 - луковица50 %;
 - лисје.....50 %;
 - билки.....20 %;
 - цветови30 %;
 - плод и семе.....30%;
3. при собирањето или други активности да не се оштети останатата вегетација, стебла и почва.

Член 8

Собирањето на печурките може да се врши водејќи сметка:

1. при берењето на печурките да не се оштетуваат и однесуваат мицелиите, така што печурките да се берат внимателно,
2. да не се берат и не се оштетуваат старите, цврливи примероци на печурки, за да на исто место остават спори,
3. да не се берат недораснати примероци на печурки,
4. смрчак, лисичарка и рујница да се сечат до површината на почвата,
5. вргањ се собира со вртење и откинување со рака непосредно над површината на почвата,
6. при берењето на печурките кои растат во збирови да се врши избор, т.е. да се остава најмалку 20% примероци од печурки заради растурање на спорите и одржување на видот и
7. печурките кои не се берат да не се оштетуваат.

Член 9

Со денот на влегувањето во сила на овој правилник, престанува да важи Правилникот за начинот на користење и собирање на други шумски производи ("Службен весник на Република Македонија" број 54/2000).

Член 10

Овој правилник влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 09-9457-3
17 октомври 2011 година
Скопје

Министер,
Љупчо Димовски, с.р.

Анекс 4 - Внатрешни документи на ЈП Национални Шуми

Анекс 4.1 - Упатство за регистрација на правни лица кои планираат откуп на други шумски производи во 2014 година

Упатство за регистрација

на правни лица кои планираат откуп на други шумски производи во 2014 година

Сите правни лица кои откупуваат други шумски производи, и кои планираат оваа дејност да ја вршат во 2014 година на територијата со која стопанисуваат и управуваат Шумско Стопанските Подружници на ЈП “Македонски шуми”, треба да се бидат регистрирани согласно постојните законски одредби од Законот за шуми (“Службен весник” на Република Македонија бр. 64/09, 24/11, 53,11, 25/13, 79/13 и 147/13).

За таа цел, правните лица треба да се пријават и поднесат документи во Подружницата на ЈП “Македонски шуми” каде се регистрирани со седиште на фирмата. Потребната документација за регистрација е поставена на WEB страницата на ЈП “Македонски шуми” www.mkdsumi.com.mk во делот на Услуги – други шумски производи. Во Подружницата може да добијат и повеќе информации за целокупниот систем на одржливо собирање на други шумски производи, одговорни лица за комуникации, следење и контрола.

Регистрираните правни лица кои вршат откуп на други шумски производи добиваат Потврда за упис во Регистерот на правни лица – откупувачи, кој документ се бара од сите надлежни контролни институции и органи.

Против нерегистрираните субјекти кои вршат откуп на други шумски производи ќе биде поведена прекршочна и казнена постапка согласно важечките законски прописи.

ЈП “Македонски шуми“ Скопје

Март 2014 година

Анекс 4.2 - Ценовник за утврдување надомест за преостапување на користењето, односно собирањето и откупот на други шумски производи за правни лица – откупувачи

ЈП “Македонски шуми“
 Бр.02-610/6-1
 13.06.2013 год.
 Скопје

Ц Е Н О В Н И К

I. За утврдување надомест за преостапување на користењето, односно собирањето и откупот на други шумски производи за правни лица – откупувачи*

	Други Шумски Производи од растително потекло	Единечна мерка	Денари по килограм отупени ДШП
1	ДШП од шумски видови дрвја (кора, иглички, шишарки, цвет, лисја, семе и плодови)	Кгр.	1,0
2	Самоникнати билки (херба) ароматични и лековити билки, цветови (кантарион, ајдучка трева, мајчина душичка, мечкино грозје и од други билки), други растенија или делови од нив: корења, листови и семе;	Кгр.	1,0
3	Диви плодови и бобинки (шипинки, костени, јаболки, тринки, глог, боровинки, смрека и друго);	Кгр.	1,5
4	Печурки или габи (сите видови кои се дозволени за откуп);	Кгр.	2,0
5	Лишаи и мов (сите видови кои се дозволени за откуп);	Кгр.	1,0

*Во цената на надоместот не е вкalkулиран ДДВ.

II. За утврдување надомест за издавање на дозволи за собирање за физички лица

1	Годишна дозвола за собирање на ДШП за едно лице	Денари	400,00 денари
2.	По платена фактура од правно лице по доставен список на собирачи	Денари	400,00 денари

*Во цената на надоместот е вкalkулиран ДДВ.

Управен Одбор
 Претседател :
 Горан Анастасовски

Анекс 4.3 - Календар за собирање на други шумски производи

КАЛЕНДАР ЗА СОБИРАЊЕ НА ДРУГИ ШУМСКИ ПРОИЗВОДИ (ДШП)									
Бр ој.	Вид ДШП Народно име	Латинско име	Делови кои се собираат во %					Почеток на собирање со почеток на месец :	Крај на собирање со крај на месец:
			Цела билка 80%	Цвет 70%	Лист 50%	Плод 70%	Корен 20%		
01	АЈДУЧКА ТРЕВА	ACHILLEA MILLEFOLIUM	X	X				Јуни	Август
02	БЕЛ СЛЕЗ	ALTHEA OFFICINALIS			X		X	Август	Октомври
03	ПИРЕВИНА	AGROPYRUM REPENS					X	Март	Октомври
04	АНГЕЛИКА	ANGELICA SYLVESTRIS					X	Септември	Октомври
05	МЕЧКИН ЛУК	ALLIUM URSINUM			X		X	Април	Мај
06	МЕЧКИНО ГРОЗЈЕ	ARCTO STAPHILYLOS-URSI			X			Јуни	Јули
07	ЧИЧОК	ARCTIUM LAPPA BARDANA			X		X	Октомври	Јули
08	ДИВ ТУТУН	ATROPA BELLADONA	X		X			Мај	Август
09	КИСЕЛ ТРН	BERBERIS VULGARIS				X	X	Септември	Февруари
10	БРЕЗА	BETULA ALBA BETULA PENDULA			X			Мај	Јуни
11	ОВЧАРСКА ТОРЕБИЧКА	CAPSELLA BURSA PASTORIS	X					Април	Септември
12	КАМИЛИЦА ВРТИПОП	CHAMOMILLA RECUTITA RAUSCH	X	X				Мај	Јули
13	МРАЗОВЕЦ	COLCHICUM AUTUMNALE		X		X		Јуни	Септември
14	ВИЛИНО СИТО	CARLINA ACAULIS					X	Октомври	Март
15	КУКУДАНКА	CALCATRIPPA		X				Мај	Јуни
16	ЛЕШНИК	CORYLLUS AVELLANA L			X	X		Јули	Октомври
17	БЕЛ ГЛОГ	CRATAEGUS MONOGYNA		X	X	X		Април	Јули
18	КОЊСКИ ОПАШ	EQUISETUM ARVENSIS	X					Мај	Септември
19	ЦРВЕН КАНТАРИОН	ERYTHRAEA CENTAURIUM PERS	X					Мај	Септември
20	ШУМСКА ЈАГОДА	FRAGARIA VESCA			X			Мај	Август
21	КРУШИНА	FRANGULA ALNUS MILL					кора	Февруари	Април
22	КУКАВИЧКО ЦВЕКЕ	FUMARIA OFFICINALIS	X					Јуни	Септември
23	ЗДРАВЕЦ	GERANIUM ROBERTIANUM	X				X	Мај	Октомври
24	БРШЛЕН	HEDERA HELIX			X	X		Јуни	Октомври
25	ЖОЛТ СМИЛ	HELICHRYSUM PLIKATUM	X	X				Јуни	Септември
26	ГОЛА КИЛАВИЦА	HERNIARIA GLABRA	X					Јуни	Септември
27	БЕЛА САПУНИЦА	HERNIARIA HIRSUTA	X					Јуни	Септември
28	ЖОЛТ КАНТАРИОН	HIPERICUM PERFORATUM	X	X				Јуни	Јули
29	МОДРА СМРЕКА	JUNIPERUS COMMUNIS				X		Август	Октомври
30	ЦРН СЛЕЗ	MALVA SILVESTRIS	X	X	X		X	Мај	Октомври
31	ГРМОТРН, ЗАЈАЧКИ ТРН	ONONIS SPINOSA					X	Октомври	Март

32	ПЛАНИНСКИ ЧАЈ, ОРИГАНО	ORIGANUM VULGARE	X					Јули	Август
33	ПЕТОПРСТ, ЈАГЛИКА	PRIMULA VERIS		X				Март	Април
34	ТРНИНКА	PRUNUS SPINOSA		X		X		Мај	Октомври
35	ДИВО ЈАБОЛКО - КИСЕЛИЦА	PIRUS MALUS				X		Јули	Септември
36	БОЖУР	PAEONIA PEREGRINA MILL		X			X	Април	Септември
37	ТЕСНОЛИСЕН ТЕГАВЕЦ	PLANTAGO LANCEOLATA			X			Мај	Октомври
38	ШИРОКОЛИСЕН ТЕГАВЕЦ	PLANTAGO MAJOR			X			Мај	Октомври
39	СЛАДОК ПАПРАТ	POLYPODIUM VULGARE					X	Октомври	Март
40	ЛОПУХ	PESATITES HIBRUDUS (L.) GAERTN			X		X	Август	Октомври
41	ПЛАНИНСКИ БОР	PINUS MUGO TURRA		X				Јуни	Август
42	КАПИНА	RUBUS FRUTICOSUS			X	X		Јуни	Септември
43	МАЛИНА	RUBUS IDAEUS			X	X		Јуни	Септември
44	ШИПКА	ROSA CANINA				X		Септември	Октомври
45	БОЗЕЛ	SAMBUCUS NIGRA		X				Мај	Јуни
46	ШАРПЛАНИНС- КИ ЧАЈ	SIDERIS SCARDICA	X					Јуни	Јули
47	ЧУЕН	SAPONARIA OFFICINALIS					X	Октомври	Март
48	ЧУБРИКА	SATUREJA MONTANA	X					Јуни	Октомври
49	ЖАЛФИЈА	SALVIA OFFICINALIS	X		X			Јули	Септември
50	БЕЛА ВРБА*	SALIX ALBA					кора	Април	Мај
51	РАНИЛИСТ	STACHYS OFFICINALIS	X					Јуни	Септември
52	ГЛУВАРЧЕ	TARAXACUM OFFICINALE	X	X	X		X	Април	Октомври
53	ПОДБЕЛ	TUSSILAGO FARFARA		X	X			Март	Октомври
54	ВРАТИКА	TANACETUM VULGARE L.	X	X	X			Јуни	Септември
55	БЕЛА ЛИПА	TILIA ARGENTEA		X	X			Мај	Јули
56	МАЈЧИНА ДУШИЧКА	THYMUS SPP.	X	X				Мај	Октомври
57	СИТНОЛИСНА ЛИПА	TILIA CORDATA MILL..		X				Мај	Јули
58	ТРЕВА ИВА	TEUCRIUM MONTANUM	X	X				Јуни	Септември
59	БЕЛ ДУБЕЦ	TEUCRIUM POLIUM	X	X				Јуни	Август
60	ПЕРУНИКА	IRIS					X	Октомври	Март
61	КОПРИВА	URTICA DIOICA	X		X	X	X	Мај	Октомври
62	БОРОВИНКА	VACCINIUM MYRTILLUS			X	X		Мај	Август
63	ЧЕМЕРИКА	VERBATRUM LOBELIANUM BERNH.					X	Април	Мај
64	ЛОПЕН	VERBASCUM DENSIFLORUM BERTOL.		X	X			Јуни	Август
65	МИРИЗЛИВА СИНОЛИЧКА	VIOLA ODORATA		X				Март	Април

66	БЕЛА ИМЕЛА	VISCUM ALBUM	X		X			Ноември	Март
67	ИСЛАНДСКИ ЛИШАЈ	LICHEN ISLANDICUS	X					Февруари	Ноември
68	БОРОВ ЛИШАЈ	LICHEN PINUS	X					Февруари	Ноември
69	ДАБОВ ЛИШАЈ	LICHEN QUERCUS	X					Февруари	Ноември
70	БУКОВ ЛИШАЈ	USNEA BARBATA	X					Февруари	Ноември

* Алатите кои се употребуваат при собирање на ДШП се нож, ножици, специјални чешли или гребла, со кои не се оштетуваат стеблата на билките, жбуновите и дрвјата. Забрането е корнење на билки и печурки, косење, кршење на гранки или лупење на кора при собирањето.

Амбалажата во која се собираат ДШП треба да биде чиста и незагадена, односно да се употребува нови и чисти вреќи, картонски кутии и кошници.

За собирање на поедини видови, задолжително е непосредно присуство на стручно лице или контролна служба на субјектот кој управува и стопанисува со ДШП во регионот или собирачкото подрачје.

**Сектор за користење на други шумски производи
и заштита на животна средина-екологија**

Анекс 4.4 - Календар за собирање печурки

КАЛЕНДАР ЗА СОБИРАЊЕ НА ПЕЧУРКИ						
Р. б.	Народно име	Латинско име	Делови кои се собираат	Време на собирање		Начин на собирање
1.	ПОЛСКИ ШАМПИЊОН	<i>Agaricus campestris</i> L.	Плодно тело	јули	ноември	рачно*
2.	ГОЛЕМ ШАМПИЊОН	<i>Agaricus macrosporus</i>	Плодно тело	јули	ноември	рачно
3.	СОНЧАРКА, СРНСКА ПЕЧУРКА	<i>Macrolepiota procera</i>	Само шапката	јули	ноември	Ножици и нож**
4.	БУЛКА, ЈАЧАРКА, ЦАРСКА ПЕЧУРКА	<i>Amanita caesarea</i> (Scop.) Pers.	Плодно тело	јуни	октомври	рачно
5.	МЕДЕНКА, ФОСФОРНА ПЕЧУРКА	<i>Armillaria mellea</i> (Vahl.) Kummer	Плодно тело	август	ноември	Ножици и нож
6.	БЕЛА ТОПОЛКА	<i>Agrocybe cylindracea</i> (DC.: Fr.) Maire	Плодно тело	Преку цела година		Ножици и нож
7.	ЛЕТЕН ВРГАЊ	<i>Boletus edulis</i> Bull.:Fr.	Плодно тело	јуни	ноември	рачно
8.	ВОЛЧО ЛЕПЧЕ, ЗРНЕСТА МАСЛОВКА	<i>Suillus granulatus</i> (L.: Fr.) Kuntze	Плодно тело	јуни	ноември	рачно
9.	ОЛОВНО-СИВА ПУВКА	<i>Bovista plumbea</i> Pers.	Плодно тело	јуни	ноември	рачно
10.	ЛИСИЧАРКА	<i>Cantharellus cibarius</i> Fr.	Плодно тело	јуни	ноември	рачно
11.	ЦРНА ТРУБА	<i>Craterellus cornucopioides</i> (L.: Fr.) Pers.	Плодно тело	август	ноември	Ножици и нож
12.	ЖОЛТО ЕЖЕ	<i>Hydnum repandum</i> L.: Fr.	Плодно тело	август	ноември	рачно
13.	ЦРВЕНКАСТО ЕЖЕ	<i>Hydnum rufescens</i> Pers.	Плодно тело	август	ноември	рачно
14.	РУЈНИЦА, ПОРТОКАЛОВА МЛЕЧКА	<i>Lactarius deliciosus</i> (L.: Fr.) S.F.Gray	Плодно тело	јуни	ноември	рачно
15.	СМРЧИНА РУЈНИЦА	<i>Lactarius deterrimus</i> Gröger.	Плодно тело	Есен		рачно
16.	САМОВИЛСКО КАРАНФИЛЧЕ	<i>Marasmius oreades</i> (Bolt.: Fr.) Fr.	Шапка	мај	ноември	Ножици и нож
17.	КОНУСНА СМРЧКА	<i>Morchella conica</i> Pers.	Плодно тело	март	мај	рачно
18.	СМРЧКА	<i>Morchella esculenta</i> (L.) Pers.	Плодно тело	март	мај	рачно
19.	БУКОВКА	<i>Pleurotus ostreatus</i> (Jacq.: Fr.) Kummer	Плодно тело	јуни	септември	Нож
20.	ЗИМСКА ПЕНУШАРКА	<i>Flamulina velotipes</i>	Шапка	Цела зима		Нож

*рачно = печурката се собира со завртување на дршката и шапката, и внимателно извлекување за да не се оштети мицелиумот во почвата

**ножици и нож = печурката се собира со сечење на горниот дел од дршката или под шапката
Сектор за користење на други шумски производи и заштита на животна средина-екологија

Анекс 4.5 - Прирачник и монографии за собирачи на печурки и лишаи

Достапно на:

[http://www.mkdsumi.com.mk/upload/files/Priracnik i monografija za sobiranje pecurki i lisai.pdf](http://www.mkdsumi.com.mk/upload/files/Priracnik_i_monografija_za_sobiranje_pecurki_i_lisai.pdf) [пристапено на 29.01.2020].

Анекс 4.6 - Прирачник за собирачи и откупувачи на самоникнати растенија, габи и лишаи по принципите на органско производство

Достапно на:

[http://www.mkdsumi.com.mk/upload/files/Priracnik za sobiraci i otkupuvaci na samoniknati rasteniya, gabi i lisai po principite na organcko proizvodstvo.pdf](http://www.mkdsumi.com.mk/upload/files/Priracnik_za_sobiraci_i_otkupuvaci_na_samoniknati_rasteniya_gabi_i_lisai_po_principite_na_organcko_proizvodstvo.pdf)

[i rastenija gabi i lisai po principi na organsko proizvodstvo.pdf](#) [пристапено на 29.01.2020].

Анекс 4.7 - Правилник за определување на видот, количината, местото, времето и начинот на собирање на другите шумски производи од растително потекло

Врз основа на член 7 од Правилникот за видовите на други шумски производи и начинот на користење и собирање на други шумски производи ("Службен весник на Република Македонија" бр. 155/2011), и член 27 од Статутот на ЈП Македонски шуми, Управниот одбор на ЈП Македонски Шуми на својата 26-та седница одржана на ден 26.03.2012 година, донесе

ПРАВИЛНИК ЗА ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ВИДОТ, КОЛИЧИНАТА, МЕСТОТО, ВРЕМЕТО И НАЧИНОТ НА СОБИРАЊЕ НА ДРУГИТЕ ШУМСКИ ПРОИЗВОДИ ОД РАСТИТЕЛНО ПОТЕКЛО

Годишно планирање на ДШП

Член 1

Собирањето на други шумски производи (во понатамошниот текст ДШП) во шума и на шумско земјиште може да се врши само ако тоа е предвидено со посебниот план и годишните планови за стопанисување со шуми.

Врз основа на посебните планови, секоја Подружница на ЈП Македонски шуми го доставува Годишниот план за управување и стопанисување со ДШП најкасно до 1 Декември од тековната за наредната година.

Содржината на годишниот план за ДШП може да се измени само поради елементарни непогоди и други непредвидени околности (суша, пожари, заштита со аеро прскање или други околности) и тоа по иста процедура како што е донесен.

Видови за собирање

Член 2

Видовите на ДШП кои се дозволени за собирање, како и видовите кои се забранети за собирање се наведени во листите кои се објавуваат секоја година пред почетокот на сезоната на собирање на ДШП. Во листите се содржани сите видови со нивното латинско и традиционално народно име, и тие јавно се објавуваат и се достапни на секој заинтересиран субјект.

Заради поразбирлива класификација за собирачите и откупувачите на ДШП, истите се распределуваат во 5 (пет) групи, и тоа :

- група 1 : шумски видови дрвја – кора, иглички, лисја, семе и плодови;
- група 2 : билки (херба) - ароматични и лековити билки, цветови (кантарион, ајдучка трева, мајчина душичка, мечкино грозје и други билки), други растенија или делови од нив: корења, кора, листови, плодови и семе;
- група 3 : диви плодови и бобинки (шипинки, костени, јаболки, трнинки, глог, боровинки, смрека и друго);
- група 4 : печурки или габи (сите видови кои се дозволени за откуп);
- група 5 : лишаи и мов (сите видови кои се дозволени за откуп);

Количини за собирање

Член 3

ЈП Македонски шуми секоја година го одредува вкупниот обем на користење на другите шумски производи, односно собирањето на секој растителен вид поединечно по предходна стручна проценка за природната продуктивност на популацијата и условите за нивна регенерација, а во согласност со годишните планови за користење на други шумски производи.

За изработка на стручната проценка за секој вид кој се планира за собирање на ниво на еден регион, ЈП Македонски шуми ангажира научна институција од областа која треба да ги одреди рамките на одржливото управување со стопанисувањето со ДШП во годишните планови, земајќи ги во обзир мерките за заштита на карактеристиките на екосистемот и биогеографските карактеристики на видот или бројноста и густината на популацијата, кои се важни за одржување на поволниот статус на зачуваност на видот.

Вкупниот обем на расположиви количини за собирање на ДШП, како и дозволените количини за собирање по Подружници, се објавува јавно на веб страницата на ЈП Македонски шуми.

Собирачки региони (место)

Член 4

Областа во која се врши собирање преставува Собирачки регион, кој може да опфати шумски површини со кои управуваат повеќе Подружници на ЈП Македонски Шуми. Во собирачките региони се лоцираат собирачки подрачја со видовите кои се предмет на комерцијално собирање.

Секоја Подружница ги обележува собирачките подрачја во границите на своето управување и стопанисување. Ориентационите граници на собирачките подрачја се обележуваат на топографски карти во размер од 1:50.000 и се означуваат со нумерички латински број.

Во секое собирачко подрачје се наведуваат дозволените видови за собирање со редни броеви и имиња на видовите.

Во истите карти се означуваат и забранетите области за собирање (депони, рудници, јаловишта, земјоделски површини кои се прскаат, патишта, канали, фабрики) со изворите на загадување и ризичните места кои треба да се избегнуваат.

Евиденција на собирачките подрачја

Член 5

Секоја Подружница на ЈП Македонски Шуми води евиденција за количините на собрани растителни видови од означените региони и собирачки подрачја преку контрола на вкупно откупените количини од страна на регистрираните откупни пунктови за ДШП на својат регион.

Од собраните вкупни количини откупени ДШП за една календарска година за еден регион, се одредува дали собраните и откупени количини од секој вид се

во согласност со Годишниот план за управување и стопанисување со други шумски производи на Подружницата.

Календар за собирање

Член 6

ЈП Македонски шуми секоја година пред почетокот на собирачката сезона, го донесува и објавува годишниот "Календар за собирање на други шумски производи" на секој вид поединечно, притоа водејќи сметка за погодноста за регенерација на видот, неговата осетливост кон смалувањето на густината на популацијата, а земајќи ги во обзир мислењата од стручните лица и собирачите во регионот.

Календарот за собирање на ДШП по Подружници може да има разлики во временските периоди, со обзир на климатските и биогеографските карактеристики на регионот.

Во календарот се содржани датумот на почетокот на собирање ДШП по видови, датумот на престанок на собирањето, (почеток и крај на сезоната за собирање), како и кои делови од видовите се дозволени за собирање во одредени периоди (цвет, лист, стебло, корен, плод, семе и друго).

Начин на собирање

Член 7

Собирачите треба да се придржуваат на одредени правила при собирањето и да употребат техники и алати со кои ќе се обезбедат најдобри услови за непречена идна регенерација на видовите кои се собираат, а воедно и најдобар квалитет на ДШП.

Откупувачите треба да ги запознаат собирачите со ареалот на собирачките подрачја, ризичните места за собирање, видовите на ДШП дозволени за собирање и одобриениот "Календар за собирање на други шумски производи".

Начинот на собирање на ДШП треба ги исполни следните правила :

1. Од шумските видови дрвја може да се собираат :
 - Кора само од посечени стебла;
 - Иглички и лисја само од посечени стебла или гранки при проред на шумски насади;
 - Цвет и гранчиња од шумски видови само во фаза на цветање и вегетација;
 - Семе и плодови од шумски видови само по утврдена технолошка зрелост на насадите, а по предходна дозвола од субјектот кој стопанисува со шумите;
2. Од групата билки (херба) според роковите во Календарот за собирање и потребата за репродукција на билките, може да се собираат :
 - Цветови до 70% од вкупниот број на едно растение;
 - Лисја до 50% од вкупниот број лисја на едно растение;
 - Цели билки (надземен дел) до 80% од вкупниот број билки на еден локалитет;

- Плодови и семе до 70% од вкупниот број плодови на едно растение;
 - Корени и луковици до 20% од вкупниот број билки на еден локалитет, во време на хибернација.
3. Од групата диви плодови и бобинки од повеќегодишни жбунести дрвни видови (шипинки, костени, јаболки, трнинки, глог, боровинки, смрека и други) собирањето се врши во фаза на потполна зрелост на плодовите и бобинките, притоа внимавајќи да се остави најмалку 20% од вкупниот број плодови на еден жбун или дрво за нивна идна регенерација.
 4. Од групата печурки или габи кои се дозволени за откуп се собираат само дораснати примероци, додека недораснатите и презреани примероци се оставаат неоштетени. Било да се собира со сечење или увртување на печурките, се внимава да не се оштети мицелиумот кој треба да остане во почвата или друга подлога на која расте. На локалитетот каде се собира се оставаат најмалку 20% од печурките за нивна репродукција.
 5. Од групата лишаи и мовови се собираат само здрави примероци, притоа внимавајќи да не се оштети кората на дрвата каде расте (бука, бор, ела даб). Се остава 20% од примероците на едно стебло за идна репродукција.

Алатите кои се употребуваат при собирање на ДШП се нож, ножици, специјални чешли или гребла, со кои не се оштетуваат стеблата на билките, жбуновите и дрвјата. Забрането е корнење на билки и печурки, косење, кршење на гранки или лупење на кора при собирањето.

Амбалажата во која се собираат ДШП треба да биде чиста и незагадена, односно да се употребува нови и чисти вреќи, картонски кутии и кошници.

За собирање на поедини видови, задолжително е непосредно присаство на стручно лице или контролна служба на субјектот кој управува и стопанисува со ДШП во регионот или собирачкото подрачје.

Обука на собирачи

Член 8

Заради исполнување на меѓународните и националните стандарди за одржливо користење, собирање и промет на ДШП, субјектот кој управува и стопанисува во регионите на собирање изработува "Прирачник за добра собирачка практика", и други едукативни материјали наменети за собирачите, откупувачите, преработувачите и трговците.

Обуката за одржливо собирање е задолжителна за секој регистриран собирач и нејзината важност е 3 години, по кој период треба да се обнови. Обуката ја организира ЈП Македонски шуми и за тоа ги известува собирачите преку Подружниците во регионот.

Ограничувања на собирањето и откупот

Член 9

ЈП Македонски шуми може да го ограничи или стави под забрана собирањето на некој од видовите ДШП, доколку утврди дека видот кој се собира е загрозен, или според стручната проценка на теренот се заканува истребување на популацијата на посочениот вид.

За постапката на ограничување или исклучување од собирањето на видот, Подружницата преку дирекцијата на ЈП Македонски шуми го известува и надлежното министерство и Инспекторатот за шумарство и ловство.

Ограничувањата или забраните за собирање и откуп можат да се донесат и во текот на сезоната на собирање доколку се утврдат неправилности при собирањето и евидентни штети на популацијата од несоодветните начини на собирање (откорнување на цели билки и печурки, кршење гранки, оголување на стебла, копачење, собирање незрели плодови, бобинки и друго).

За одлуките за ограничувања и забрани за собирање, Подружниците на ЈП Македонски шуми јавно ги известуваат собирачите и откупувачите на ДШП на својата територија.

Завршни одредби

Член 10

Сите дополнителни обрасци и документи кои произлегуваат од овој правилник се негов составен дел и истите јавно ќе бидат објавени на службената веб-страна на ЈП Македонски шуми.

Член 11

Измени и дополнувања на овој правилник се вршат на начин и во постапка како за негово донесување.

Член 12

Правилникот стапува во сила со денот на неговото донесување.

Бр. 02-346/2-1
26.03.2013 год.
Скопје

ЈП Македонски шуми
Управен Одбор
Претседател :
Бранко Скендерски

Анекс 4.8 - Правилник за издавање на дозволи за собирање, договори за преостапување на собирањето и откупот и за водење евиденција за други шумски производи

Врз основа на член 72 став 3 и став 4 од Законот за шумите ("Службен весник на Република Македонија" бр.64/2009, 24/2011 и 53/2011), и член 27 од Статутот на ЈП Македонски шуми, Управниот одбор на ЈП Македонски Шуми на својата 26-та седница одржана на ден 26.03.2013 година, донесе

ПРАВИЛНИК ЗА ИЗДАВАЊЕ НА ДОЗВОЛИ ЗА СОБИРАЊЕ, ДОГОВОРИ ЗА ПРЕОСТАПУВАЊЕ НА СОБИРАЊЕТО И ОТКУПОТ И ЗА ВОДЕЊЕ ЕВИДЕНЦИЈА ЗА ДРУГИ ШУМСКИ ПРОИЗВОДИ

Член 1

Собирањето на други шумски производи од растително потекло (во понатамошниот текст ДШП) може да се врши само со дозвола на ЈП Македонски шуми.

За користењето на ДШП во комерцијални цели се издаваат годишни "Дозволи за собирање" на физички лица – собирачи на ДШП, и се склучуваат "Договори за преостапување на собирањето и откупот на други шумски производи преку откупни пунктови" на правни лица – откупувачи на ДШП.

Собирањето од страна на други лица ќе се смета за хоби, доколку количините на собраните билки, бобинки или плодови, и габи не надминуваат 1 килограм поединечно.

Дозволи за собирање на физички лица

Член 2

Дозволи за собирање на ДШП на физички лица се издаваат во секоја Подружница на ЈП Македонски шуми, според исполнување на условите пропишани со овој Правилник.

Дозвола за собирање на ДШП може да добие секое физичко лице со живеалиште во рурална населба во границите на територијата на работење на Подружницата на ЈП Македонски шуми, и важи само за носителот на дозволата.

Дозволата за собирање се издава на физички лица – собирачи кои имаат предходно помината обука за собирачи на ДШП, која ја организира Подружницата која ги издава дозволите.

Дозволите за собирање се со важност до крајот на календарската година во која се издаваат, и се обновуваат секоја година според списокот на собирачи со помината обука, како и договорите со правните лица од откупните пунктови.

Во дозволата за собирање се наведени следните податоци :

- Идентификационен број на дозволата за собирање;
- Датум и година на издавање;
- Име и презиме и место на живеење на собирачот;

- Број на лична карта на собирачот;
- Откупен пункт со кој има склучено договор;
- Подружница која ја издава дозволата за собирање;

Списокот на регистрирани лица со дозволи за собирање од страна на Подружницата се доставува до контролните органи кои се задолжени за проверка на исполнување на условите за собирање од страна на собирачите.

Регистрација на собирачи

Член 3

Секоја Подружница на ЈП Македонски шуми во својата евиденција води Регистер на издадени дозволи за собирање по години, со податоци за поминати обуки на собирачите. Во регистерот се водат и забелешки и за одземените дозволи за собирање и неправилностите кај собирачите утврдени при контролите на терен и откупните пунктови.

Правни лица за откуп на ДШП

Член 4

Со откуп на ДШП може да работи само правно лице регистрирано за таа дејност во Централниот регистер на РМ.

За организација и вршење откуп на ДШП, правното лице треба да ги исполнува општите услови за вршење откуп според други позитивни законски одредби. Правното лице треба да има регистрирано откупен пункт (пунктови) на територијата на Подружниците на ЈП Македонски шуми каде планира да врши откуп на ДШП, и централен собирен магацин или преработувачки центар од каде се финализираат производите за пуштање во промет или извоз.

Откупните пунктови и централниот магацин треба да имаат точно одредена локација со адреса, превозни средства и телефони за овластени одговорни лица (откупувач на откупен пункт и возач-транспортер) на правното лице.

Не е дозволено откуп на ДШП да се врши без регистриран откупен пункт, односно од возила, без соодветна документација за откупени количини од собирачите и местото на превземање на откупените ДШП.

Транспортот на откупените ДШП мора да биде документиран од правното лице и придружен со откупни белешки и испратници за транспорт до пријавеното место на складирање или до централниот магацин.

Договори за откуп и организација на откупот

Член 5

Правното лице кое планира да врши откуп на ДШП, задолжително треба да достави Барање до ЈП Македонски шуми за склучување “Договор за отстапување на собирање и откуп на други шумски производи преку откупни пунктови” кај Подружниците каде планира да врши откуп на ДШП за тековната година.

Барањето содржи основни податоци за правното лице (со приложени обрасци за тековна состојба, ДРД образец издаден од Централен Регистер, регистрација на откупни пунктови, назначени одговорни лица, транспортни возила, адреси и телефон/факс, е-меил за контакт).

Во прилог на доставеното Барање, се поднесува и пополнет образец “Организација на откупот” преку откупни пунктови, област на собирање, планирани количини за откуп по вид и група, листа на регистрирани собирачи и склучени договори со нив.

Откупниот пункт на откупувачот на видно место треба да има истакнато :

- Табла со податоци за правното лице и одговорно лице на пунктот со контакт телефони,
- Карти на регионот со означени собирачки подрачја во размер 1:25 000 со означени забранети места за собирање, загадени места (депонии, канализации, рудници, патишта, фабрики и др.),
- Листа на планирани ДШП за собирање и откуп по вид и количини (и кои делови од нив како цвет, лист, стебло, корен, семе), квалитет (свежи, сушени) и откупни цени,
- Листа на строго забранети видови ДШП за собирање,
- Календар на почеток и крај на откупот по видови,
- Список на регистрирани собирачи по договор,

Водење евиденција за откупени количини

Член 6

Откупувачот кој има склучено “Договор за отстапување на собирање и откуп на други шумски производи преку откупни пунктови” задолжително води евиденција за обемот на работењето со ДШП на квартално и годишно ниво.

Евиденцијата во откупните пунктови се води преку пополнување податоци во следните формулари:

- Список на складирани и непродадени количини ДШП од предходната година,
- Список на регистрирани собирачи по договор со податоци од собирачките дозволи,
- Откупна листа со месец и година на откупот, број на собирачот и број на собирачко подрачје,

- Листа на вкупно откупени ДШП квартално (на секој три месеци), и збирно на крај на календарска година по вид, количини и вкупни износи на исплатени пари,
- Листа на извршен транспорт до централен собирен магацин или продажба (по испратници или фактури),

Евиденцијата во централен собирен магацин на откупувачот ги содржи следните податоци :

- Список на откупни пунктови, со назначени одговорни лица за откуп, транспорт и складирање на ДШП,
- Листа на склучени договори со други правни лица за набавка на ДШП,
- Список на складирани и непродадени количини ДШП од предходната година,
- Дневник на влез на примени количини ДШП од откупните пунктови, како и доставени од други правни лица,
- Дневник на излез или продажба на ДШП од централниот магацин (за доработка, продажба и друго),
- Рекапитулар за годишен влез и излез на ДШП по видови, количини и вредност.

Евиденција во Подружници на ЈП

Член 7

Секоја Подружница на ЈП Македонски шуми во својата сметководствена евиденција за користење на ДШП на својата територија на годишно ниво ги води следните Регистри или документи:

- Регистер на собирачи (број на издадени дозволи за собирање),
- Регистер на склучени договори со откупувачи,
- Регистер на откупни пунктови на територијата на Подружницата,
- Пресметка за извршен откуп по видови од откупни пунктови,
- Пресметка за вкупно собрани количини ДШП во видови (5 групи производи),
- Пресметка за вкупната вредност на откупените ДШП (по откупувач и вкупно).

Контрола

Член 8

Контролата над исполнувањето на условите за одржливо користење на ДШП преку собирање и откуп се извршува преку контроли над сите субјекти кои управуваат и стопанисуваат со природните ресурси на ДШП.

Контролата на терен над пропишаниот начин на собирање на ДШП, собирачките подрачја, субјектите кои собираат и субјектите кои транспортираат

ДШП со возила, ја вршат шумочуварските служби и шумската полиција преку легитимирање и проверка на документите за транспорт на откупените ДШП.

Контролата над откупните пунктови и откупувачите кои се регистрирани за вршење откуп на ДШП ја врши Инспекторатот за шумарство и ловство преку проверка на начинот на водење евиденција за откупот, складирањето и продажбата на ДШП.

Инспекторите за шумарство и ловство ја контролираат и евиденцијата што ја водат Подружниците на ЈП Македонски шуми.

Доколку се утврдат неправилности и отстапување од пропишаните правила за собирање, откуп и промет со ДШП, вработените на ЈП Македонски шуми ги известуваат и другите инспекциски и надлежни органи за санкционирање на прекршоците.

Надоместоци – ценовник

Член 9

Секоја година пред сезоната на собирање, но не покасно од 15 Март во тековната година, ЈП Македонски шуми го донесува и објавува ценовникот за надоместок за издавање на дозволи за собирање за физички лица.

Надоместокот за откупувачи се пресметува во процентуален износ (во %) од целокупната вредност на планираните ДШП за откуп кои се наведени во Барањето до ЈП Македонски шуми за склучување “Договор за преотстапување на собирање и откуп на други шумски производи преку откупни пунктови” од член 5 на овој правилник.

Откупувачот кој склучил договор, авансно уплатува процентуален износ (30%) од износот на вкупната вредност на најавените количини за откуп на ДШП за тековната година. Останатата сума се уплатува по извршената пресметка за реализиран откуп и вкупно исплатени средства, но најкасно до 1-ви Декември во тековната година. Пресметките може да бидат и квартални или годишни, во зависност од обемот на откупот.

Годишни извештаи

Член 10

Подружниците на ЈП Македонски шуми изработуваат Годишен извештај за реализиран план за управување и стопанисување со ДШП кој се доставува до Сектор за користење на ДШП најкасно до 1-ви Декември од тековната година.

Врз основа на Годишниот извештај за реализиран план за управување и стопанисување со ДШП се подготвува документот “Годишниот план за управување и стопанисување со други шумски производи” за наредната година, кој треба да биде во согласност со посебните планови за стопанисување со шумите (шумско стопански планови).

Содржината на “Годишниот план за управување и стопанисување со други шумски производи“ може да се измени само поради елементарни непогоди и други непредвидени околности (суша, пожари, заштита со аеро прскање против шумски штетници).

Завршни одредби

Член 11

Сите обрасци и документи кои произлегуваат од овој правилник се негов составен дел и истите јавно ќе бидат објавени на службената веб-страна на ЈП Македонски шуми.

Член 12

Измени и дополнувања на овој правилник се вршат на начин и во постапка како за негово донесување.

Член 13

Правилникот стапува во сила со денот на неговото донесување.

Бр. 02-446/2-2
26.03.2012 год.
Скопје

ЈП Македонски шуми
Управен Одбор
Претседател :

Бранко Скендерски

Анекс 4.9 - Прирачник за собирање на билки, лишаи, печурки и шумски плодови

Достапно на: [http://www.mkdsumi.com.mk/upload/files/Priracnik za sobiranje.pdf](http://www.mkdsumi.com.mk/upload/files/Priracnik%20za%20sobiranje.pdf) [пристапено на 29.01.2020].

Анекс 4.10 - Лековити и ароматични растенија: Упатство и монографија за собирачи според принципите за органско производство

Достапно на: [http://www.mkdsumi.com.mk/upload/files/Monografija MKD.pdf](http://www.mkdsumi.com.mk/upload/files/Monografija_MKD.pdf) [пристапено на 29.01.2020].

Анекс 5 - Споредбен календар на собирање

Анекс 5.1 - Споредба на растенијата наведени во Д4 листата на МЖСПП и календарот за собирање на ЈПНШ)

РАСТЕНИЈА				
	Латински назив	Народно име - традиционален назив	Кодови	
			МЖСПП (Д4)	ЈПНШ
1	<i>Althaea officinalis</i>	Бел слез	1211 90 86 13	2
2	<i>Arctostaphylos uva-ursi</i>	Мечкино уво	1211 90 86 15	6
3	<i>Colchicum pieperianum Mark gr.</i>	Мразовец	1211 90 86 19	13
4	<i>Hypericum perforatum L.</i>	Обичен жолт кантарион	1211 90 86 29	28
5	<i>Juniperus communis L.</i>	Смрека	1211 90 86 31	29
6	<i>Peonia peregrina</i>	Божур	1211 90 86 38	36
7	<i>Primula veris</i>	Пролетна јаглика	1211 90 86 40	33
8	<i>Sambucus nigra</i>	Бозел	1211 90 86 43	45
9	<i>Sideritis scardica Griseb.</i>	Шарпланински чај	1211 90 86 45	46

10	<i>Thymus oehmianus</i>	Мајчина душица	1211 90 86 46	56
11	<i>Salvia officinalis L.</i>	Жалфија	1211 90 86 64	49
12	<i>Fumaria officinalis</i>	Кукавичко цвеће	1211 90 86 68	22
13	<i>Calcatripa sp.</i>	Кукуданка	1211 90 86 69	15
14	<i>Geranium robertianum</i>	Здравец	1211 90 86 70	23
15	<i>Tanacetum vulgare</i>	Вратика	1211 90 86 71	54
16	<i>Tusilago farfara</i>	Подбел	1211 90 86 72	53
17	<i>Taraxacum officinale</i>	Глуварче	1211 90 86 73	52
18	<i>Carlina acauris</i>	Вилино сито	1211 90 86 74	14
19	<i>Arctium lappa</i>	Чичок	1211 90 86 75	7
20	<i>Herniaria glabra</i>	Зелена кивавица	1211 90 86 76	26
21	<i>Hirnaria hirsuta</i>	Бела кивавица	1211 90 86 77	27
22	<i>Chenopodium bonus-henricus (Saponara officinalis)</i>	Чуен	1211 90 86 78	47
23	<i>Iris germanica</i>	Перуника	1211 90 86 79	60
24	<i>Atropa beladona</i>	Див тутун	1211 90 86 80	8
25	<i>Ononis spionosa</i>	Грмоторн	1211 90 86 81	31
26	<i>Vaccinium murtillus</i>	Боровинка	1211 90 86 85	62
27	<i>Rubus idaeus</i>	Дива малина	1211 90 86 87	43
28	<i>Rubus fruticosus</i>	Дива капина	1211 90 86 88	42
29	<i>Saturea h.montana</i>	Планинска чубрика	1211 90 86 92	48

30	<i>Viola odorata</i>	Миризлива темјанушка	1211 90 86 93	65
31	<i>Rhamnus frangula</i>	Крушина	1211 90 86 123	21
32	<i>Allium ursinum</i>	Мечкин лук	1211 90 86 132	5
33	<i>Stachys officinalis</i>	Ранolist	1211 90 86 145	51
34	<i>Crataegus monogyna</i>	Ситен глог	1211 90 86 153	17
35	<i>Veratrum album</i>	Чемерика	1211 90 86 155	63
36	<i>Centaurium pulchellum</i>	Ситен црвен кантарион	1211 90 86 210	19
37	<i>Centaurium umbelatum</i>	Обичен црвен кантарион	1211 90 86 211	19
38	<i>Plantago altisiima</i>	Висок тегавец	1211 90 86 240	38
39	<i>Plantago lanceolata</i>	Теснолисен тегавец	1211 90 86 243	37
40	<i>Malva silvestris</i>	Темен слез	1211 90 86 247	30
41	<i>Angelica panchicii</i>	Ангелика	1211 86 314	4

Анекс 5.2 - Споредба на лишаите наведени во Д4 листата на МЖСПП и календарот за собирање на ЈПНШ

*Лишаите во Д4 листата на МЖСПП се заедно со печурките, додека

*Lichens in the D4 (MoEPP) are together with mushrooms while in Calendar list (PENFP) are together with the plants *

ЛИШАИ				
	Латински назив	Народно име - традиционален назив	Кодови	
			МЖСПП (Д4)	ЈПНШ
1	<i>Evernia prunastri (L.) Ach</i>	Дабов лишај	0604 20 19 01 0604 90 19 01	69

2	<i>Cetraria islandica (L.) Ach</i>	Исландски лишај	0604 20 19 02 0604 90 19 02	67
3	<i>Usnea barbata</i>	Буков лишај	0604 20 19 03 0604 90 19 03	70
4	<i>Lichenes pinus</i>	Боров лишај	0604 20 19 04 0604 90 19 04	68

Анекс 5.3 - Споредба на печурките наведени во Д4 листата на МЖСПП и календарот за собирање на ЈПНШ

ПЕЧУРКИ				
	Латински назив	Народно име - традиционален назив	Кодови	
			МЖСПП (Д4)	ЈПНШ
1	<i>Amanita caesarea (Scop:Fr) Pers</i>	Јајчарка, булка	0709 59 90 01 0712 39 00 01	4
2	<i>Suillus sibiricus (Sing)</i>	Моликово волчјо лепче	0709 59 90 18 0712 39 00 18	8
3	<i>Agaricus spp.</i>	Полски шамињон & Голем шампињон	0709 59 90 01 0712 39 00 01	1 & 2
4	<i>Boletus edulus</i>	Обичен вргањ	0709 59 90 25 0712 39 00 25	7
5	<i>Bovista plumbea</i>	Оловносива пувка	0709 59 90 27 0712 39 00 27	9
6	<i>Cantharellus cibarius var. cibarius</i>	Лисичарка	0709 59 90 30 0712 39 00 30	10
7	<i>Craterellus cornucopioides</i>	Црна труба	0709 59 90 31 0712 39 00 31	11
8	<i>Hydnum repandum</i>	Жолто еже	0709 59 90 32 0712 39 00 32	12

9	<i>Lactarius deliciosus</i>	Рујница, портокалова мљечка	0709 59 90 33 0712 39 00 33	14
10	<i>Marasmius oreades</i>	Самовилско каранфилче	0709 59 90 37 0712 39 00 37	16
11	<i>Morchella conica</i>	Конусовидна смрчка	0709 59 90 38 0712 39 00 38	17
12	<i>Pleurotus ostreatus</i>	Буковка	0709 59 90 39 0712 39 00 39	19
13	<i>Morchella esculenta</i>	Обична смрчка	0709 59 90 42 0712 39 00 42	18
14	<i>Macrolepiota procera (Scop)</i>	Сончарка, срска печурка	0709 59 90 43 0712 39 00 43	2
15	<i>Agrocybe cylindracea (DC:Fr) Maire</i>	Бела тополка	0709 59 90 52 0712 39 00 52	6
16	<i>Armillaria mellea (Vahl)</i>	Жолта меденка, фосфорна габа	0709 59 90 76 0712 39 00 76	5
17	<i>Flammulina velutipes</i>	Жолта зимска пенушарка	0709 59 90 80 0712 39 00 80	20

Анекс 6 - Собрани количини на самоникнати растенија и шумски плодови за период 2016-2018 година (извор: МЖСПП)

ВИД	КОЛИЧИНА [kg]		
	2016	2017	2018
Бобинки од модра смрека (<i>Juniperus comunis</i>)	920 755	474 703	211 260
Шарпланински чај	4886	926	5002
Боровинки	71 698	386 659	835 607

Капини	81 758	26 232	267 530
Шипинки	3832	57 860	237 126
Бозел	9219	7186	1636
Јаглика	125	1065	157
Липа	6633	1125	4971
Зелена сапуница	66	500	1359
Дабов лишај	117 183	242 062	1731
Мајчина душица	1776	157	622
Кантарион жолт	11 988	6856	205
Шарпланински чај	4743	926	/
Планински чај	743	/	/
Мечкино уво	3842	5000	5200